

همراه گرامی

شبکه روستایی ایران «روستانت» در راستای حمایت از توسعه روستایی در کشور سرویس‌های متعددی را در فضای مجازی اینترنت راه‌اندازی نموده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره شده است.

کتابی که نسخه الکترونیک آن هم‌اکنون در اختیار شما قرار گرفته است یکی از کتب موجود در «کتابخانه الکترونیکی روستایی» است که شما با مطالعه و پذیرش موارد زیر امکان بهره‌برداری از آن را خواهید داشت:

- ۱- امتیاز این کتاب متعلق به سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور است. این سازمان در راستای اهداف خود اقدام به تهیه این کتاب نموده است و آن را به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار می‌دهد.
- ۲- این کتاب و نیز سایر کتب حوزه روستایی این سازمان قبلاً در قالب تفاهم نامه‌ای توسط این شبکه به صورت لوح فشرده منتشر گردیده است و این شبکه مجوز نشر غیرتجاری این کتب را از این سازمان دریافت نموده است.
- ۳- این کتاب صرفاً جهت مطالعه و انجام امور پژوهشی در اختیار شما قرار گرفته است و در راستای حفظ حقوق مالکیت مادی و معنوی، هرگونه فعالیت تجاری با این کتاب ممنوع است.

عناوین کتب موجود در کتابخانه الکترونیکی شبکه روستایی ایران:

- ❖ آشنایی با طراحی، برنامه ریزی و مدیریت تاسیسات خدمات روستایی
- ❖ آشنایی با نحوه تهیه برنامه پنج‌ساله دهیاری‌ها
- ❖ آشنایی با توسعه اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و توسعه صنایع دستی
- ❖ آشنایی با اصول و مبانی محیط زیست
- ❖ آشنایی با اصول کامپیوتر
- ❖ مدیریت و سامان‌دهی بافت‌های فرسوده روستایی
- ❖ آشنایی با طراحی، برنامه ریزی و مدیریت فضای سبز و فضاهای چند منظوره روستایی
- ❖ محیط زیست روستا (مدیریت مواد زائد، فضای سبز روستا و...)
- ❖ اصول انبارداری

- ❖ آشنایی با طراحی، برنامه ریزی و مدیریت تاسیسات خدمات روستایی
- ❖ آشنایی با طرح‌های هادی و کنترل و نظارت بر ساخت و ساز روستایی
- ❖ آشنایی با حفظ و بهسازی میراث فرهنگی بافت‌های تاریخی
- ❖ آشنایی با وظایف، تشکیلات و جایگاه دهیاری‌ها
- ❖ آشنایی با سازمان‌های مرتبط با امور دهیاری‌ها
- ❖ آشنایی با طرح هادی روستایی
- ❖ آشنایی با برنامه ریزی روستایی
- ❖ راهنمای جامع مدیریت روستایی
- ❖ منابع درآمدی دهیاری‌ها
- ❖ دستورالعمل‌ها و قوانین دهیاری‌ها
- ❖ اصول و مبانی بهداشت روستایی
- ❖ آشنایی با برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی روستا
- ❖ مفاهیم و مبانی ساماندهی صنایع در نواحی روستایی
- ❖ برنامه‌ریزی و کنترل پروژه‌های روستایی
- ❖ قوانین مالی و معاملاتی دهیاری‌ها
- ❖ جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی و فرهنگی روستا
- ❖ فضای سبز روستایی
- ❖ مدیریت توسعه زیرساخت‌های خدماتی روستایی
- ❖ منابع مالی و درآمدی دهیاری‌ها
- ❖ مفاهیم و مبانی صنایع روستایی
- ❖ مدیریت روستایی در ایران
- ❖ برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران
- ❖ بودجه نویسی و بودجه ریزی روستایی
- ❖ بهسازی طبیعت و حفاظت از محیط زیست روستایی
- ❖ منابع انسانی و قوانین استخدامی
- ❖ توسعه فرهنگی و اجتماعی روستا
- ❖ آشنایی با طرح هادی روستایی
- ❖ آشنایی دهیاران با هدفمندسازی یارانه‌ها
- ❖ آشنایی با اصلاح الگوی مصرف در روستا
- ❖ آنچه یک دهیار باید بداند

- ❖ آشنایی با قوانین و مقررات کار و تامین اجتماعی
- ❖ آشنایی با صدور پروانه ساختمان و هدایت ساخت و ساز در روستا
- ❖ مدیریت مواد زائد روستایی
- ❖ اصول و مفاهیم مذاکره و ارتباطات در مدیریت روستایی
- ❖ حسابداری، حسابرسي و امور مالی دهیاری‌ها
- ❖ کارآفرینی روستایی
- ❖ مدیریت اقتصادی روستا
- ❖ مدیریت بحران روستایی
- ❖ مشارکت و ارتباط متقابل دهیار، شورا و دولت
- ❖ مقدمه‌ای بر مجموعه قوانین و مقررات ده و دهیاری
- ❖ منابع مالی و اشتغال روستایی
- ❖ تجزیه و تحلیل مشاغل و استانداردهای آموزشی
- ❖

برای استفاده از خدمات و سرویس‌های متعدد «شبکه روستایی ایران» می‌توانید روی عنوان هر یک کلیک کنید:

سایت اخبار و اطلاعات روستاها 📌	آلبوم تصاویر روستایی 📌	آگهی محصولات روستایی 📌
سرویس پیامک روستایی 📌	بانک اطلاعات روستاها 📌	دانشنامه روستایی 📌
نامه رسان روستایی 📌	کتابخانه الکترونیکی روستایی 📌	اطلس و نقشه‌های روستایی 📌
اوقات شرعی روستاها 📌	اطلاعات استان‌ها 📌	مجلات روستایی 📌
هواشناسی روستایی 📌	مستجوگر کتاب روستایی 📌	فانهای قرآن روستایی 📌
گردشگری روستایی 📌	نرم‌افزار مسابرداری 📌	امور دهیاری‌ها 📌
وبلاگ‌های روستایی 📌	اطلاعات فرهیفتگان روستاها 📌	مقالات موزه روستایی 📌
فروشگاه اینترنتی 📌	صدای مشاور روستایی 📌	قیمت نهاده‌های روستایی 📌
بانک غذاهای مملی 📌	بانک رگوردهای روستایی 📌	قوانین و مقررات عمومی 📌

وزارت کشور

سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور

آشنایی با توسعه اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و توسعه صنایع دستی

از سری منابع آموزشی دهیاری ها

تهیه و تنظیم :

مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی
سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور

**آشنایی با توسعه اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال
و توسعه صنایع دستی**

موسسه توسعه فرایند محور

مؤلف:

نصرت اله بدری

سرشناسه :	بدری، نصرت‌اله
عنوان و نام پدیدآور :	آشنایی با توسعه اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و توسعه صنایع دستی / مولف نصرت‌اله بدری ؛ مجری موسسه توسعه فرایند محور.
مشخصات نشر :	تهران : سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور: بنیاد خواجه نصیر طوسی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری :	۱۱۸ص.: جدول، نمودار.
شابک :	۸-۳۴-۸۴۶۶-۹۶۴-۹۷۸ : ۴۲۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی :	فیبا
یادداشت :	کتابنامه : ص. ۱۱۲
موضوع :	عمران روستایی - ایران : عمران روستایی : روستاها -- ایران -- اوضاع اقتصادی ، روستاها -- اوضاع اقتصادی : صنایع روستایی : صنایع روستایی -- ایران
شناسه افزوده :	موسسه توسعه فرایند محور
شناسه افزوده :	بنیاد خواجه نصیر طوسی
شناسه افزوده :	سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور
رده بندی کنگره :	ب ۱۳۹۱ / ۹۶۸ / ۶۷۰ / ۲ HN
رده بندی دیویی :	۱۲۱۲۰۹۵۵/۳۰۷
شماره کتابشناسی ملی :	۳۰۳۳۴۱۵

عنوان کتاب: آشنایی با توسعه اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و توسعه صنایع دستی

مولف: نصرت‌اله بدری دانالو

کارفرما: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور- مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهری و روستایی

مجری: موسسه توسعه فرایند محور

ناشر: انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور - بنیاد خواجه نصیر طوسی

مدیر پروژه: حسین رجب صلاحی

ناظر پروژه: سید عارف موسوی - یوسف جاهدی - مسعود صارمی

نوبت چاپ: اول **تاریخ چاپ:** پاییز ۱۳۹۱

قیمت: ۴۲۰۰۰ ریال

شابک: ۸-۳۴-۸۴۶۶-۹۶۴-۹۷۸

فهرست مطالب

صفحه

۱	دیباچه
	فصل اول: توسعه و اقتصاد روستا
۳	۱- توسعه چیست
۴	۲- مفهوم توسعه روستایی
۷	۳- تعریف اقتصاد
۷	۴- تعریف و اهمیت اقتصاد روستایی
۸	۵- عناصر سازنده اقتصاد روستا
۹	۶- شناسایی منابع تولید اقتصاد روستا در بخش کشاورزی
۱۱	۷- آشنایی با برخی از مفاهیم اقتصاد روستایی
۱۵	۸- رابطه میان اقتصاد روستایی و توسعه

فصل دوم: صنایع روستایی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

۱۹	۱- تعریف صنایع روستایی
۲۱	۲- انواع صنایع روستایی
۲۳	۲-۱ صنایع کارگاهی
۲۴	۲-۲ صنایع کوچک
۲۵	۲-۳ صنایع دستی
۲۵	۲-۳-۱ تعریف صنایع دستی و سنتی
۲۶	۲-۳-۲ انواع صنایع دستی
۲۸	۲-۳-۳ اهمیت صنایع دستی
۲۹	۲-۳-۴ روشهای احیا ارزش اقتصادی و فرهنگی صنایع دستی
۳۱	۲-۳-۵ بهینه سازی روشهای حمایت از صنایع دستی
۳۳	۲-۳-۶ ایجاد شرایط مناسب در بهینه سازی بازارهای صنایع دستی، نمایشگاهها
۳۵	۲-۳-۷ نقش صنایع دستی در توسعه و رونق اقتصادی روستا
۳۶	۳- مقایسه تطبیقی صنایع دستی - کارگاهی و صنایع کوچک روستایی

فصل سوم: کشاورزی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

۴۰	۱- اهمیت کشاورزی
----	------------------

- ۴۲- ظرفیت های بخش کشاورزی
- ۴۴- نقش کشاورزی در توسعه اقتصاد ملی
- ۴۶- نقش و اهمیت کشاورزی در ایجاد فرصت های شغلی
- ۴۷- توسعه کشاورزی
- ۴۸- توسعه پایدار کشاورزی و روستایی
- ۴۹- دهیاریها و توسعه کشاورزی
- ۵۱- دلایل ناکامی کشورهای در حال توسعه در حمایت از بخش کشاورزی
- ۵۱- مشکلات و تنگناهای توسعه کشاورزی در ایران

فصل چهارم: خدمات روستایی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

- ۵۷- تعریف خدمات
- ۵۷- طبقه بندی خدمات
- ۵۸- اهمیت بخش خدمات و اقتصاد
- ۶۰- سهم بخش خدمات روستایی در اقتصاد ملی
- ۶۲- سهم بخش خدمات روستایی در اشتغال کشور
- ۶۳- گروههای عمده فعالیت در بخش خدمات روستایی
- ۶-۱- عمده فروشی و خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت و کالاهای شخصی خانگی
- ۶-۲- تعداد و وضعیت شاغلان
- ۶-۳- هتل و رستوران
- ۶-۳-۱- تعداد و وضعیت شاغلان
- ۶-۴- حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
- ۶-۴-۱- تعداد شاغلین و وضعیت فعالیت گروه
- ۶-۵- آموزش
- ۶-۶- بهداشت و مددکاری اجتماعی
- ۶-۶-۱- تعداد و وضعیت شاغلان
- ۶-۷- واسطه گری مالی
- ۶-۸- مستغلات کرایه و خدمات کسب و کار
- ۶-۹- اداره عمومی دفاع و تامین اجتماعی
- ۶-۱۰- سایر فعالیتهای خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی

- ۷۰ ۶-۱۱ دفاتر ادارات
- ۷۰ ۶-۱۲ خانوارهای معمولی دارای مستخدم
- ۷۰ ۶-۱۳ فعالیتهای نامشخص و اظهار نشده

فصل پنجم: اشتغال روستایی

- ۷۳ ۱- تعریف شغل
- ۷۳ ۲- وضعیت شاغلان روستایی و سهم اشتغال روستایی از کل کشور
- ۷۳ ۳- انواع مشاغل روستایی
- ۷۵ ۳-۱ کشاورزی
- ۷۵ ۳-۱-۱ نقش زمین، آب، سرمایه و نیروی انسانی در اشتغال کشاورزی
- ۷۶ ۳-۱-۲ نقش منابع طبیعی و فرصتهای اشتغالزایی
- ۷۷ ۳-۱-۳ وضعیت شاغلان کشور در بخش کشاورزی و سهم اشتغالزایی
- ۷۷ ۳-۲ صنعت
- ۷۷ ۳-۲-۱ نقش صنایع روستایی در اشتغال
- ۷۹ ۳-۲-۲ صنایع تبدیلی و تکمیلی و نقش آن
- ۸۰ ۳-۲-۳ وضعیت شاغلان کشور در بخش صنعت و سهم اشتغال روستایی
- ۸۱ ۳-۳ خدمات
- ۸۱ ۳-۳-۱ وضعیت شاغلان کشور در بخش خدمات و سهم اشتغال روستایی

فصل ششم: مدیریت اقتصادی روستا

- ۸۵ ۱- افق ها و چشم اندازهای اقتصادی مبنی بر سرمایه گذاری در ایجاد فرصتهای شغلی روستا
- ۸۶ ۱-۱ جریان تشکیل سرمایه و محدودیتها
- ۸۷ ۱-۲ اتخاذ سیاستهای جدید
- ۸۹ ۲- نقش سرمایه گذاری در توسعه مناطق روستایی
- ۹۰ ۳- نقش سرمایه گذاری و مدیریت در بهره برداری از منابع محلی
- ۹۲ ۴- مدیریت و نقش شوراهای اسلامی در جذب و هدایت منابع اقتصادی
- ۹۳ ۵- دهیارها و اهمیت آشنایی با مدیریت اقتصاد روستا
- ۹۴ ۶- نقش مدیریت اقتصادی تعاونیهای روستایی در تامین منابع مالی و توسعه اقتصاد روستا
- ۹۶ ۷- الزامات برنامه ریزی و مدیریت برای صنعت روستا
- ۹۹ ۸- تکنولوژی مناسب کدام است

۹- چرا برنامه ریزی و مدیریت بر صنایع دستی و روستایی از اهمیت و حساسیت برخوردار است ۱۰۰

۱۰- رهیافتها و اتخاذ سیاستهای لازم برای توسعه اقتصادی روستاها با تکیه بر صنایع روستایی ۱۰۱

۱۰۷

منابع و مآخذ

دیباچه:

اهمیت و نقش بخش صنعت در توسعه روستایی در سال های اخیر مورد توجه بسیاری از کشورهای جهان قرار گرفته است و زمینه و لزوم سرمایه گذاری در تامین منابع و تولید و صادرات و واردات و توسعه بازارهای محلی و ملی را فراهم ساخته است. در این میان نقش صنایع دستی در توسعه اقتصاد محلی به دلیل منابع و امکانات و مواد اولیه و تجارب موجود و دانش محلی و بومی و فرهنگ اصیل ایرانی از اهمیت ویژه ای برخوردار است بالقوه به توان و استعداد های بالقوه ای که در روستاهای کشور وجود دارد می تواند با حمایت و سرمایه گذاری های مطلوب موجب شکوفایی و رشد و توسعه این صنعت را فراهم ساخت برای رفع معضل بیکاری و ایجاد ظرفیت های شغلی در مناطق روستایی و افزایش درآمد روستاییان و بهبود وضعیت زندگی روستائینان و کاهش شکاف های موجود بین سطح زندگی شهری و روستایی توجه به صنایع دستی ضرورت دارد یکی از راه های جلوگیری از مهاجرت های افسارگسیخته که موجب نابودی بنیان های روستایی و بروز مشکلات فراوان اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی در شهرها می شود توجه به صنایع روستایی است.

با توجه به محدودیت های بخش کشاورزی در ایجاد مشاغل به دلیل محدودیت منابع تولید در روستاهای ایران اعم از زمین، میزان آب و سرمایه گذاریها در این بخش و از طرفی توسعه ی تکنولوژی و مکانیزاسیون کشاورزی و جایگزینی نیروهای ماشینی به جای نیروی انسانی لزوم توجه به این بخش به دلیل توان و قابلیت های بیشتر در ایجاد اشتغال بیش از پیش احساس می گردد.

مدیریت پروژه

فصل اول : توسعه و اقتصاد روستا

خواننده عزیز،

پس از مطالعه این فصل از شما انتظار می رود بتوانید:

- ۱- توسعه را تعریف کنید.
- ۲- جنبه‌های خاص مفهوم توسعه روستایی را بیان کنید.
- ۳- عناصر سازنده اقتصاد روستا را بیان کنید.
- ۴- منابع تولید در بخش کشاورزی را توضیح دهید.
- ۵- با برخی مفاهیم اقتصاد روستایی آشنا شوید.
- ۶- رابطه میان اقتصاد روستایی و توسعه را بدانید.

توسعه چیست؟ در مورد تعریف توسعه در میان صاحب نظران اتفاق وجود ندارد با مروری بر آثار و نظرات محققان توسعه، چند نکته روشن می شود برخی از این نکات چنین است:

اول - توسعه پدیده ای چند بعدی است که ابعاد مختلف زندگی بشر اعم از جنبه های اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را در بر می گیرد و در نهادها و ساختارهای جامعه دگرگونی اساسی و بنیادی پدید می آورد، توسعه در بسیاری موارد حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می گیرد

دوم - توسعه از نظر بسیاری از محققان دارای بار ارزشی است و تقریباً مترادف با کلمه ی بهبود بکار می رود. اقتصاد دانان این ارزش را در افزایش سطح زندگی بصورت کمی مورد مطالعه قرار می دهند و حالیکه برای جامعه شناسان این تمایل با نظمی از ارزش ها مرتبط می گردد که دارای کار کرد است. همه ی جوامع به یک اندازه به افزایش سطح زندگی ارزش نداده و اهمیّت یکسانی در این مورد قائل نیستند.

سوم - آنکه توسعه به فرا گرد تغییری اطلاق می شود. تصادفی یا ادواری نیست بلکه متراکم تکرار شونده و دارای جهت است

چهارم - ویژگی تکثر و پاره افزایی فراگرد توسعه است این ویژگی در تعاریف برخی محققان از توسعه تحت عنوان گسترش نظام اجتماعی آمده است. (اردبیلی، ۱۳۸۰) توسعه به معنی کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی شدن بیشتر، ارتباطات بهتر ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری می تواند باشد (ازکیا، ۱۳۶۹) اگر بخواهیم تعریف کلی از توسعه ارائه کنیم می توانیم بگوییم:

توسعه عبارت است از فراگرد تحوّل نهادها از وضع موجود به وضع مطلوب است به نحوی که توان و ظرفیت بالقوه جامعه بصورت بالفعل درآید و استعدادهای اقتصادی - اجتماعی - سیاسی و فرهنگی آن از هر جهت بارور و شکوفا شود

دکتر افتخاری توسعه را چنین تعریف کرده است:

توسعه فرآیند افزایش انتخاب مردم، گسترش مشارکت دموکراتیک، تواناسازی مردم برای تصمیم گیری در شکل دهی فضای زیست خویش، افزایش رفاه و خوشبختی، گسترش فرصت ها و ظرفیت های بالقوه، توانا سازی همه ی مردم بویژه زنان، فقرا، کشاورزان خرده با و ... برای سامان دهی فضای زیست خود و تواناسازی برای انجام کار گروهی است

با توجه به تعریف توسعه و ابعاد مختلف آن در جنبه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و سیاسی دهیاران می توانند با برنامه ریزی و هماهنگی با سازمانهای زیربند دگرگونی های اساسی و بنیادی را در حوزه ی مأموریت خود بوجود آورند.

مفهوم توسعه روستایی:

توسعه روستایی علاوه بر ابعاد عام دارای جنبه های خاص است. توسعه روستایی اولاً یک بعد انسانی دارد که در این جنبه مسائل جمعیت روستا و روند آن، آموزش، ساختارهای اجتماعی و فرهنگی، ایجاد تحول در زندگی روستاییان و ... را در نواحی روستایی مد نظر قرار می دهد. اینجاست که رابطه ی شهر و روستا و برنامه ریزی محلی و ارتباط آن با برنامه های منطقه ای اهمیت پیدا می کند. دوم بعد اقتصادی توسعه روستایی است که در آن ساخت اقتصاد روستا و منابع اعم از کشاورزی، جنگل، صنایع دستی، گردشگری و حتی اقتصاد جدید یعنی فن آوری اطلاعاتی را مورد توجه قرار می

دهد. و با این نگاه باید توجه کنیم که فن آوری اطلاعاتی درماندگاری و تثبیت روستاها چه نقشی می تواند داشته باشد. در حال حاضر در دنیا این فن آوری در روستاها جلوی مهاجرت را گرفته و ایجاد شغل کرده است. در جهان سوّم هنوز هم سرمایه های انسانی از روستا به شهر مهاجرت می کنند در حالی که جالب است بدانید در کشورهای پیشرفته صنعتی، سرمایه های انسانی و علمی از شهر به روستا می روند در واقع از محیط شلوغ شهر به محیط آرام روستا مهاجرت می کنند و رایانه و فن آوری اطلاعاتی هم به این تغییر جهت مهاجرت کمک کرده است.

سوّم بعد سیاسی توسعه ی روستایی است به معنی توجه به سیاست گذاریها، نهادها و گروههای سیاسی و توجه به جهانی شدن و امر سلامتی، همان طور که الگوی شهر سالم مطرح شده است روستای سالم هم مورد بحث است. روستای سالم، شهر سالم و در مجموع جامعه سالم و کشور سالم، امنیت غذایی، سیاست گذاری در جهت از بین بردن فقر و جهانی شدن از مقولات این بعد است

چهارم بعد امنیتی در توسعه ی روستایی است یعنی دوری از خطراتی که ناشی از مسائل زیست محیطی و منابع طبیعی مانند آب و خاک است. اصلاً در مدیریت روستایی شکل سکونتگاهها اهمیت دارد دهیاران عزیز باید بدانند که در بسیاری از کشورهای پیشرفته در سطوح سرزمین به مدیریت ریخت شناسی توجه ویژه ای می شود به همین دلیل آسیب کمتری هم می بینند. به عنوان مثال در ژاپن زلزله های ۷ ریشتری می آید ولی فقط چند نفر آسیب می بینند در حالی که زلزله هایی با قدرت به مراتب کمتر همواره در روستاهای ایران خسارات فراوان ببار آورده است. پنجم بعد علمی و فن آورانه ی

توسعه ی پایدار روستایی است همان طور که گفته شد در اینجا شبکه های ارتباطی، اینترنت تغییرات فن آوری زیست، فن شناسی و کاربرد این قبیل فن آوری ها را در محیط روستایی مورد توجه قرار می دهد. (رکن الدین، ۱۳۸۲)

می توان گفت: نتیجه ی توسعه ی پایدار و مطلوب روستای سالم، شهر سالم - جامعه سالم و کشور سالم خواهد بود.

اگر چه توسعه مفهوم وسیع تری از تولید اقتصادی و کسب ثروت دارد اما برای دستیابی به برخی ابعاد توسعه نظیر آموزش، بهداشت و خدمات پیش از هر چیز لازم است مردم به غذا و کار و نیازهای اولیه ی حیاتی دسترسی داشته باشند. برخی از برنامه ریزان روستایی علت توسعه نیافتگی روستاهای کشور ما را به رغم سرمایه گذاری هنگفت دولتی در تأمین خدمات آنها عقب ماندگی اقتصادی می دانند. بیکاری و فقر مالی عاملی عمده برای مهاجرت های روستایی شناخته شده و مهاجرت بی رویه خود موجب رکود و تباهی روستا گردیده است به نظر این برنامه ریزان اگر روستاهای کشور از نظر اقتصادی پویا و فعال شوند با افزایش درآمد بر مشکلات خود فائق آمده و قادر خواهند بود مدرسه، درمانگاه و راه بسازند و یا سایر نیازهای خود را برطرف نمایند از این طریق آنها می توانند محیط روستا را برای زندگی بهتر آماده کرده و سطح رفاه خود را افزایش دهند و به سمت توسعه یافتگی حرکت کنند. لازمه ی این کار آن است که اقتصاد سنتی و کم درآمد و کم بازده متحول و به جای آن اقتصاد نوین جایگزین شود. امروزه اقتصاد روستایی با اقتصاد شهری و ملی و حتی جهانی گره خورده و ادغام شده است. نیازهای مردم روستا نیز گسترده شده و برای رفع آنها هر روستایی می بایست

به تولید تجاری کالا و محصولات و مبادله ی آنها در بازار بپردازد، اما قبل از هر چیز لازم است تا اقتصاد روستا متحوّل و شکوفا شود.

تعریف اقتصاد:

به نظر برخی محققان اقتصاد علمی است که بررسی می کند چگونه امکانات و منابع در اختیار بشر را جهت برطرف نمودن نیازهای او اختصاص دهیم بطوری که از این امکانات و منابع حداکثر استفاده بهینه به عمل آید. علم اقتصاد عبارت است از علم به مجموع وسایلی که برای رفع نیازمندی های مادی بشر از آن استفاده می شود (کوپاهی، ۱۳۶۵)

تعریف و اهمیت اقتصاد روستایی:

اقتصاد روستایی علمی است که به مطالعه و بررسی تمام بخش های اقتصادی – اعم از کشاورزی، خدمات و صنعت در محدوده روستا و شرایط اقتصادی خانوارهای روستایی می پردازد.

در تمام دنیا اقتصاد روستایی نقش بسیار مهمی در اقتصاد ملی کشورها دارد. بخش عظیمی از شاغلین هر کشور در فعالیت های اقتصادی روستایی به کار مشغول هستند. تولیدات کشاورزی همچون محصولات زارعی، باغی و دامی علاوه بر تأمین غذای مردم به عنوان مواد خام و اولیه چرخ صنایع را به گردش در می آورند و یا به عنوان کالاهای مصرفی در شهرها توسط مشاغل خدماتی به فروش می رسند، تولیدات کشاورزی نقش مهمی در خودکفایی اقتصادی، استقلال سیاسی، امنیت غذایی و کسب ارز دارند. به مدت هزاران سال تولیدات کشاورزی منشأ ثروت و قدرت ملل و دولت ها بوده اند. امروز نیز

کمتر کشوری بدون توجه به اقتصاد روستایی قادر به تأمین، نیازهای حیاتی شهروندان خود است.

عناصر سازنده اقتصاد روستا:

فعالیت های اقتصادی روستا بطور عمده به سه دسته تقسیم می شوند. این سه دسته شامل فعالیت های کشاورزی، خدماتی و صنایع دستی و کارگاهی است در اکثر روستاهای ایران فعالیت کشاورزی مهم ترین فعالیت اقتصادی است و شامل زراعت، باغداری، دامداری، شکار، ماهیگیری، جنگل داری، پرورش طیور، پرورش زنبور عسل و کرم ابریشم می شود.

فعالیت های خدماتی را می توان به دو دسته فعالیت های خدمات اداری و خدمات عمومی و رفاهی تقسیم کرد. مدارس، خانه بهداشت بانک، پاسگاه و مرکز مخابرات جز خدمات اداری محسوب می شوند. خدمات عمومی و رفاهی نیز شامل قصابی، نانوايي، حمام، سلمانی، خوار بار فروشی، خیاطی و نظایر آن می شود.

صنایع دستی به عنوان سومین بخش از عناصر اقتصاد روستایی به تولیداتی گفته می شود نظیر قالی بافی، گلیم بافی، حصیر بافی، کفش دوزی، پارچه بافی، نمد مالی، پوستین دوزی، سفال گری، کالاهای تزئینی (قلم کاری، زردوزی، خاتم کاری) و تولیدات خوراکی (شیرینی، خشکبار، کشمش و ...) که برای فروش به خارج روستا فرستاده می شود.

صنایع کارگاهی نیز شامل نجاری، آهنگری، تراشکاری، ریخته گری، گونی بافی و نظایر آن می شود که بسته به میزان تولید و تعداد شاغلان به دو دسته صنایع کارگاهی کوچک و متوسط تقسیم می شوند.

دهیاران به عنوان مدیران اقتصادی روستا برای برآورد میزان تولیدات اقتصادی روستا ابتدا باید اطلاعات اولیه در خصوص تولیدات هر یک از فعالیت های فوق را با کمک اهالی محل از طریق مصاحبه و پرسشنامه جمع آوری نمایند و اطلاعات بدست آمده را برای برنامه ریزی اقتصادی روستا باید منظم سازند.

شناسایی منابع تولید اقتصاد روستا در بخش کشاورزی:

منابع تولید در محیط روستا شامل آن دسته از امکانات موجود است که به کمک آنها می توان فعالیت های اقتصادی را ایجاد کرد، شناسایی منابع تولید کاری تخصصی است. کارشناسان این منابع را به روشهای علمی تعیین کرده اند در غیر اینصورت بهتر است با کمک افراد آگاه و آشنا با روستا و یا متخصصین برنامه ریز فهرستی از منابع تولید تهیه کنید. در اینجا به چند منبع اصلی در تولید اقتصادی روستا که می تواند برای دهیاران قابل استفاده باشد به اختصار اشاره می کنیم:

۱- آب - آب عنصر اصلی و حیاتی در تولید کشاورزی است. به کمک اهالی روستا میزان آب قابل استحصال روستا تعیین می شود. برای این کار فهرستی از تعداد چاهها (عمیق، نیمه عمیق) قنات ها، چشمه ها و رودخانه ها (دائمی، فصلی، اتفاقی) تهیه می شود. با کمک اهالی مشکلات مربوط به این منابع مشخص می شود. مثلاً اگر آبدهی چاهها در حال کاهش است علت آنرا باید تعیین کرد. هم چنین اگر منابع آبی دست نخورده و قابل استحصال در محیط روستا وجود دارد آنها را باید شناسایی کرد و در برنامه ریزی های آینده با ارائه ی پیشنهاد چگونگی استفاده بهینه از آنها را به مسئولان زیربط منتقل نمود.

۲- زمین - زمین دوّمین منبع مهم تولیدی در اکثر روستاهای کشور می باشد به کمک اهالی اراضی دیم و آبی و آیش برای هر یک از فعالیت های زراعی و باغی و مرتع داری را می شود مشخص کرد. اگر مجموع مساحت هر دسته از اراضی را به مجموع تعداد قطعات همان دسته تقسیم کنیم اندازه ی متوسط قطعات زمین های کشاورزی محاسبه می شود، اندازه متوسط قطعات نشان می دهد که تا چه اندازه حد امکان استفاده از روش های پیشرفته و مکانیزه در زمینه ی زراعت و باغداری فراهم است. هر چه اندازه قطعات کوچکتر باشد امکان بکار بردن روش های مکانیزه کمتر است. بهتر است انواع مالکیت زمین های کشاورزی را نیز معلوم کرد. مثلاً چند هکتار از این زمین ها مالکیت خصوصی یا وقفی و یا مشاعی دارند. سعی می شود نقشه ای از پراکندگی مزارع و باغات روستا تهیه شود. به عنوان مثال اگر در یک روستا مجموع مساحت اراضی دیم ۹۰۰ هکتار باشد و ۸۰۰ قطعه زمین دیم در این روستا موجود باشد اندازه ی متوسط قطعات زمین های دیم به متر مربع بصورت زیر محاسبه می شود

$$900 \times 10000 = 9000000$$

مترمربع مترمربع هکتار

$$9000000 \div 800 = 11250 \text{ مترمربع} \quad \text{قطعات} \quad \text{اندازه متوسط}$$

قطعه مربع متر

۱- تجهیزات و سرمایه - تجهیزات شامل ابزار و وسایلی می شود که در جریان تولیدات اقتصادی مورد استفاده قرار می گیرد فهرستی از تعداد وسایل و ماشین آلات و حیوانات بارکش نظیر تراکتور، کمباین، سمپاش، بذر افشان، خرمن کوب، خیش کامیون، وانت بار و غیره که در مراحل کار کشاورزی از آنها

استفاده می شود تهیه می گردد. هم چنین اطلاعات مربوط به تعداد دارهای قالی بافی، دستگاههای بافت پارچه، چوب بری، تراشکاری و سایر ابزار آلات تولیدی صنایع دستی و کارگاهی روستا را به تفکیک جمع آوری می کنیم.

۲- نیروی کار - نیروی کار شامل آن دسته افراد (زن یا مرد) می شود که در مشاغل و فعالیت های گوناگون اقتصادی اعم از کشاورزی، خدمات و صنایع مشغول بکار هستند و بیش از ۱۰ سال سن دارند. فهرست این افراد به تفکیک فعالیت های زراعی، باغداری، دامداری، مرغداری، ماهیگیری، صنایع دستی، صنایع کارگاهی، حمل و نقل، خدمات اداری خدمات رفاهی کارگری و غیره تهیه می شود. در صورت امکان فهرست افراد بیکار تهیه می شود. افراد بیکار افراد غیرشاغلی هستند که بیش از ۱۵ سال سن داشته قادر به کار کردن بوده و در جستجوی کار باشند. افراد در حال تحصیل، زنان خانه دار، سربازان، معلولان جسمی و افرادی که بیش از ۶۵ سال سن داشته باشند بیکار محسوب نمی شوند. بیکاری یکی از دلایل اصلی مهاجرت جوانان از روستا می باشد. شورا و دهیاری روستا به کمک اهالی و دستگاههای زیربسط و با استفاده از امکانات موجود روستا می بایست برای حل مشکل بیکاری برنامه ریزی کند.

آشنایی با برخی از مفاهیم اقتصاد روستایی:

نهادهای متولی مدیریت روستایی می توانند علاوه بر اعتبارات و ردیف های بودجه ای که فقط بخش محدودی از نیازهای آنان را مرتفع می کند به واحدهای مولد پول و سرمایه تبدیل شوند و این هدف محقق نخواهد شد مگر آنکه دهیاران با مفاهیم اقتصادی

مربوط به امور روستایی بیش از پیش آشنا شوند تا در صورت لزوم آنها را برای فعالیت های اقتصادی واحدهای تحت مدیریت خود بکار گیرند. برخی از این مفاهیم کلیدی بصورت مختصر و مفید بشرح زیر ارائه می شود:

انواع عقود اسلامی: در ابتدا لازم است در باره ی قراردادهای تجاری - اقتصادی اسلامی که واحدهای تولیدی و بیش از همه بانک ها می توانند در فرایند مؤثر باشند توضیحاتی جهت آشنایی ارائه شود:

۱- **قرض الحسنه:** وام قرض الحسنه برای رفع احتیاجات ضروری پرداخت می شود و به جهت جلوگیری از اثرات تورم زایی اینگونه وام ها، فقط در زمینه امور تولیدی اقدام به پرداخت آنها می شود. از این وام زمانی استفاده می شود که در خواست کشاورزان در قالب سایر عقود گنجانده نشود و از طریق آن محقق نگردد. وام قرض الحسنه همانطور که از نامش پیداست فاقد بهره و سود افزوده است. اما صرفاً مبلغ ناچیزی جهت تأمین هزینه های اداری و امور بانکی و پولی به عنوان کارمزد بهره از وام گیرنده دریافت می شود وام قرض الحسنه بانکها ممکن است به اشکال زیر پرداخت شود:

۱/۱- وام قرض الحسنه به تولید کنندگان، کارگاهها و واحدهای تولیدی متعلق به اشخاص حقیقی یا حقوقی در جهت افزایش تولید محصول و خدمات در این واحدها پرداخت می شود و اهداف زیر را در نظر دارد:

الف) جلوگیری از ورشکستگی اقتصادی واحدهای تولیدی کم درآمد

ب) راه اندازی واحدهای تولیدی کشاورزی که تاکنون راکد مانده اند

ج) توسعه کارگاهها یا واحدهای کشاورزی کوچک در مناطق روستایی دور افتاده

د) کمک به کشاورزان و تولید گران یا واحدهایی که بر اثر بلایای طبیعی دچار خسارت شده اند.

ه) سایر موارد، نظیر پرداخت وام قرض الحسنه به شرکتهای تعاونی تولید روستایی، شرکت های تعاونی صیادان و دام داران، اشخاص حقیقی مولد نیروی کار و اشتغال زا، پرداخت به منظور تجهیزات کشاورزی، ماشین آلات، و مکانیزاسیون و ...

۱/۲ - وام به شرکت تعاونی روستایی به منظور ایجاد اشتغال و تولید کشاورزی: این نوع قرض الحسنه به تعاونی هایی که تولید کار کشاورزی دارند اختصاص دارد و با هدف اشتغال زایی بیشتر پرداخت می شود از سال ۱۳۶۳ به بعد کارمزد این نوع وام ۲/۵ درصد تعیین شده است.

۲- مزارعه: بر اساس این قرارداد اقتصادی بانکها و دیگر مراکز اقتصادی زمین هایی را که در اختیار دارند همراه با سایر عوامل تولید از قبیل آب، بذر، نیروی کار ماهر و سرمایه برای کشت به زارع یا واحد تولیدی می سپارند و محصول بدست آمده به نسبتی که در قرارداد پیش بینی می شود و بسته به عرف محلی که در مناطق مختلف تفاوت دارد بین مرکز سرمایه گذار و واحد یا شخص مسئول انجام کار تقسیم می شود. از آنجا که واحدها و مراکز تولید کشاورزی بزرگ و نیز بانکها که سرمایه گذار امکانات محسوب می شوند عمدتاً مکانیزه بوده و اصولاً اداره ی آنها توسط خود مالکان کنترل می شود لذا این نحوه ی قرارداد چندان سودی برای بانکها و این مؤسسات نداشته است.

۳- مساقات: این قرارداد نیز شباهت های زیادی به مزارعه دارد با این تفاوت که در مزارعه، مزرعه به قرارداد سپرده می شود و در مساقات باغ ها، در این نوع قرارداد واحدهای سرمایه گذار اعم از بانکها یا دیگر واحدها و شرکتهای تولید کشاورزی

باغهایی را که در اختیار دارند جهت آبیاری، مراقبت و هرس درختان به باغبانان و یا شرکتهای پیمان کار دواطلبی می سپارند. در شهرها نیز این شیوه برای اداره ی فضای سبز پارکها و دیگر مراکز عمومی و تفرج گاهها استفاده می شود. این شیوه می تواند بیش از اندازه مورد توجه دهیاران باشد چرا که نسبت مستقیمی با مقوله ی مدیریت و برنامه ریزی روستایی دارند.

۴- مشارکت عمومی: در این نوع قرارداد بانک یا مرکز سرمایه گذار و متقاضی (چه حقیقی و چه حقوقی) برای شرکتهای تولید کشاورزی یا خدمات کشاورزی با یکدیگر مشارکت می کنند و پس از تکمیل تأسیسات یکی از طرفین سهم خود را به دیگری می سپارد و پس از آن در صورتیکه مشتری تمایل به خرید سهم شرکت سرمایه گذار داشته باشد می تواند با نرخ سود تعیین شده بر اساس ضوابط جاری کشور و بصورت قسطی سهم بانک را خریداری کند.

۵- اجاره به شرط تملیک: از این نوع قرارداد بیشتر در حوزه ی مسکن استفاده می شود اما در امور کشاورزی نیز کاربرد دارد در این قرارداد بانک یا موسسه سرمایه گذار، ماشین آلات و تأسیسات مورد نیاز متقاضی یا شرکت خواهان را می خرد و با اجاره چند ساله به خودش واگذار می کند. در قرارداد شرط می شود که پس از پایان مدت اجاره در صورتیکه کلیه ی اقساط پرداخت شده باشد دارایی مورد اجاره در تملک متسأجر قرار بگیرد. توجه به اصول این قرارداد در صورت توجه دهیاران می تواند مفید فایده بوده و به بهبود کیفیت مسکن روستاییان منجر شود.

۶- سرمایه گذاری مستقیم: در این مورد حداقل سه بانک یا شرکت سرمایه گذار با یکدیگر شرکتهای تاسیس می کنند تا در یک زمینه ی مشخص کشاورزی فعالیت کنند در

این نمونه معمولاً فعالیت مورد نظر کلیدی و مهم است و بخش خصوصی نیز علاقمند به سرمایه گذاری نیست مگر آنکه از تسهیلات دولتی برخوردار شود.

۷- سلف: بر اساس این قرارداد بانک یا موسسه سرمایه گذاری برای تأمین هزینه های جاری یک دوره کشت محصول مربوط را پیش خرید می کند. بارها از رسانه های عمومی شنیده شده است که مثلاً دولت محصول چای یا برنج را برای یکسال پیش خرید کرده است. این اقدام از سوی دولت انجام می شود تا دست واسطه گران به عنوان عاملان افزایش قیمت کوتاه شود و نرخ تورم کنترل گردد. این شیوه بواسطه همین خاصیت و با توجه به اینکه سیاست دولت کاهش نرخ ها افزایش توانایی تولیدی و اشتغال زایی است بسیار مورد توجه و استقبال قرار می گیرد. (بسطام، ۱۳۸۳)

انجام معاملات دهیاری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیر منقول مقاطعه، اجاره، و استجاره از وظایف دهیاران می باشد.

دهیاریها باید به سمت خودکفایی اقتصادی حرکت کنند چرا که در این صورت مفهوم واقعی مشارکت عمومی در حوزه ی مدیریت کلان کشور و نیز توزیع عادلانه قدرت تحقق می یابد. اکنون که سیاست کلان کشور در دولت بر مبنای مشارکت هر چه بیشتر بر تضمین امنیت بیشتر استوار است بهتر است دهیاری ها نیز به عنوان واحدهای درخور توجه و مؤثر در این حوزه در جهت تحقق این امر مهم کوشا باشند و این امر تحقق نخواهد یافت مگر آنکه گشایش و بهبود وضعیت اقتصادی در این واحد اتفاق افتد.

رابطه میان اقتصاد روستایی و توسعه:

اگر چه توسعه مفهوم وسیع تری از تولید اقتصادی و کسب ثروت دارد اما برای دستیابی به برخی ابعاد توسعه نظیر آموزش، بهداشت و خدمات پیش از هر چیز لازم

است مردم به غذا و کار و نیازهای اولیه ی حیاتی دسترسی داشته باشند. برخی از برنامه ریزان روستایی علّت توسعه نیافتگی روستاهای کشور ما را به رغم سرمایه گذاری هنگفت دولتی در تأمین خدمات آنها عقب ماندگی اقتصادی می دانند. بیکاری و فقر مالی عاملی عمده برای مهاجرت‌های روستایی شناخته شده و مهاجرت بی رویه خود موجب رکود و تباهی روستا گردیده است به نظر این برنامه ریزان اگر روستاهای کشور از نظر اقتصادی پویا و فعال شوند با افزایش درآمد بر مشکلات خود فائق آمده و قادر خواهند بود مدرسه، درمانگاه و راه بسازند و یا سایر نیازهای خود را برطرف نمایند از این طریق آنها می توانند محیط روستا را برای زندگی بهتر آماده کرده و سطح رفاه خود را افزایش دهند و به سمت توسعه یافتگی حرکت کنند. لازمه ی این کار آن است که اقتصاد سنتی و کم درآمد و کم بازده متحوّل و به جای آن اقتصاد نوین جایگزین شود. امروزه اقتصاد روستایی با اقتصاد شهری و ملی و حتی جهانی گره خورده و ادغام شده است. نیازهای مردم روستا نیز گسترده شده و برای رفع آنها هر روستایی می بایست به تولید تجاری کالا و محصولات و مبادله ی آنها در بازار پردازد، اما قبل از هر چیز لازم است تا اقتصاد روستا متحوّل و شکوفا شود.

خود را بیازمایید:

خوانند عزیز حال که مطالب فصل اول را مطالعه کرده اید کوشش کنید به پرسش های

زیر پاسخ دهید؟

۱- توسعه چیست؟

۲- اقتصاد را تعریف کنید؟

۳- تجهیزات و سرمایه در اقتصاد روستایی چه نقشی دارد؟

۴- انواع عقود اسلامی را نام ببرید؟

۵- رابطه میان اقتصاد روستایی و توسعه را توضیح دهید؟

فصل دوم:

صنایع روستایی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

خواننده عزیز،

پس از مطالعه این فصل از شما انتظار می رود، بتوانید:

- ۱- صنایع روستایی را تعریف کنید.
- ۲- انواع صنایع روستایی را طبقه بندی کنید.
- ۳- صنایع دستی و سنتی را تعریف کنید.
- ۴- انواع صنایع دستی را توضیح دهید.
- ۵- اهمیت صنایع دستی را بیان نمایید.
- ۶- روش های بهینه سازی حمایت از صنایع دستی را بدانید.
- ۷- شرایط مناسب بهینه سازی بازارهای صنایع دستی را بشناسید.
- ۸- نقش صنایع دستی را در توسعه و رونق اقتصادی روستا بیان کنید.
- ۹- صنایع دستی، کارگاهی، و صنایع کوچک را با یکدیگر مقایسه نمایید.

تعریف صنایع روستایی:

تعاریف متعدّد و متنوّعی برای صنایع روستایی در ادبیات توسعه روستایی ارائه شده است که بعضاً دارای مفاهیم و زمینه های مشترکی می باشند اما تعریف واحد و جامعی که مورد پذیرش همگان باشد وجود ندارد.

در برخی از کشورهای در حال توسعه تفکیک مقبولی از مفاهیم صنایع دستی روستایی و صنایع کوچک صورت نپذیرفته است برای مثال در کشور فیلیپین مفهوم صنایع روستایی به صناعی اطلاق می شود که در آنها کمتر از ۱۰ نفر نیروی کار وجود داشته باشد و یا در ژاپن بین صنایع دستی و سایر صنایع کوچک تمایزی مشاهده نمی شود. گروهی از صاحب نظران صنایع روستایی را فعالیت غیر کشاورزی می دانند که در نواحی روستایی قرار دارند بر این اساس کلیه صنایع، صنایع کارگاهی، صنایع کوچک و فعالیت های خدماتی در حوزه ی صنایع روستایی قرار می گیرند. یکی از ساده ترین تعریف صنایع روستایی میزان کاربری و سرمایه برای واحد تولیدی می باشد در هندوستان بر این اساس صنایع روستایی صناعی تعریف می شود که در آن یک کارگر ماهر با مسئولیت خود به یک سری اقدامات اقتصادی می پردازد (دربان آستانه، ۱۳۸۳)

سازمان جهانی کار صنایع روستایی را واحدهای صنعتی می داند که در نواحی روستایی یا مراکز روستایی قرار دارند و عمدتاً از نیروی کار روستایی استفاده می کنند بر این اساس پیوندهای بازاری آنها از نظر جغرافیایی محدود است. از مواد خام یا تولیدات محلی (کشاورزی، جنگلی، معدنی) استفاده می کنند و تولیدات آنها به بازارهای محلی عرضه می شود اما ممکن است برای بازارهای ملی و بین المللی نیز تولید کنند.

در ایران نیز با توجه به اینکه متولّی خاصی برای صنایع روستایی وجود ندارد هر سازمان و دستگاهی با توجه به فعالیت ها و دیدگاههای خود صنایع روستایی را تعریف می کند. به عنوان مثال سازمان صنایع دستی ایران صنایع روستایی را کلید فعالیت های غیر زراعی تعریف می کند که در سطح مناطق روستا انجام می گیرد. وزارت صنایع که متولی رشد و توسعه صنعت در کشور است برای صنایع روستایی تعریف خاصی ارائه نمی دهد کامل ترین و جامع ترین تعریف صورت گرفته در این زمینه مربوط به وزارت جهاد کشاورزی می باشد که متولی اصلی صنعت در روستا می باشد. این دستگاه اجرایی:

صنایع روستایی را صنایع متناسب با، شرایط جمعیتی، تولیدی، اقلیمی، جغرافیایی، زیربنایی روستاها تعریف می کند که در قالب صنایع تبدیلی کوچک و دستی در مناطق روستایی قابلیت استقرار دارند و می توانند به عنوان مکمل فعالیت های کشاورزی، زمینه تبدیل و فرآوری محصولات کشاورزی را فراهم نمایند و علاوه بر آن به متنوع ساختن اقتصاد و منابع درآمدش کشاورزان و روستائیان کمک کنند. شرایط و امکاناتی را فراهم سازند تا زندگی در روستا در مقایسه با زندگی شهرها از مزیت نسبی برخوردار شود و اشتغال کامل برای روستاییان حاصل شود.

بر این اساس صنایع روستایی شامل صناعی است که از خصوصیات زیر برخوردار باشند:

- حتی المقدور تأمین کننده نیازهای کشاورزی و دامپروری و مکمل و پشتیبان آن بوده، متناسب با شرایط جغرافیائی هر منطقه در رشد کشاورزی و دامی باشند.
- حتی المقدور مناسب با احتیاجات روستاییان بوده زمینه ساز خودکفایی اقتصادی و صنعتی کشور باشند.
- از نظر فن آوری در سطحی باشند که در روستا قابل ایجاد و بهره برداری بوده به بالا رفتن دانش فنی روستاییان کمک نماید.
- حتی المقدور سرویس نگهداری و تعمیر آنها در محل امکان پذیر باشد.
- تأمین مواد اولیه و ابزار آلات آن حتی الامکان به ترتیب در محل یا در منطقه و یا در داخل کشور میسر باشد.

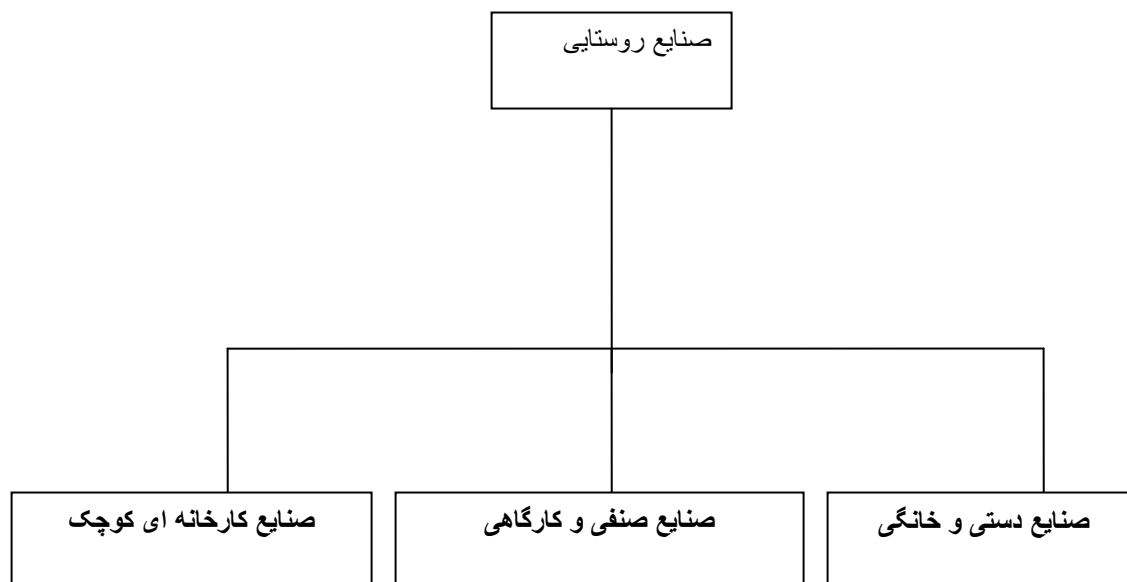
انواع صنایع روستایی (طبقه بندی صنایع):

۱- طبقه بندی بر اساس نوع محصول تولیدی: این طبقه بندی توسط سازمان ملل متحد وضع شده، این روش طبقه بندی بر اساس نوع محصول و نوع کاربرد آن می باشد بر این اساس صنایع به ۱۲۸ نوع فعالیت تقسیم می گردد که انواع آن بصورت زیر است: ۱- مواد غذایی و محصولات وابسته ۲- صنایع نساجی، پوشاک، چرم ۳-چوب، محصولات کاغذی، چاپ و نشر ۴- محصولات شیمیایی، زغال سنگ، لاستیک، پلاستیک ۵- محصولات کانی غیر فلزی به استثنای نفت و زغال سنگ. ۶- صنایع فلزی اصلی ۷- محصولات فلزی ساخته شده، ماشین آلات و تجهیزات ۸- سایر صنایع تولیدی این روش طبقه بندی بطور گسترده ای مورد پذیرش کشورهای مختلف قرار گرفته است و در زمینه صنایع روستایی

نیز کاربرد دارد. در ایران نیز وزارت صنایع و وزارت جهاد کشاورزی برای طبقه بندی تحت نظارت خود از این روش به عنوان یکی از روش های مهم استفاده می کنند.

۲- طبقه بندی بر اساس معیار ترکیبی: در این روش صنایع بر اساس چند ملاک از جمله نوع نظام سازمانی تجهیزات و فن آوری مورد استفاده، اندازه و نوع محصولات تولیدی طبقه بندی می شوند. این روش نیز در دنیا بسیار رایج بوده و مقبولیت همگانی دارد. بر این اساس صنایع روستایی به سه گروه صنایع دستی و خانگی - صنایع صنفی و کارگاهی - و صنایع کارخانه ای کوچک (یا صنایع کوچک مقیاس) طبقه بندی می شود. (منبع قبلی ص ۳۴، ۳۶)

طبقه بندی صنایع بر اساس معیار ترکیبی

۱-۲- صنایع کارگاهی:

از مهم ترین خصوصیات صنایع کارگاهی که آنرا از صنایع دستی متمایز می سازد این است که دارای خط تولید پیوسته و مستمر نبوده و بر اساس نیاز و سفارش مشتری های محلی و نیازهای خاص متقاضی محصولات و خدمات خود را عرضه می کنند.

صنایع کارگاهی تاکنون درایران سازماندهی خاصی نداشته اند و تنها طی چند سال اخیر از طریق ارائه کارتهای شناسایی به کارگاههای فعال اقداماتی در این زمینه از سوی جهاد کشاورزی صورت گرفته است در این طرح کارگاههای تولیدی به ۶ گروه عمده: صنایع غذایی سلولزی - فلزی - شیمیایی - کانی غیر فلزی و نساجی طبقه بندی شده اند. از جمله صنایع مزبور می توان به کارگاههای شالی کوبی آردسازی، رشته و ماکارونی، کارتن سازی، مقوا سازی، حصیر بافی، آهنگری، آلومینیوم کاری، تراشکاری،

خدماتی، تراشکاری تولیدی جوشکاری، درو پنجره سازی، صابون سازی، ظروف یکبار مصرف، لوله پلاستیکی، طناب پلاستیکی، متقال بافی، فتیله بافی، تهیه لباس کار، جوراب بافی، آجر دستی، آهک پزی، مصنوعات سیمانی، موزائیک، سنگ بری و ... اشاره کرد.

۲-۲- صنایع کوچک:

در ایران ملاک اصلی تشخیص صنایع کوچک عمدتاً کارکنان شاغل در یک صنعت می باشد. طبق تعریف مرکز آمار ایران کلیه صناعی که کمتر از ۱۰ نفر کارکن دارند جزو صنایع کوچک محسوب می شوند و از طرف دیگر وزارت صنایع مبنا را ۵۰ نفر قرار داده است. بطوری که واحدهای تولیدی با ۵۰ نفر و بیشتر را صنایع بزرگ و کمتر از ۵۰ نفر پرسنل را صنایع کوچک محسوب می کند.

بنابر این اگر صنایع بزرگ کشور را از نظر تعداد شاغل به صنایع با ۵۰ نفر شاغل و بیشتر تمایز کنیم می توان خصوصیات زیر را برای آنها ذکر نمود:

۱- مدیریت عمدتاً فردی است و تصمیمات مدیریت و هیأت مدیره معمولاً

وجود ندارد

۲- به دلیل مکانیزه بودن خط تولید معمولاً کارکنان واحد بیش از ۴ نفر است

۳- لزوماً بر اساس سفارش کار نمی کند و تولید انبوه دارند

۴- تقسیم کار محدود و بعضاً گسترده و مشخص وجود دارد

۵- تولیداتی که بر اثر سفارش انجام می شود عمدتاً دارای محتوای فن آوری

بالایی است

۶- قادر به اعمال استانداردهای تولید هستند

۷- اعمال مدیریت در این واحدها از قید و بندهای مدیریت سنتی رها شده و

روش های علمی جای خود را با ز کرده است.

۳-۲ صنایع دستی:

صنایع دستی صنعتی هستند که تمام یا بخشی از مراحل ساخت فرآورده های آن با دست یا ابزار دستی صورت می گیرد و در چهار چوب فرهنگ و بینش فلسفی و ذوق هنری ساکنین هر منطقه با توجه به میراث قومی آنها ساخته و پرداخته می شود در این گروه از صنایع خلاقیت انسان نقش زیادی دارد. بخش اعظم مواد اولیه مورد نیاز در محل وجود دارد فن آوری آن متکی به تخصص های بومی و سنتی است. تولید در این گروه از صنایع شدیداً متکی به مهارتهای نیروی کار می باشد و نقش ماشین در تولید آنها تقریباً ناچیز است. تعداد کارکنان این گروه از صنایع معمولاً کم ولی می توانند در کارگاههای بزرگ نیز متمرکز شوند. این گروه از صنایع تبلور بخشی از فرهنگ و تاریخ یک کشور هستند لذا تولیدات آن جدا از مسئله اقتصادی یک تولید فرهنگی محسوب می شود.

۱-۳-۲- تعریف صنایع دستی و سنتی:

صنایع دستی به مجموعه ای از هنر صنعت ها اطلاق می شود که عمدتاً با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی موجب تهیه و ساخت محصولاتی می شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعت گر سازنده به نحوی تجلی یافته و همین عامل وجه تمایز اصلی این گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه ای می باشد.

۲-۳-۲ انواع صنایع دستی:

دو نوع طبقه بندی برای صنایع دستی ذکر می گردد:

الف) طبقه بندی بر مبنای روش و تکنیک ساخت: ۱- صنایع بافته داری ۲- صنایع نساجی سنتی ۳- صنایع دستی بافتنی ۴- صنایع روکاری ۵- چاپهای سنتی ۶- نمد مالی ۷- سرامیک سازی و سفال گری ۸- شیشه گری ۹- قلم زنی ۱۰- مشبک کاری ۱۱- منبت کاری ۱۲- طراحی چوب ۱۳- خاتم سازی ۱۴- حصیر بافی ۱۵- گیوه دوزی ۱۶- تولید فرآورده های پوست و چرم و ..

ب) طبقه بندی از لحاظ خاستگاه اجتماعی: ۱- صنایع دستی جامعه عشایری ۲- صنایع دستی روستاها ۳- صنایع دستی جامعه شهری (منبع قبلی، ۱۳۸۳)

از آنجائیکه تولیدات صنایع دستی با فرهنگ ذوق هنری ساکنین هر منطقه عجین شده و مبتنی بر خلاقیت انسانها است، بنابر این شامل مجموعه بسیار متنوعی از فعالیت های هنری و مصرفی است. مهندس دربان آستانه در کتاب مفاهیم مبانی ساماندهی صنایع نواحی روستایی صنایع دستی روستایی ایران را به ۷ گروه بشرح زیر طبقه بندی کرده است:

۱- بافته های بر روی دار: محصولاتی که به کمک دارهای افقی یا عمودی

تولید می شوند در این گروه قرار می گیرند مانند قالی، گلیم، روپشتی و غیره

۲- دستبافی (نساجی صنعتی): فرآورده هایی هستند که با کمک دستگاههای

بافندگی سنتی تولید می شوند مانند جاجیم، ترمه دوزی، زردوزی و انواع پارچه

های پشمی پنبه ای و کرکی

- ۳- بافتنی: محصولاتی که به کمک قلاب میل و الیاف طبیعی تولید می شود
مانند دستکش، جوراب، کلاه، شال گردن
- ۴- رو کاری: این محصولات از طریق دوختن نقش های سنتی بر روی پارچه های بدون نقش و یا کشیدن قسمتی از نخ های تار و پود پارچه بوجود می آید
مانند سوزن دوزی، مليله دوزی، منجوق دوزی
- ۵- چاپ های سنتی: کلیه ی پارچه هایی که بوسیله قلم مو، شابلن و نظایر آن رنگ آمیزی شده است مانند چاپ قلم کار، کلافه ای و چاپ دندانی
- ۶- نمد مالی: انواع مصنوعاتی که بر اثر درگیری و متراکم نمودن پشم و کرک در شرایط فنی مناسب از طریق ورز دادن تهیه می شود مانند کلاه نمدی، پالتو نمدی و نمد زیرانداز
- ۷- سفال گری و سرامیک سازی: محصولاتی که با استفاده از گل رس و همچنین گل حاصل شده از سنگها، کوارتز، کائولن و به کمک دست و چرخ سفال گری ساخته می شود.

۳-۳-۲ اهمیت صنایع دستی:

ایجاد و گسترش صنایع دستی در مناطق روستایی کشور و طرح آن به عنوان یک جریان تولیدی وسیع و همه جانبه مکمل و پشتیبان بخش کشاورزی و افزایش در آمد شاغلان این بخش و همچنین یک جانشین نیرومند برای جذب نیروهای مازاد بر فعالیت های کشاورزی در مناطق روستایی از اهداف اصلی ایجاد صنعت روستایی کشور می باشد. این گونه نگرش به نقش توسعه صنعت و صنایع دستی در روستاها به خاطر تأثیر عمیقی است که این بخش می تواند در ساخت اقتصادی، اجتماعی جامعه روستایی بر جای بگذارد.

بر این اساس رشد و توسعه مناطق روستایی بسیار فراتر از برنامه ریزی برای توسعه کشاورزی تلقی می شود و حتی توسعه روستایی در افزایش تولید، اشتغال و بهره گیری از ظرفیت های مناطق روستایی نیز خلاصه نمی گردد. بلکه ایجاد کیفیت های جدید زندگی در جهت رشد و تعالی انسانها نیز در این چارچوب مطرح می باشد. بنابر این ایجاد و گسترش صنایع دستی و روستایی علاوه بر جلوگیری از مهاجرت بی رویه روستاییان به شهرها دو هدف عمده دیگر را نیز به دنبال دارد: ۱- توسعه کشاورزی از طریق افزایش شاغلین این بخش و افزایش درآمد مورد نیاز آنها ۲- متنوع کردن فعالیت های غیر کشاورزی جهت جذب نیروهای بخش کشاورزی (فرهادیان، ۱۳۸۲)

از طرف دیگر صنایع دستی ریشه در اعماق فرهنگ و تاریخ جامعه ما دارد و به همین دلیل از نقش و مقام والایی برخوردار می باشد (بخصوص از نظر اقتصادی) چون صنایع دستی در اقتصاد کشور (پس از نفت) مهم ترین نقش را داراست.

مهم ترین زمینه های صنایع دستی در کشور عبارتند از قالی بافی، جاجیم و گلیم بافی، حصیر بافی، عبا بافی، گیوه بافی، قلاب دوزی، ملیله دوزی، کرباس، و چادر شب بافی، توربافی، کوزه گری و سفال گری، سرامیک و کاشی سازی، پوستین دوزی خاتم سازی، مینا کاری، مینیاتور سازی، منبت کاری، قلمزنی، نقره سازی و قلم کاری (همین منبع ص ۹۱)

صنایع دستی در مناطق روستایی از نظر اشتغال زنان روستایی اهمیت ویژه و فوق العاده ای دارد آیا می دانید؟

۹۰٪ بافندگان قالی را در مناطق روستایی زنان تشکیل می دهند و بقیه یعنی گلیم بافی، جاجیم بافی سکه دوزی و ... تا ۸۰٪ نقش دارند. در کشور ما حدود ۱۲ میلیون زن و دختر در بیش از ۲۸ هزار روستای کشور مشغول به فعالیت در عرصه صنایع دستی هستند (عربی، ۱۳۸۳)

۲-۳-۴ روش های احیای ارزش اقتصادی و فرهنگی صنایع دستی:

صنایع دستی از دیرباز در کشورهای جهان سوم در بخش روستایی وجود داشته است ولی این صنایع از زمان هجوم صنایع غربی در یک تضاد قرار گرفته اند یعنی اینکه بخشی از این صنایع مانند شال بافی، گیوه بافی و ... زیر ضربات تولید انبوه قرار گرفته و از بین رفته اند و یا در حالت نابودی قرار دارند و بدین سان ارزشهای هنری و فرهنگی و خلاقیت انسانی که بیانگر تاریخ و تمدن و فرهنگ اجتماعی و دینی جامعه و گذشتگان می باشد به بوته ی فراموشی سپرده می شود و بی هویتی فرهنگی تشدید می

یابد. وظایف دولت‌ها است که با حمایت و برنامه ریزی از فرهنگ دیرینه که در پوشش صنایع دستی و ... بیان و ارائه می‌شود دفاع نماید و در حفظ ارزشهای اقتصادی و فرهنگی آن کوشا باشد. حمایت‌های نهادهای زیربند در این مأموریت چون وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمانهای تعلیم و تربیت در تدوین محتوای آموزشی موثر و مدارس و دانشگاهها برای نسل‌های کنونی و آینده می‌تواند مؤثر باشد. نقش رسانه‌های گروهی در انتقال ارزشهای فرهنگی به نسل جدید و اهمیت ارزش‌های اقتصادی آن می‌تواند مؤثر و مفید و کارساز باشد و در پیوند فرهنگ و ارزش‌های دیرینه و آینده مهم‌ترین نقش به عهده این سازمانهاست.

گزافه نیست اگر گفته شود صنایع دستی عمری به قدمت عمر بشر دارد. ایران از هفت هزار سال پیش بیرق این هنر نیاکانمان را به عنوان سند هویت ملی به رخ جهانیان کشیده است، سفره رنگین و هنر پرورانه صنایع دستی ایران هم اکنون دو میلیون و ششصد هزار نفر را مستقیم و حدود دوازده هزار نفر دیگر را غیر مستقیم گرد خود آورده است. اما هنر صنایع دستی با شاخصه‌های متنوع فرهنگی، معنوی و مادی ... و جدای از همه آوازه‌های دیرینه‌اش، آنگونه که شایسته و بایسته است در زندگی عمومی مردم موفقیت اصیل خود را نیافته است. برخی کاستی‌ها و نارسایی‌های مرتبط با این مقوله به ضعف بازاریابی و یا کم‌لطفی به جایگاه این میراث ارزشمند فرهنگی بر می‌گردد. در چنین وضعیتی دور از باور نخواهد بود که گفته می‌شود صنایع دستی کشورمان در غبار غربت غمرده است و نیز جایگاه‌های عرضه این هنر کهنسال به مثابه موزه‌های حداقل

دست نیافتنی در رکود و سکوت و زیر خاشاک‌های بی توجهی نسبت به جایگاه ملی فرهنگی آن می نماید (منبع اینترنت)

۵-۳-۲ بهینه سازی روش های حمایت از صنایع دستی:

بدیهی است که صنایع دستی مخصوصاً در شروع کار باید از طرف دولت هدایت و حمایت شود یکی دیگر از خصوصیات که باید مورد توجه قرار گیرد این است که افرادی که می خواهند به این گونه صنایع دامن بزنند و باعث رشد و توسعه آن شوند باید با آگاهی کامل و با علم و دانش و تجربه کافی عمل بکنند. (شاهدی، ۱۳۷۸)

برای بهینه سازی روشها و تعمیم آن و ارتقا کمی و کیفی روشهای تولید برنامه های آموزشی دانشگاهی را بایستی گسترش داد. یعنی صنایع دستی به عنوان رشته ای در دانشگاهها، دانشکده ها، آموزشگاهها و هنرستانها، بیش از پیش متنوع و گسترش یابد و در جایی مطرح شود که خلاقیت، تحقیق، پژوهش و طراحی وجود داشته باشد. از طرفی زمینه های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی لازم برای تشکیل تعاونی های صنایع دستی در بعد حمایتی از ضرورت هاست.

بر اساس تجارب کشورهای آسیایی توصیه های زیر می تواند در حمایت از صنایع دستی مفید باشد: (عمادی، ۱۳۷۸)

۱- تواناسازی و تقویت صنایع از طریق بهبود وضعیت سازمانی آنها (تشکل

و سازماندهی)

۲- گسترش روابط بین صنایع مناطق شهری و روستایی (جامع نگری)

۳- تغییر در نقش دولت از یک عامل تنظیم کننده صنایع دستی و کوچک روستایی به سمت عاملی حمایت کننده و تسهیل کننده برای صنایع (مشارکت مردم)

۴- توسعه نیروی انسانی شاغل در بخش صنایع دستی

۵- حمایت های مناسب مالی از طریق نهادها و تشکل ها

۶- هماهنگی فعالیت ها برای توسعه روستایی

توجه منطقی به حفظ و حمایت از صنایع کوچک دستی در بسیاری از کشورهای توسعه نیافته که با مشکل بیکاری مواجه هستند اهمیت خاصی پیدا می کند چرا که از طرفی مانع نابودی این حرف می شود و از طرفی مشکل بیکاری حل می شود. اختصاص میزان وام های زیاد با بهره کم و توسعه شرکتهای تعاونی و اتحادیه ها از روش ها و راهکارهای مطلوب حمایتی می تواند باشد.

تشویق و ترغیب روستاییان به توسعه صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی روستا از وظایف دهیاران می باشد

۶-۳-۲ ایجاد شرایط مناسب در بهینه سازی بازارهای صنایع دستی و نمایشگاهها:

نکته مهم ساماندهی تشکیلات حمایتی تولیدات و محصولات صنایع دستی از جمله بازاریابی و فروش است که تولید کننده روستایی بنایستی دغدغه بازاریابی و فروش داشته باشد. و سیستم طراحی شده بایستی بگونه ای طراحی شود که صنعت گر روستایی تنها به فکر تولید بوده و تمرکز قدرت فکری و ابتکار خود را برای بهره وری روشهای کار و تولید قرار دهد و از طرف دیگر تشکیلات اداری و حمایت کننده این واحدها با قرار گرفتن در زنجیره تولید ذکر شده مطرح و زمینه حضور در بازار و نمایشگاههای منطقه ای و جهانی را پی ریزی خواهند نمود زیرا بنایستی انتظار داشت کارگاههای کوچک هم خود تولید کننده و هم بازاریاب و هم وارد شونده به بازار جهانی باشند. (دانا، ۱۳۷۸)

تجربه جهانی نشان داده است که بازارهای رقابتی بهترین روش برای ساماندهی کارآیی تولید و خدمات می باشند. رقابت خارجی و داخلی انگیزه برای پیشرفت و رشد تکنولوژی را آماده خواهد کرد. نقش دولت در این فرآیند، سرمایه گذاری در زیر ساخت ها خواهد بود و خدمات ضروری برای جمعیت روستایی را که دسترسی به چنین منابعی ندارند مهیا خواهد کرد. (جمال احمد، ۱۳۷۸)

یکی از مشکلات و معضلات بنیادی و اساسی صنایع دستی روستایی موضوع بازاریابی و بازاریابی محصولات و تولیدات آنان می باشد. عدم آشنایی نسبت به نیاز و تقاضای بازار از یک سو و عدم تأمین نیاز کامل و دقیق بازار از سوی صنایع دستی روستایی باعث می گردد که این صنایع بطور کامل موفق نبوده و با شکست های جبران ناپذیری

روبرو شوند. به علّت تحولات سریع و دایم بازار، آشنایی مدیران واحدهای کوچک روستایی نسبت به جریانها، تحولات، خبرها و وضعیت های بهنگام بازار محصولات یکی از نیازهای اساسی صنایع دستی روستایی می باشد (عمادی، ۱۳۷۸)

فرآیند تحولات جهانی و گسترش ارتباطات و تأثیر گذاری دوسویه واحدها و نظام بازار در جهان همیشه برای صنایع کوچک خطر ساز و بحران ساز نیستند در بسیاری از موارد، جهانی شدن و تأثیر بازارهای ملی و فرا ملی بر بازارهای منطقه ای فرصت ها را برای صنایع دستی ایجاد می کند که باعث می شود مزیت های نسبی و مزیت های مطلق این صنایع ارزش و سودمندی بیشتری را در بازار بیابد. شناخت این مزیت ها و کمک به این صنایع جهت استفاده از مزیت های نسبی و مطلق خود یکی از زمینه هایی است که می تواند باعث رشد سریع و حمایت جدی از صنایع دستی روستایی شود (همان منبع ص ۳۴)

شناخت بازار و سلیقه افراد، ایجاد بازارچه ونمایشگاههای دایمی صنایع دستی، موزه هنریهای سنتی، نظارت بر کمیت و کیفیت کالا جهت رضایت مشتری، ایجاد تعاونی و اتحادیه جهت فروش محصولات، اضافه شدن واحد بازاریابی به دروس دانشگاهی رشته های صنایع دستی می تواند در این زمینه موثر باشد.

۲-۳-۷ نقش صنایع روستایی در توسعه روستایی:

راه اندازی و گسترش صنایع روستایی با توجه به نقش مؤثری که در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی می توانند ایفا کنند یکی از مهم ترین و اساسی ترین راه حل ها برای غلبه بر معضلات مناطق روستایی محسوب می شوند.

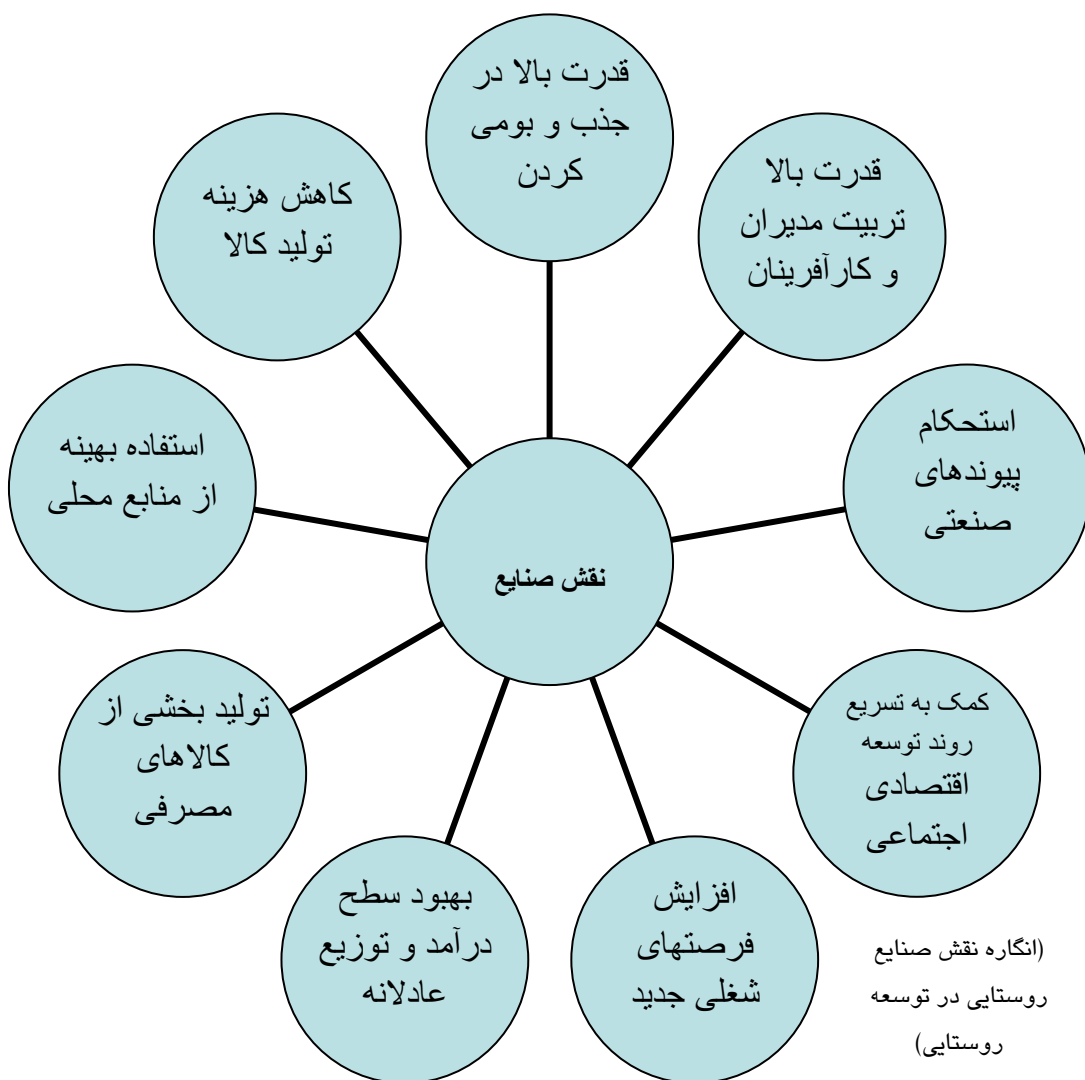
توسعه ی فرصت های شغلی در مناطق روستایی، توزیع عادلانه تر درآمد - کاهش شکاف درآمدهای بین شهر و روستا کاهش فقر، مهاجرت، افزایش صادرات و کاهش واردات، امکان استفاده بهینه از منابع، امکانات موجود و مواد اولیه و همچنین کمک در تسریع روند توسعه کشاورزی از جمله مهم ترین پیامدهای مثبت و قابل ذکر گسترش صنایع روستایی محسوب می شود. شکل زیر نقش صنایع روستایی را در توسعه روستایی نشان می دهد.

۳- مقایسه تطبیقی صنایع دستی - صنایع کارگاهی و صنایع کوچک روستایی:

ویژگی های صنعتی سه گروه صنایع روستایی در جدول زیر نشان داده شده است.

ویژگیهای صنعتی	صنایع دستی	صنایع کارگاهی	صنایع کوچک
مدیریت	عمدتاً شخصی	شخصی و خانوادگی	شخصی و حقوقی
فن آوری	کاربر	کاربر	سرمایه بر - دانش بر
خط تولید	انعطاف پذیر	انعطاف پذیر	کاملاً انعطاف پذیر
نوع تولید	تولید انبوه	مبتنی بر سفارش	تولید سفارش و انبوه
آموزش نیروی کار	سنتی	کاملاً سنتی	تقریباً علمی و رسمی
انرژی مورد استفاده	انسانی - ساده	طبیعی	مصنوعی و انرژی فکری انسانی
روش تولید	مبتنی بر فرهنگ	مبتنی بر تجارب گذشته	مبتنی بر تفکر و خلاقیت
بازار فروش	محلی، ملی و بین المللی	محلی	محلی، ملی و بین المللی

منبع: (کتاب مفاهیم مبانی ساماندهی صنایع نواحی روستایی)

خود را بیازمایید:

خواننده عزیز حال که مطالب فصل دوم را مطالعه کرده اید کوشش کنید به پرسش های

زیر پاسخ دهید؟

۱- خصوصیات صنایع روستایی را توضیح دهید؟

۲- صنایع روستایی را طبقه بندی کنید؟

۳- صنایع دستی را تعریف کرده انواع آنرا بنویسید؟

۴- اهمیت صنایع دستی چیست؟

۵- چرا بازاریابی و بازاریابی و بازاریابی محصولات صنایع دستی اهمیت دارد،

توضیح دهید؟

۶- بر اساس تجارب کشورهای آسیایی توصیه های مفید در حمایت از صنایع

دستی کدامند؟ توضیح دهید.

فصل سوم:

کشاورزی و خدمات روستایی

خواننده عزیز،

پس از مطالعه این فصل از شما انتظار می رود بتوانید:

- ۱- اهمیت و ضرورت کشاورزی را به عنوان مهم ترین بخش اقتصادی بیان کنید.
- ۲- وضعیت کشاورزی امروز ایران را ترسیم کنید.
- ۳- ظرفیت های بخش کشاورزی (زمین، آب، نیروی انسانی، سرمایه) را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهید.
- ۴- نقش کشاورزی را در توسعه کلی اقتصاد توضیح دهید.
- ۵- نقش و اهمیت بخش کشاورزی را در ایجاد فرصت های شغلی به اختصار بیان کنید.
- ۶- توسعه پایدار کشاورزی را تعریف کنید.
- ۷- دهیاری ها و نقش آنها را در توسعه کشاورزی بیان کنید.
- ۸- مشکلات و تنگناهای توسعه کشاورزی در ایران را فهرست نموده و به اختصار تشریح نمایید.

کشاورزی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

۱- اهمیت کشاورزی

معاش حدود ۱/۳ میلیارد نفر از جمعیت فقیر جهان که سه چهارم آنها در مناطق روستایی زندگی می‌کنند بطور مستقیم یا غیرمستقیم به کشاورزی وابسته است و در حدود ۹۰ کشور در حال توسعه با درآمد کم، از کمبود مواد غذایی مزمن رنج می‌برند و قریب به ۸۰۰ میلیون نفر در گرسنگی بسر می‌برند، با این وجود برآورد شده است که تا سال ۲۰۲۵ جمعیت جهان به ۸ میلیارد نفر خواهد رسید و نیازهای غذایی آنها نیز دوبرابر می‌شود. از طرفی افزایش درآمد خانواده‌های فقیر و کم‌درآمد وابسته به افزایش بهره‌وری در این بخش می‌باشد (سازمان خواربار جهانی ۲۰۰۰) ولی با وجود تبعیض علیه بخش کشاورزی در قیاس با بخش صنعت در سرلوحه عوامل توسعه نامطلوب در کشورهای درحال توسعه قرار دارد.

در جهان امروز اکثریت عظیمی از فقیرترین مردم جهان در مناطق روستایی سکونت داشته و عمدتاً به کشاورزی معیشتی اشتغال دارند که کشور ما هم جزو آنهاست و متأسفانه اکثریت روستانشینان و کشاورزان جهان در وضعیت فقر زندگی می‌کنند، لذا اگر قرار است توسعه‌ای صورت گیرد بایستی این توسعه ابتدا از مناطق روستایی و بطور اخص از بخش کشاورزی آغاز شود.

طبق آمار فائو (سازمان خواربار جهانی) جمعیت ایران در سال ۲۰۱۰ در حدود ۷۸/۸ میلیون نفر و با رشدی معادل ۲/۵ درصد خواهد بود. این نیاز غذایی روزافزونی است که بر پیکره بخش کشاورزی تحمیل می‌شود و به تبع آن بهره‌وری بالای این بخش در امر تولید محصول به طرق مختلفی بر توسعه اقتصادی تأثیر می‌گذارد که می‌توان به موارد

زیر اشاره کرد:

- ۱- عرضه مواد غذایی و تأمین مواد اولیه بر بخش‌های درحال گسترش اقتصاد
- ۲- فروش نقدی مازاد قابل مصرف در بازار که موجب افزایش تقاضای جمعیت روستایی از محصولات بخش‌های درحال گسترش اقتصاد می‌شود.
- ۳- ارائه مازاد قابل سرمایه‌گذاری از پس‌انداز جهت حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش‌های دیگر اقتصاد
- ۴- رفع موانع ارزی با کسب ارز از طریق صادرات و یا پس‌انداز ارزی به واسطه گسترش سیاست جایگزینی واردات.
- ۵- ارائه نیروی کار مازاد به بخش غیرکشاورزی.

بنابراین بخش کشاورزی دارای توانمندی‌هایی است که لزوم توجه به آن بیشتر احساس می‌شود. به شرطی که مسئولان این موقعیت مهم کشاورزی را درک کرده و تصمیم‌گیری‌ها را صرفاً با اتکا به قدرت سیاسی و بدون اطلاعات لازم اتخاذ نکنند. اگر بخواهیم وضعیت کشاورزی امروز ایران را ترسیم کنیم باید گفت که این بخش یکی از بخش‌های مهم و توانای اقتصادی کشور است که تأمین‌کننده بیش از یک‌چهارم تولید ناخالص داخلی، یک‌چهارم اشتغال، ۸۵ درصد نیازهای غذایی، حدود ۲۷ درصد صادرات غیرنفتی و بیش از ۹۰ درصد مواد خام مورد نیاز صنایع مرتبط با بخش کشاورزی است. ایران درحال حاضر دارای ۳۷ میلیون هکتار اراضی مستعد کشاورزی، ۹۰ میلیون هکتار مرتع، ۱/۹ میلیون هکتار جنگل‌های صنعتی با توان تولید دست‌کم ۲ میلیون مترمکعب در سال، ۱۲ میلیون هکتار جنگل‌های حفاظت شده، ۱۲ هزار گونه گیاهی در رقم قابل ملاحظه‌ای از گونه‌های حیوانی، ۱۰۰ هزار هکتار اراضی پرورش میگو با ظرفیت یک

میلیون تن در سال و ۱۲۰ میلیون واحد دامی می‌باشد. (لنگرودی، ۱۳۷۸)

۲- ظرفیت‌های بخش کشاورزی:

بطور کلی ادغام در اقتصاد جهانی به مفهوم شکستن پوسته‌ها و محدودیت‌های محلی و منطقه‌ای است، بدین منظور می‌باید کیفیت محصول براساس استانداردهای بین‌المللی تنظیم شود و ظرفیت‌های تولید بخش که شامل خاک، آب، نیروی انسانی و سرمایه است مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و تنگناها و موانع شناسایی شوند و جهت‌گیری‌های لازم برای رفع مشکلات ارائه شود.

الف- زمین در کشاورزی زمین عامل اصلی و محتوای تولید است که بدون آن کشاورزی فاقد مفهوم است. پیرو این واقعیت، مسائل دیگری مانند توزیع زمین، اندازه، بهره‌برداری‌ها و ... مطرح است که در تولید، مصرف، صدور توزیع درآمد مؤثر هستند. در ایران از ۱۶۵ میلیون هکتار وسعت کشور حدود ۵۱ میلیون هکتار قابل بهره‌برداری برای کشاورزی تشخیص داده شده، که از این مقدار ۳۲ میلیون هکتار و ۱۹ میلیون هکتار در درجه متوسط طبقه‌بندی شده است. ارقام گویای این واقعیت است که دهه‌های اخیر مساحت زمین‌های زیرکشت محصولات زراعی با حدود ۹/۸ درصد کاهش از ۱۲/۲ میلیون هکتار در سال ۱۳۷۰ به ۱۱ میلیون هکتار در سال ۱۳۸۰ محدود شده است.

با مقایسه ارقام سال ۱۳۸۰ با سال ۱۳۷۷ می‌توان نتیجه‌گیری کرد که سطح قابل توجهی از زمین‌های زراعی (۴۹۸ هزار هکتار آبی و ۸۱۹ هزار هکتار دیم) در طول این سال‌ها رها گردیده و از جریان تولید خارج شده‌اند. این امر به مفهوم کاهش تولید و شاغلین بخش کشاورزی و افزایش جمعیت مصرف‌کننده محصولات کشاورزی نیز می‌باشد. (ملکان، ۱۳۸۲)

ب - آب: پس از خاک مهم‌ترین عامل در جریان تولید محصولات کشاورزی آب می‌باشد که مقدار آن تحت تأثیر شرایط جوی بطور مداوم دستخوش تغییر و نوسان می‌گردد. از مجموع آب مصرفی کشور ۸۲ میلیارد مترمکعب (۹۴/۳ درصد) در بخش کشاورزی و بقیه در سایر موارد مصرف می‌شود. میزان آب مصرفی برای هر هکتار زمین کشاورزی رابطه مستقیم با راندمان بهره‌برداری از آب دارد. در ایران راندمان بهره‌برداری در ابتدای برنامه اول ۳۱/۵ درصد بود که تا پایان برنامه دوم با اجرای روش آبیاری تحت فشار در قسمتی از زمین‌های کشاورزی به ۳۷/۵ درصد افزایش یافته که همچنان با راندمان کاربردی روش‌های آبیاری تحت فشار (۷۴ درصد) فاصله زیادی دارد. این امر موجب گردیده تا از مجموع آب استحصال شده و در اختیار بخش کشاورزی در عمل فقط حدود ۲۵ میلیارد مترمکعب به صورت مفید مورد استفاده قرار گرفته و مابقی که حجمی نزدیک به دو برابر مصرف واقعی می‌باشد در جریان انتقال و آبیاری به هدر می‌رود (منبع قبلی ص ۱۰۷).

ج - نیروی انسانی: عامل نیروی انسانی در واقع بخش متفکر و هادی فعالیت‌های کشاورزی است که برای انتخاب الگوی کشت، ترکیب نهاده‌های تولید و فروش محصولات تصمیم‌گیری به عمل می‌آورد. با توجه به اینکه بخش اعظم فعالیت‌های کشاورزی در ایران توسط کشاورزان کوچک و به روش سنتی انجام می‌گیرد مبحث نیروی انسانی این بخش با مسائل روستایی عجین شده است.

طبق آمارهای موجود جمعیت کل کشور طی دهه اخیر با متوسط نرخ رشد ۱/۵ درصد از ۵۵/۸ میلیون نفر در سال ۱۳۷۰ به ۶۴/۹ میلیون نفر در پایان سال ۱۳۸۰ بالغ گردیده است و طی همین مدت جمعیت کل مناطق روستایی به‌طور متوسط در هر سال

۰/۴ درصد کاهش داشته و در سال ۱۳۸۰ به حدود ۲۳ میلیون نفر محدود گردیده که ۳۵/۵ درصد جمعیت کل کشور می‌باشد. بدیهی است کاهش جمعیت مناطق روستایی ریشه در مهاجرت روستاییان به شهرهای دور و نزدیک دارد. با توجه به اینکه جاذبه‌های شهری برای جوانان بیشتر می‌باشد می‌توان نتیجه گرفت که نیروی انسانی شاغل در بخش کشاورزی گرایش به پیرشدن دارد (منبع قبلی ص ۱۰۹).

د - سرمایه‌گذاری و اعتبارات: بخش کشاورزی ایران همواره در تأمین سرمایه مورد نیاز با مشکل مواجه بوده است. زیرا سرمایه‌گذاران در بخش در مقایسه با سایر بخش‌ها از بازدهی کمتری برخوردار است و سود مورد انتظار پایین‌تری دارد. علاوه بر این سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی معمولاً در کوتاه‌مدت پاسخ نمی‌دهد و نسبت به سایر بخش‌ها به زمان طولانی‌تری نیاز دارد. از طرف دیگر ساختار کلی اقتصاد کشور به گونه‌ای است که در بخش‌های غیرکشاورزی به‌ویژه خدمات و مسکن با مخاطره اندک امکان حصول سود سرشار وجود داشته و رانتهای اقتصادی و قدرت، سودهای بادآورده‌ای را موجب می‌شود که در نهایت گرایش به سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را کاهش می‌دهد (همان منبع ص ۱۱۱).

۳- نقش کشاورزی در توسعه ملی اقتصاد:

فعالیت‌های کشاورزی محور فعالیت‌های اقتصادی را تشکیل می‌دهد. ارتباط داده‌ها- ستانده‌های این بخش با بخش‌های صنعت و خدمات در مراحل توسعه تعیین بخش را نمایان می‌سازد. اهمیت این امر به حدی است که برخی معتقدند بدون انقلاب کشاورزی انقلاب صنعتی رخ نخواهد داد. این توسعه موجب افزایش فرصت‌های اشتغال و رشد بهره‌وری نیروی کار خواهد شد (محمدی، علی، ۱۳۷۵).

کشاورزی نه تنها در مناطق روستایی بخش غالب است، بلکه تقریباً در همه کشورهای در حال توسعه کل اقتصاد را تشکیل می‌دهد. کشاورزی بیش از همه به تولید ناخالص ملی کمک می‌کند و برای بخش اعظم جمعیت کشور اشتغال‌زاست و غذای آنها را فراهم می‌کند. به خاطر وابستگی بیشتر مردم به زمین کشاورزی و محصولات آن، در این کشورها توزیع زمین و نظام‌های اجاره‌داری حاکم تاحد زیادی تعیین‌کننده ساختار اجتماعی جامعه است. کشاورزی با کارکردهای مختلف خود می‌تواند به توسعه کلی اجتماعی-اقتصادی کمک کند این موضوع تقریباً در همه کشورهای در حال توسعه مصداق دارد، اگرچه اهمیت نسبی چنین کارکردهایی در کشورهای مختلف یکسان نیست، این اختلاف ممکن است به خاطر تفاوت در مقدار زمین کشاورزی، افزایش جمعیت، درآمد ملی حاصل از منابع غیرکشاورزی چون آهن، نفت و تفاوت‌های موجود در سطوح اجتماعی اقتصادی حاکم باشد (کوهن، ۱۳۷۹).

با توجه به جایگاه کشاورزی در اقتصاد ملی باید به عوامل زیر توجه کنیم:

- با افزایش اشتغال در بخش‌های صنعت و خدمات، درصد جمعیتی که از لحاظ اقتصادی در بخش کشاورزی فعالیت دارند، تقریباً در همه جا کاهش می‌یابد، در عین حال به علت ادامه رشد سریع جمعیت، تعداد مطلق افراد متکی به کشاورزی نیز فزونی می‌یابد.
- بخش کشاورزی با وجود عقب‌ماندگی‌اش، هنوز هم سهم چشمگیری از درآمد ملی را به خود اختصاص داده است، این بدان معناست که کشاورزی باید در تأمین بودجه لازم برای رشد شهری نیز سهیم باشد (مهندسان مشاور DHV از هلند ۱۳۷۱، صفحه ۶۵).

۴- نقش و اهمیت بخش کشاورزی در ایجاد فرصت‌های شغلی:

اقتصاددانان و جامعه‌شناسان معتقدند که در کشورهای درحال توسعه نظیر کشورمان، مراحل اولیه توسعه، بخش کشاورزی در ایجاد فرصت‌های جدید شغلی بسیار مؤثرتر و موفق‌تر از بخش‌های صنعت و خدمات می‌تواند عمل کند.

در بسیاری از کشورهای درحال توسعه نظیر ایران کشاورزی بخشی است که هنوز هم اکثریت جمعیت معیشت خود را از آن تأمین می‌کنند. بسیاری از مردم به‌عنوان کشاورز زاده متولد می‌شوند. بسیاری از آنان که کشاورزی را کنار می‌گذارند، نمی‌توانند کاری جز کشاورزی انجام دهند و اگر خیلی خوش‌شانس باشند حاشیه‌نشین شهرها می‌شوند.

با توجه به رسیدن جمعیت شاغل در بخش کشاورزی به ۴ میلیون نفر در سال ۱۳۷۸ و ادامه روند افزایش آن در زمان حاضر، درصد سهم این بخش در ایجاد فرصت‌های جدید شغلی به‌خصوص در دوره زمانی ۷۵ تا ۸۰ می‌توان گفت که بخش کشاورزی از نظر ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و حفظ و حراست از شغل‌های ایجاد شده قبلی مقام اول را در بین سه بخش اصلی اقتصاد (صنعت، کشاورزی و خدمات) به خود اختصاص داده است.

بررسی تاریخ توسعه کشورهای توسعه‌یافته امروزی نشان می‌دهد که اقتصاد تمامی این کشورها در مراحل اولیه توسعه تقریباً به‌طور کامل وابسته به بخش کشاورزی و ایجاد فرصت‌های اشتغال این بخش بوده است. (اسدی و شمس، ۱۳۸۲).

آمار موجود درخصوص پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل کشور بیانگر آن است که هنوز منابع بالقوه زیادی در کشور وجود داشته و دارد که در صورت برنامه‌ریزی صحیح،

بخش عظیمی از نگرانی‌های فوق را مرتفع می‌کند. آمار نشان می‌دهد در حال حاضر نیمی از پتانسیل‌ها موجود در بخش آب و خاک و منابع طبیعی تحدیدشونده که شرط اصلی توسعه اقتصادی کشور است مورد استفاده قرار نگرفته است، شاهد این مدعا آن است که در زمینه امکانات بالقوه اراضی حدود ۵۱ میلیون هکتار از اراضی کشور مناسب برای تولید محصولات زراعی و باغی تشخیص داده شده که تاکنون تنها از ۱۸/۵ میلیون هکتار یعنی حدود ۳۷ درصد اراضی مستعد استفاده شده است. در مورد میزان آب از ۱۲۰ میلیارد مترمکعب آب قابل استحصال تنها حدود ۵۸ درصد استفاده می‌شود. در زمینه امکانات منابع طبیعی تحدید شونده از قبیل جنگل و مرتع، مطالعات نشان داده است که در صورت برنامه‌ریزی درازمدت در جنگل‌های شمال و غرب کشور و استفاده از پتانسیل موجود، درآمد سالیانه‌ای معادل ۲۸۰ میلیارد ریال معادل بیش از نیمی از درآمد تولیدات نفتی عاید کشور خواهد شد. از نظر میزان گوشت قرمز و تخم‌مرغ تنها از حدود ۵۰ درصد امکانات بالقوه استفاده می‌شود که آن‌هم به دلیل وابستگی به نهاده‌های اولیه (دارو، دان مرغ و سایر اقلام وارداتی) دارای بازدهی ضعیف است. در زمینه شیلات تنها از ۲۵ درصد از منابع بالقوه استفاده می‌شود که به دلیل رواج شیوه‌ها و روش‌های سنتی فرآوری و صید ماهی دارای بازدهی خوبی نیستند. بنابراین با توجه به تنوع پتانسیل‌های موجود در بخش کشاورزی می‌توان گروه کثیری از جوانان روستایی بیکار و مهاجر به مناطق شهری را به کار گمارد و زمینه‌های اشتغال این قشر فعال و جوان را فراهم نمود (محبوبی قمی، میردامادی، ۱۳۸۲).

۵- توسعه کشاورزی:

از سه نیاز اساسی انسان یعنی غذا، پوشاک و مسکن، غذا از مهم‌ترین آنهاست که

مسئولیت تهیه آن برعهده بخش کشاورزی است. واژه توسعه کشاورزی هم به موازات خود واژه توسعه تغییر و تحولات زیادی کرده است بطوری که در ابتدا به معنای مدرنیزه کردن بخش کشاورزی و رسیدن به هدف رشد کشاورزی مطرح بود اما در مباحث توسعه‌ای امروز توسعه کشاورزی پایدار غالب است.

اینکه توسعه کشاورزی چیست؟ اتفاق نظر وجود ندارد. برخی توسعه کشاورزی را به معنای گذر از کشاورزی سنتی می‌دانند و برخی آن را فرایندی می‌دانند که طی آن به تدریج اوضاع اقتصادی و اجتماعی اکثریت کشاورزان یک کشور بهبود می‌یابد و اصلاح می‌شود. زمانی پور توسعه کشاورزی را به معنای بهبود کیفی و کمی کشاورزی و بهبود وضع زندگی اکثریت کشاورزان و منجمله زارعین فقیر و خرده مالکین می‌داند. چیزی که اکثریت محققین برآن اتفاق نظر دارند، افزایش کمی و کیفی تولیدات کشاورزی به همراه ایجاد برابری و توانمندشدن جامعه کشاورزان و توجه به کشاورزی پایدار می‌باشد. (اسدی و شمس ۱۳۸۲).

۶- توسعه پایدار کشاورزی و روستایی:

کشاورزی پایدار سیستمی است که ضمن مدیریت موفق در استفاده از منابع برای تأمین نیازهای غذایی بشر، کیفیت محیط را حفظ و ذخایر منابع طبیعی را افزایش دهد. همچنین این سیستم باید از نظر اقتصادی پویا بوده و مواد غذایی حاصله از آن اثر سوء بر سلامت بشر نداشته باشد و در حفظ و مراقبت از منابع برای نسل‌های آینده نیز کوشا باشد و توسعه پایدار کشاورزی الگویی از توسعه است که زمین، آب، و منابع ژنتیکی گیاهی و جانوری حفاظت کند. از لحاظ زیست‌محیطی بدون تخریب، از نظر فنی مناسب و بجا، از نظر اقتصادی معقول و معتبر و از نظر اجتماعی معقول باشد.

در کشاورزی باید اصول زیر مورد توجه و تأکید قرار گیرد:

۱- ارجحیت دادن به تحولات و دگرگونی در بلند مدت.

۲- هماهنگ کردن فعالیت‌ها به گونه‌ای سازگار با طبیعت و نه در جهت تخریب آنها.

۳- پایبند بودن به حقوق مسلم انسان‌ها در دسترسی به مواد غذایی و آب سالم و

بی‌خطر (سلمان‌زاده ۱۳۷۱).

در توسعه کشاورزی پایدار حفظ منابع ژنتیکی کشاورزی، افزایش موقعیت استخدام کشاورزان خرده‌پا و بدون زمین در کارهای غیرکشاورزی مطرح است که در توسعه و اقتصاد روستایی مؤثر است.

بطور خلاصه باید گفت که توسعه پایدار دارای جامع‌نگری است و همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر نیازهای بشری را دربر می‌گیرد و مفاهیم فوق را همراه مفاهیم زیست‌محیطی به صورت جامع مورد بررسی و تأکید قرار می‌دهد.

۷- دهیاری‌ها و توسعه کشاورزی:

هرچند در قوانین و مقررات کشور، متولی و مسئول بخش کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی است و مسئولیت مستقیم و خاصی متوجه دهیاری‌ها نمی‌گردد ولی با عنایت به اینکه اقتصاد روستاهای کشور عمدتاً بر پایه کشاورزی است و حمایت و توسعه‌شان وابستگی تام به کشاورزی دارد لذا دهیاری‌ها به‌عنوان مدیریت روستاها تحت عنوان سازمان‌های غیردولتی در توسعه پایدار روستا می‌توانند از طریق ایجاد و سازوکارهای لازم شرایط تسهیل انجام وظایف سایر ادارات و نهادها را در زمینه کشاورزی در روستاها فراهم آورند و در اجرای این وظایف با آنها مشارکت کنند.

البته لازم به ذکر است که در قانون شوراها و اساسنامه دهیاری‌ها موارد زیر به‌عنوان

دخالت و اختیارات شوراهای اسلامی روستایی و دهیاری‌ها آمده است که می‌تواند مبانی فعالیت دهیاری‌ها در زمینه توسعه کشاورزی پایدار باشد.

۱- بررسی و شناخت کمبودها و نارسایی‌های موجود در روستا و تهیه طرح‌ها و

پیشنهادهای اصلاحی و عملی در این زمینه و ارائه آن به مقامات ذیربط

۲- ایجاد زمینه مناسب و جلب مشارکت‌های عمومی در جهت اجرای فعالیت‌های

تولیدی

۳- همکاری مؤثر با مسئولان ذیربط جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در

محدوده و حریم روستا

۴- مساعدت و همکاری با کشاورزان در جهت معرفی محصولات کشاورزی در

مراکز شهری و نمایشگاه‌های ذیربط

۵- شناسایی زمینه‌های اشتغال و مساعدت در جهت تأمین کار برای افراد جویای

کار با همکاری دستگاه‌های ذیربط

۶- تشویق و ترغیب روستاییان در توسعه صنایع دستی و اهتمام به ترویج توسعه

و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی

براساس موارد مذکور و تفاهم‌نامه‌ای که بین وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و

دهیاری‌های کشور) با وزارت جهاد کشاورزی مبادله شده است دهیاری‌ها این امکان و

توان را دارند که با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و امکانات بالقوه هر روستا با هماهنگی با

ادارات و نهادهای متولی کشاورزی نقش مهمی در توسعه کشاورزی کشور ایفا نمایند

(شاه‌محمدی، ۱۳۸۴).

دهیاری‌ها با توجه به آشنایی با ویژگی‌های طبیعی، منابع و توانمندی‌ها و قابلیت‌های هر

روستا می‌تواند با ایجاد زمینه لازم برای فعالیت‌های گسترده در بخش‌های مختلف کشاورزی (زراعت، دامپروری، پرورش آبزیان و منابع طبیعی) و فعالیت‌های جنبی آن شامل ذخیره‌سازی و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی، ایجاد صنایع تبدیلی و مواردی از این دست در توسعه بخش کشاورزی سهم بسزایی داشته باشند.

۸- دلایل ناکافی کشورهای در حال توسعه در حمایت از بخش کشاورزی:

یکی از علل مهم رکود بخش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، سیاست‌های تبعیض‌آمیزی است که علیه بخش کشاورزی اعمال می‌شود. این تبعیض اغلب به دلیل سیاست‌های نامناسب و نارسایی کلان اقتصادی و بخشی شدیدتر می‌شود. در برخی از این کشورها با بکارگیری راهبرد جایگزینی واردات، انتقال منابع از بخش کشاورزی به بخش صنعت صورت می‌گیرد که در نهایت، مانع توسعه بخش کشاورزی می‌شود، در حالی که این راهبرد حتی نتوانسته است نرخ رشد اقتصادی مناسبی را برای این گروه از کشورها به وجود آورد (رحیمی، ۱۳۷۶).

۹- مشکلات و تنگناهای توسعه کشاورزی در ایران:

الف- مشکلات آموزشی و ترویجی:

آموزش در توسعه بطور اعم و در توسعه کشاورزی بطور اخص تأثیر انکارناپذیر دارد. آموزش و ترویج یکی از عوامل مهم و تسریع‌کننده اصلی توسعه کشاورزی محسوب می‌گردند.

ب- بازار بی‌ثبات:

بازاریابی شامل فعالیت‌هایی در ارتباط با فروش و توزیع کالا است. در سراسر جهان تولید کشاورزی در تمام سطوح غیراز معیشتی به نحو معنی‌داری متأثر از نظام

بازاررسانی محصول است. غالباً نظام بازاررسانی مناسب محصول می‌تواند به مانند عامل کارآیی فعالیت‌های تولید، برای بهبود وضع خانواده کشاورز حائز اهمیت باشد. در زمینه بازاررسانی محصولات کشاورزی در کشور مسائل و نارسایی‌های زیادی به چشم می‌خورد. نبود قیمت تضمینی، فقدان شبکه اطلاع‌رسانی مناسب و در نهایت عدم اطلاع زارعان از تصمیم‌های یکدیگر از آن جمله‌اند.

ج- یکپارچه نبودن زمین‌های کشاورزی:

زمین و آب دو عامل اصلی در تولید هستند. در واقع بدون زمین و آب کشاورزی معنی خاصی ندارد، اما استفاده از این دو عامل محتاج این است که روش صحیح استفاده را اعمال کنیم. در کشور ما متأسفانه از این دو عامل استفاده بهینه نمی‌شود. نظام‌های بهره‌برداری زمین‌های زراعی هنوز هم به حالت سنتی بوده و زمین‌هایی زراعی حالت یکپارچگی ندارند و اغلب به صورت قطعات کوچک مورد بهره‌برداری واقع می‌شوند که به علت عدم یکپارچگی استفاده از ادوات بزرگ کشاورزی غیرممکن و در نتیجه از ظرفیت کامل این زمین‌ها بهره‌برداری نمی‌شود و لذا هزینه تولید بالا رفته و اتلاف منابع افزایش پیدا می‌کند.

د- فقدان تکنولوژی مناسب:

در بخش کشاورزی ما با چندین نوع تکنولوژی سروکار داریم:

۱- تکنولوژی‌های بیولوژیکی مانند بذور اصلاح شده و سایر واریته‌های پربازده نباتی و

حیوانی

۲- تکنولوژی شیمیایی مانند انواع سموم دفع آفات و امراض نباتی و حیوانی

۳- تکنولوژی مکانیکی مانند تراکتور و انواع و اقسام ادوات و ماشین آلات کشاورزی

۴- تکنولوژی نرم‌افزاری از قبیل روش‌های مناسب کاشت، داشت و برداشت و مدیریت مزرعه و ...

توسعه کشاورزی مستلزم توسعه علوم و تکنولوژی مناسب در بین اعضای جوامع روستایی است. تکنولوژیها از دو عامل سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تشکیل شده‌اند. بعد سخت‌افزاری تکنولوژی در صورت مهیا بودن سرمایه به راحتی قابل وصول است ولی بعد نرم‌افزاری نیازمند وقت بیشتری است. دانش مورد نیاز از جمله این عوامل است. وقتی تکنولوژی کشاورزی به جامعه کشاورزی عرضه می‌شود می‌باید عوامل سخت‌افزاری و نرم‌افزاری آن مطابق جامعه کشاورزی باشد وگرنه موفق نخواهد بود.

ه- عدم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی:

سرمایه یک عامل تولیدی است بنابراین جهت تحقق اهداف کشاورزی وجود سرمایه ضرورت دارد. نه تنها سرمایه بلکه نحوه استفاده بهینه از آن نیز جهت توسعه مهم تلقی می‌شود. بخش خصوصی بدلائل متعدد از جمله سودآوری کم کشاورزی نسبت به خدمات و صنعت، فاصله بین کاشت و برداشت (وام و بازپرداخت ریسک فعالیتهای کشاورزی، کمی شش عرضه فرآورده‌های کشاورزی و سرانجام فاصله جغرافیایی و طبقاتی بین شهرنشینان سرمایه‌دار وام‌دهنده و روستائیان محتاج دام از سرمایه‌گذاری در این بخش امتناع می‌ورزد.

و- عدم مدیریت مناسب در بخش کشاورزی:

هماهنگی سازمانها و ارگانهای دیگر دخیل در امر توسعه و نیز فراهم کردن منابع مورد نیاز برای این بخش همه نیازمند یک برنامه‌ریزی و مدیریت ملی است اما در طی مدت گذشته پرچالش‌ترین قسمت مدیریتی در کشور مربوط به کشاورزی بوده است. ادغام و

تلفیق وزارتخانه‌های دخیل در امر کشاورزی به نظر می‌رسد راه حل این مشکل نباشد چرا که اگر مدیریت قوی در امر کشاورزی حاکم باشد، این بخش آنقدر ظرفیت و پتانسیل دارد که حتی بیشتر از تعداد نیروهای موجود را در خود جذب کند.

ی- عدم برنامه‌ریزی ملی مناسب:

دولت‌ها در تمام کشورها نقش غیر قابل جایگزین در توسعه داشته و دارند. این دولت‌ها هستند که قادرند با برنامه‌ریزی همسو، جریان توسعه پایدار موجبات توسعه را فراهم سازند، کشاورزی نیازمند برنامه‌ریزی است و این برنامه‌ریزی می‌بایستی دقیق و استراتژیک باشد. (شمس و اسدی ۱۳۸۲)

خود را بیازمایید:

خواننده عزیز،

حال که مطالب فصل سوم را مطالعه کرده‌اید سعی کنید به سئوالات زیر پاسخ دهید.

۱- وضعیت کشاورزی امروز ایران را به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم و توانایی

اقتصادی کشور توضیح دهید؟

۲- براساس آمارهای موجود بخش کشاورزی پتانسیل موجود در آب و خاک و

منابع طبیعی کشور و میزان بهره‌برداری از آنها چگونه است؟

۳- نقش کشاورزی در توسعه کلی اقتصاد چیست؟

۴- منظور از توسعه کشاورزی و توسعه پایدار کشاورزی چیست؟

۵- دهیاری‌ها در توسعه کشاورزی چه نقشی دارند؟

۶- مشکلات و تنگناهای کشاورزی در ایران را فهرست‌وار بنویسید؟

۷- یکپارچه نبودن زمین‌های کشاورزی در کشور چه مشکلاتی در توسعه

کشاورزی به وجود می‌آورد؟

فصل چهارم: خدمات روستایی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

خواننده عزیز،

پس از مطالعه این فصل از شما انتظار می‌رود بتوانید:

- ۱- خدمات را تعریف کنید.
- ۲- خدمات را طبقه‌بندی کنید.
- ۳- اهمیت بخش خدمات را در اقتصاد به اختصار توضیح دهید.
- ۴- سهم بخش خدمات روستایی در اقتصاد ملی را تشریح نمایید.
- ۵- سهم بخش خدمات روستایی را در اشتغال کشور توضیح دهید.
- ۶- گروه‌های عمده فعالیت در بخش خدمات روستایی را بشناسید و معرفی کنید.
- ۷- تعداد و وضعیت شاغلین کشور در گروه‌های عمده فعالیت خدمات روستایی را با هم مقایسه کرده و سهم ارزش افزوده ناخالص این فعالیت‌ها را در اقتصاد کشور بدانید.

خدمات روستایی و نقش آن در اقتصاد و توسعه روستا

۱- تعریف خدمات:

تعاریف بسیاری از خدمات ارائه شده است اما همه آنها وجوه مشترکی چون ناملموس بودن و مصرف آنی آن را دربر می‌گیرند در زیر چند تعریف از خدمات ارائه می‌شود. خدمات عبارتند از: کردارها، فرایندها و عملکردها.

یک خدمت فعالیت یا مجموعه‌ای است از فعالیت‌های کم و بیش ناملموس که معمولاً و نه لزوماً در تعاملات بین مشتری و کارکنان خدمات و یا منابع فیزیکی یا کالا و یا سیستم‌های عرضه‌کننده خدمات صورت می‌گیرند و به‌عنوان راه‌حلی برای مشکلات مشتری ارائه می‌شوند.

بیشتر نویسندگان و مؤلفان معتقدند که بخش خدمات شامل کلیه فعالیت‌های اقتصادی می‌شود که خروجی آن کالا یا سازه‌ای فیزیکی نیست. عموماً در همان زمان تولید مصرف می‌شود. و ارزش افزوده را به شکل‌های مختلف (مثل راحتی سرگرمی، بموقع بودن، آسایش یا بهداشت) که برای اولین خریدار لزوماً ناملموس می‌باشند خلق می‌کنند.

۲- طبقه‌بندی خدمات:

خدمات درست در کانون فعالیت‌های اقتصادی هر جامعه‌ای قرار گرفته‌اند. دورتی ریدل^۱ هنگام تحریر مطلبی درباره نقش خدمات در توسعه جهان یک مدل اقتصادی ابداع و طراحی کرد که این مدل جریان فعالیت‌های میان سه بخش اصلی اقتصاد یعنی استحصال (معدن و کشاورزی) ساخت و خدمات را نشان می‌دهد که نهایتاً تمام این فعالیت‌ها به مصرف‌کننده ختم می‌شود. در این مدل بخش خدمات به پنج زیربخش تقسیم می‌گردد.

^۱. Dorothy Riddlel

نمونه‌هایی از خدمات در هریک از پنج زیربخش مذکور عبارتند از:

خدمات حرفه‌ای (تخصصی) مشاوره، مالی، بانکی

خدمات تجاری (بازرگانی) خرده‌فروشی، تعمیر، نگهداری

خدمات زیربنایی (ارتباطات، حمل و نقل)

خدمات فردی و اجتماعی (رستوران، اسکان، مراقبت از کودک)

خدمات عمومی (آموزش، بهداشت، امنیت)

خدمات زیربنایی همچون حمل و نقل و ارتباطات تمام بخش‌های اصلی اقتصادی از جمله مصرف‌کننده را به یکدیگر پیوند می‌دهند در یک اقتصاد پیچیده هم خدمات زیربنایی و هم خدمات تجاری مثل یک واسطه بین بخش‌های ساخت و استحصال و مثل یک کانال توزیع به سمت مصرف‌کننده نهایی عمل می‌کنند. خدمات زیربنایی پیش‌زمینه و پیش‌نیاز، صنعتی شدن یک اقتصادند بنابراین بدون این خدمات هیچ جامعه پیشرفته‌ای وجود نخواهد داشت.

۳- اهمیت بخش خدمات در اقتصاد:

به استثنای زندگی بدوی و متکی به خود که تک‌تک خانوارها خودکفا می‌باشند، فعالیت‌های خدماتی قطعاً برای حیات اقتصادی و بهبود و ارتقای سطح کیفی زندگی ضروری هستند مثلاً اهمیت صنعت بانکداری در انتقال وجوه و اهمیت صنعت حمل و نقل در جابجایی و ارسال محصولات غذایی به مناطقی که قادر به تولید آن محصولات نیستند را در نظر بگیرید. به‌علاوه طیف گسترده و متنوعی از خدمات فردی و اجتماعی همچون رستوران‌ها، اسکان، نظافت و مراقبت از کودک و ... ایجاد شده تا به این طریق فعالیت‌های خانوار به اقتصاد تزریق و منتقل شود.

خدمات دولتی عمومی نقشی حیاتی در ایجاد محیطی باثبات برای سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی ایفا می‌کند. خدماتی چون آموزش دولتی، بهداشت، جاده‌های خوب نگهداری شده، آب آشامیدنی سالم، هوای پاک و امنیت اجتماعی برای بقای اقتصاد هر کشور و برای خوشبختی آن کشور ضروری و حیاتی می‌باشند.

بررسی وضعیت اقتصادی کشورهای پیشرفته دنیا نشان می‌دهد که کشوری مثل کانادا که در صنعت و معدن و حفاری شهره است از نظر اشتغال در بخش خدمات در سال ۱۹۹۹ بیش از هفتاد درصد اشتغال در مشاغل خدماتی را به خود اختصاص داده است. اقتصادهای صنعتی موفق مبتنی بر بخش خدمات قوی می‌باشند و درست مثل بخش تولید رقابت در بخش خدمات نیز جهانی خواهد شد و از این نظر است که بسیاری از بزرگ‌ترین بانک‌های تجاری دنیا در حال حاضر در تملک ژاپنی‌ها می‌باشد.

اهمیت بخش خدمات در اقتصاد کشورها تا آنجا پیش رفته که نقش اتوماسیون در خدمات بیشتر مطرح می‌شود که به راحتی می‌توان در این بخش از ماشین‌آلات به جای عامل انسانی بهره گرفت. به‌عنوان مثال به انواع و نمونه‌های اتوماسیون در صنایع خدماتی کشور آمریکا که در سال ۱۹۹۱ گزارش شده است توجه کنید:

انواع و نمونه‌های اتوماسیون در صنایع خدماتی

عمده‌فروشی و خرده‌فروشی	۲۳/۱٪	حمل و نقل	۴/۹٪
آب، برق گاز و سایر خدمات دولتی	۱۷/۱۹٪	خدمات الکترونیکی و ارتباطات	۲/۲٪
خدمات مراقبت‌های بهداشتی	۷/۶٪	خدمات آموزشی	۱/۶٪
رستوران‌ها و خدمات غذایی	۶٪	خدمات هتل و متل	۱/۵٪
خدمات مالی	۴/۹٪	خدمات تفریحی	۱/۱۴٪

لذا باید پذیرفت که خدمات فعالیت جنبی و فرعی نیستند بلکه اجزای اصلی جامعه می‌باشند. خدمات برای حیات، بقا و سلامت اقتصاد ضروری‌اند و در قلب هر اقتصادی جای دارند. بخش خدمات نه تنها، فعالیت‌های تولید کالای بخش‌های ساخت و استحصال اقتصاد را تسهیل می‌کند، بلکه آن را ممکن و میسر نیز می‌سازد. خدمات عوامل اصلی تغییر امروز و حرکت به سمت اقتصادی جهانی‌اند.

۴- سهم بخش خدمات روستایی در اقتصاد ملی

درحقیقت بخش‌های اقتصاد دو گروه هستند. بخش‌های تولیدی یا تولیدکننده کالا و بخش‌های خدماتی و توزیع‌کننده. سهم بخش‌های تولیدکننده کالا (کشاورزی، معدن، صنعت، ساختمان، آب و گاز) مجموعاً ۵۱/۳ درصد است که به نظر بعضی از کارشناسان اقتصاد در یک اقتصاد سالم باید حدود ۶۰ درصد باشد (آسایش، ۱۳۸۱) براساس بررسی‌های به‌عمل آمده سهم کشاورزی به قیمت‌های جاری در مجموع ارزش افزوده ناخالص در سال ۱۳۷۰ در حدود ۲۳/۵ درصد است. بخش خدمات در درآمد ملی به قیمت‌های جاری ۴۹/۷ درصد، سهم بخش صنعت ۱۴ درصد، سهم بخش نفت ۸/۲ درصد و سهم بخش ساختمان ۴/۴ درصد می‌باشد.

درصد بالای بخش خدمات (۴۹/۷ درصد) در مقایسه با سایر بخش‌ها اهمیت و نقش خدمات روستایی را در اقتصاد ملی روشن می‌سازد.

در یک حالت کلی می‌توان گفت هر اندازه رشد اقتصادی ناحیه‌ای بهتر و سریع‌تر باشد نسبت جمعیت شاغل در بخش ۲ و ۳ بیشتر خواهد بود. از نظر علمای اقتصاد و برنامه‌ریزان توسعه بخش اقتصادی مطالعه جمعیت شاغل در بخش‌های سه‌گانه (کشاورزی، صنعت، خدمات) اهمیت بسیار دارد و با شناسایی سهم هر یک از این بخش‌ها در ساختمان جمعیت شاغل می‌توان به وضعیت اقتصادی پی برد و همچنین می‌توان برنامه اقتصادی طرح نمود. به دیگر سخن ارقامی که از بررسی جمعیت شاغل در این سه بخش به دست می‌آید ضابطه خوبی برای شناسایی بنیانی ساختار اقتصادی یک ناحیه و کشور و موقعیت اقتصادی آن در زمان معین است.

براساس برآوردهای موجود در سال ۱۳۷۱ تعداد شاغلین کشور ۱۳/۴۵ میلیون نفر بوده است در سال مذکور معادل ۲۲/۴ درصد در بخش کشاورزی، ۲۶ درصد در بخش صنعت و ۵۰/۶ درصد در بخش خدمات شاغل بوده‌اند. طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۱ تعداد شاغلین کشور به‌طور متوسط سالانه ۳/۴ درصد افزایش یافته است در مجموع این دوره از سهم شاغلین بخش کشاورزی کاسته شده و به سهم شاغلین بخش‌های صنعت و خدمات، افزوده شده است. طبق بررسی‌های آمار سال ۱۳۷۵ تعداد ۱۳۳۸ هزار نفر از شاغلین در بخش خدمات روستایی اشتغال داشته‌اند.

بررسی و سهم ارزش افزوده ناخالص در یک دوره پنج‌ساله (۱۳۷۰-۱۳۷۵) در بخش خدمات روستایی به قیمت‌های جاری نشان می‌دهد که این سهم در سال ۱۳۷۵ رقم ۴۷/۳۸ درصد بوده است که در سال ۱۳۸۰ به رقم ۵۰/۳۷ درصد افزایش و دارای حدود

۳ درصد رشد می‌باشد که به‌طور متوسط سالانه ۰/۶ درصد رشد داشته است. سهم ارزش افزوده به میزان (۵۰/۳۷ درصد) در سال ۱۳۸۰ نشانگر اهمیت بخش خدمات روستایی در اقتصاد ملی است.

۵- سهم بخش خدمات روستایی در اشتغال کشور:

براساس برآوردهای موجود در سال ۱۳۷۱ تعداد شاغلین در بخش خدمات ۵۰/۶ درصد بوده است و طی سالهای ۱۳۶۵-۱۳۷۱ سالانه به‌طور متوسط ۳/۴ درصد به شاغلین کشور اضافه شده است که سهم شاغلین بخش‌های خدمات و صنعت در مقایسه با بخش کشاورزی بیشتر بوده است. افزایش شدید بهره تولید در بخش کشاورزی، رشد فعالیت‌های صنعتی و سرمایه‌گذاری دولت در آموزش، بهداشت و دیگر خدمات زیربنایی از جمله حمل و نقل و ارتباطات از جمله دلایل تغییر در ترکیب اشتغال به‌شمار می‌رود (آسایش، ۱۳۸۱).

بررسی و مطالعه تعداد شاغلین ۱۰ ساله و بیشتر در بخش‌های اقتصادی روستا به استناد آمار سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که تعداد ۴۹۴۵ هزار نفر مرد و ۷۶۶ هزار نفر زن در این بخش‌ها اشتغال دارند که اشتغال، ۱۲۳۶ هزار نفر مرد و ۱۰۲ هزار نفر زن به فعالیت‌های بخش خدمات روستایی مربوط می‌شود. به‌عبارت دیگر، حدود ۲۵ درصد مردان و ۱۴ درصد زنان روستایی در بخش خدمات روستایی اشتغال دارند. بنابراین می‌توان گفت که ۳۹ درصد اشتغال روستایی براساس آمار سال ۱۳۷۵ در روستاهای کشور به نوعی با بخش خدمات روستایی ارتباط دارد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مجموع فعالیت‌های گروه خدمات روستایی سهم ارزش افزوده ناخالص در سال ۱۳۷۵ به قیمت‌های جاری در حدود ۴۷/۳۸ درصد بوده است که

این رقم ارزش افزوده در سال ۱۳۸۰ به رقم ۵۰/۳۷ درصد افزایش یافته است و حدود ۳ درصد رشد نشان می‌دهد.

۶- گروه‌های عمده فعالیت در بخش خدمات روستایی

براساس آمار سال ۱۳۷۵ گروه‌های عمده فعالیت در بخش خدمات روستایی که شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر را شامل می‌شود به شرح زیر می‌باشد. برای روشن شدن فعالیت‌های بخش خدمات روستایی به برخی تعاریف و اصطلاحات ضروری و بیان وضعیت گروه‌های عمده فعالیت اکتفا می‌کنیم.

۶-۱- عمده‌فروشی و خرده‌فروشی تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت و کالاهای شخصی خانگی:

الف- تعاریف - عمده‌فروشی عبارت است از فروش مجدد (فروش بدون تغییرشکل) کالاهای نو یا مستعمل به خرده‌فروشان، مصرف‌کنندگان صنعتی و تجاری، ادارات و سایر عمده‌فروشان یا به کسانی که به‌عنوان عاملان یا دلان خرید و فروش مال‌التجاره برای این‌گونه اشخاص یا شرکت‌ها عمل می‌کند.

ب- خرده‌فروشی عبارت است از فروش مجدد (فروش بدون تغییرشکل) کالاهای نو یا مستعمل به عموم مردم برای مصرف شخصی یا استفاده خانگی از طریق مغازه‌ها، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، دکه‌ها، دست‌فروش‌ها و دوره‌گردها، تعاونی‌های مصرف، سالن‌های خروج و غیره.

۶-۲- تعداد وضعیت شاغلان:

براساس آمار سال ۱۳۷۵ در این گروه تعداد ۲۶۴ هزار نفر اشتغال دارند که ۲۵۸ هزار نفر مرد و ۶ هزار نفر زن می‌باشد. به عبارت دیگر حدود ۹۸ درصد مرد و ۲ درصد زن

در این گروه مشغول فعالیت هستند. بررسی آمار و ارقام نشان می‌دهد که سهم ارزش افزوده فعالیت اقتصادی این گروه در سال ۱۳۷۵ رقم ۱۷/۴۰ درصد بوده است که به رقم ۱۴/۵۲ درصد در سال ۱۳۸۰ کاهش پیدا کرده است. به عبارت دیگر ارزش افزوده در این گروه ۲/۸۸ درصد کاهش یافته است. در سال ۱۳۸۱ این گروه ۲۱۵ هزار کارکن در کشور در بخش روستایی دارد.

۳-۶- هتل و رستوران:

الف- تعاریف- تأسیسات اقامتی: واحدی است مخصوص اقامت و پذیرایی مسافران که به قصد انتفاع و براساس ضوابط ساختمانی، تأسیساتی و تجهیزاتی طبق آئین‌نامه‌های مربوط و با مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایجاد شده و از نظر کیفیت ارائه خدمات و رعایت مقررات تحت نظارت این وزارتخانه می‌باشد.

ب- کارگاه صرف غذا و نوشیدنی: مکان مشخص و ثابتی است که در آن مجموعه‌ای از سرمایه و نیروی کار به منظور تهیه غذا و نوشیدنی به کار گرفته شده‌اند.

۱-۳-۶ تعداد و وضعیت شاغلان:

تعداد ۱۵ هزار نیروی انسانی مرد براساس آمار سال ۱۳۷۵ در این بخش در مناطق روستایی فعالیت دارند. سهم ارزش افزوده فعالیت این گروه در سال مذکور رقم ۰/۶۲ درصد می باشد که به ۰/۹۹ در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است و ۰/۳۷ افزایش نشان می دهد. به استناد آمار سال ۱۳۸۱ در کارگاههای صرف غذا و نوشیدنی روستایی حدود ۱۳ هزار نفر و در اقامتگاههای عمومی مناطق روستایی ۷۰۰ نفر اشتغال داشته اند.

۴-۶- حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات:

این گروه شامل فعالیت های راه روستایی، کارگاه و فعالیت های اصلی آن، انبار و انبارداری، مخابرات و دفاتر خدمات پستی می شود. به برخی تعاریف در این گروه اشاره می گردد:

تعاریف:

الف- راه روستایی: به راهی اطلاق می شود که ارتباط مراکز تولیدی و اتصال آنها را به راههای فرعی و اصلی کشور برقرار کند. این گونه راهها ارتباط روستاهای مختلف یک دهستان و یا مراکز دهستانها با یکدیگر را برقرار می سازد.

ب - کارگاه: مکان ثابت و مشخص است که در آن یک یا چند فعالیت اقتصادی به طور منظم و مستمر زیر نظر یک مدیریت و حسابداری واحد انجام شود.

ج - فعالیت کارگاه: فعالیتی است که بیشترین امکانات، تأسیسات و تجهیزات کارگاه برای انجام آن پیش بینی و معمولاً بیشترین درآمد کارگاه از آن حاصل می شود.

د - انبار: انبار عبارتست از کارگاه مستقلی که تمام یا قسمتی از آن برای انجام فعالیت انبارداری به عنوان فعالیت اصلی نگهداری و ذخیره سازی کالا اختصاص یافته است و

خدمات انبارداری را به عموم عرضه می‌کند (خواه تولید خدمت برای خود داشته یا نداشته باشد)

ه- دفتر پست روستایی: در برخی از نقاط روستایی که شرایط لازم برای عرضه خدمات پستی وجود دارد واحدی به نام (دفتر پست روستایی دایر می‌شوند که به‌طور معمول تعدادی از روستاهای همجوار را تحت پوشش خود دارند. در این واحد عملیات مربوط به قبول مراسلات، آماده‌سازی، ارسال و توزیع آنها و نیز فروش اوراق بهادار پستی انجام می‌گیرد.

و - نمایندگی پستی: در نقاط روستایی یا حاشیه شهرها که تأسیس واحد پستی رسمی از نظر اقتصادی مقرون به صرفه نیست نمایندگی پستی ایجاد می‌شود این نوع واحدها در ارتباط با قبول و توزیع مراسلات عادی و سفارشی فعالیت می‌کنند. اداره امور این نوع واحدها طبق قرارداد به یکی از افراد مورد اعتماد محلی (به‌طور معمول کسبه) محول می‌شود.

ر - سایر خدمات پستی: شامل فروشگاههای تعاونی روستایی ارائه‌دهنده خدمات پستی، پست سیار و ایستگاه نامه‌رسانی می‌باشد.

ز - نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی: روستاهایی هستند که از طریق دفتر مخابراتی، امکان دسترسی به شبکه مخابراتی کل کشور را دارند.

۱-۴-۶- تعداد شاغلین و وضعیت فعالیت گروه:

براساس آمار سال ۱۳۷۵ تعداد ۲۴۸ هزار نفر مرد و زن در مناطق روستایی کشور در این بخش فعالیت دارند که حدود ۹۹ درصد مردان و یک درصد زنان را شامل می‌شود. سهم ارزش افزوده فعالیت‌های این گروه در سال ۱۳۷۵ از رقم ۶/۸۳ درصد به ۶/۹۱

درصد در سال ۱۳۸۰ رسیده است و از افزایش ۰/۰۸ درصدی برخوردار است.

- براساس سرشماری آمار سال ۱۳۸۱ طول راههای روستایی (آسفالته- شوسه) ۹۶۸۳۹ کیلومتر می‌باشد که این رقم در سال ۱۳۷۵ به میزان ۸۴۸۷۷ کیلومتر گزارش شده است. در یک دوره پنج‌ساله ۱۱۹۶۲ کیلومتر بر طول راههای روستایی افزایش یافته است و از ۱۲/۳۵ درصد رشد برخوردار است که به‌طور متوسط ۲/۴۷ درصد رشد سالانه را نشان می‌دهد.

- واحدهای پستی مورد بهره‌برداری تحت عنوان دفتر روستایی در سال ۱۳۶۵ از رقم ۱۱۴ به ۳۱۵ در پایان سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است و همچنین نمایندگی پستی روستا در سال ۱۳۶۵ تعداد ۱۹۷۹ واحد بوده که به ۲۹۷۴ واحد در سال ۸۱ افزایش یافته است و از ۳۳/۴۵ درصد رشد برخوردار است.

- دفتر پست و مخابرات روستایی از ۸۷۲۸ در سال ۱۳۷۵ به ۳۱۴۸ در سال ۱۳۸۱ کاهش یافته است. براساس سرشماری در سال ۱۳۸۱ نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی از ۲۲۲۹ روستا در سال ۶۵ به ۳۶۰۲۰ روستا در پایان سال ۸۱ افزایش یافته است که دارای ۹۳/۸۱ درصد رشد می‌باشد که به‌طور متوسط سالانه حدود ۱۲ درصد رشد نشان می‌دهد.

۵-۶- آموزش:

تعداد ۱۷۳ هزار نفر مرد و زن به استناد آمار ۱۳۷۵ در گروه آموزش در بخش روستا فعالیت دارند که حدود ۷۸ درصد مرد و ۲۲ درصد زن می‌باشند. سهم ارزش افزوده فعالیت‌های آموزشی از ۳/۳۹ درصد در سال ۷۵ به ۳/۸۲ درصد در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است که دارای ۰/۴۳ درصد رشد می‌باشد.

تعداد باسوادان روستایی از ۵۱۴ هزار نفر در سال ۱۳۳۵ به ۱۳۶۶۱ هزار نفر در آبان ماه سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است که از رشدی برابر حدود ۹۶ درصد برخوردار است.

۶-۶- بهداشت و مددکاری اجتماعی:

تعاریف:

الف- مراکز بهداشتی و درمانی: شامل درمانگاه، کلینیک، پلی کلینیک و مرکز بهداشت می-باشد. فعالیت مرکز بهداشت عموماً انجام واکسیناسیون و در مواردی توأم با خدمات درمانی است.

ب - خانه بهداشت: اولین واحد ارائه خدمات بهداشتی و درمانی در نظام شبکه جامع بهداشتی و درمانی می باشد. محل استقرار این واحد در روستاهای کشور است. هر خانه بهداشت برحسب شرایط جغرافیایی، امکانات ارتباطی و پراکندگی جمعیت یک یا چند روستا را جمعیتی حدود ۱۵۰۰ نفر پوشش می دهد. کارکنان خانه بهداشت را بهورزان زن و مرد تشکیل می دهند.

۱-۶-۶- تعداد و وضعیت شاغلان:

۴۸ هزار نفر براساس آمار سال ۱۳۷۵ در این گروه در مناطق روستایی کشور اشتغال دارند که حدود ۶۷ درصد مرد و ۳۳ درصد زن می باشند. سهم ارزش افزوده فعالیت این گروه در سال ۷۵ رقم ۲/۵ درصد را نشان می دهد که این سهم به ۲/۹۹ درصد در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است. ۴۹ درصد رشد نشان می دهد.

مراکز بهداشتی و درمانی برحسب وضعیت جغرافیایی در مناطق روستایی از ۱۹۴۹ در سال ۱۳۶۵ به ۲۳۸۸ واحد در پایان سال ۱۳۸۱ افزایش پیدا کرده است که ۱۸/۳۸ درصد رشد نشان می دهد.

۶-۷- واسطه‌گری مالی:

براساس آمار سال ۱۳۷۵ حدود ده هزار نفر در این گروه در بخش روستایی فعالیت دارند. سهم ارزش افزوده فعالیت این گروه از ۱/۱۴ درصد در سال مذکور به ۲/۲۶ درصد در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته و ۱/۱۲ درصد رشد نشان می‌دهد.

۶-۸- مستغلات کرایه و خدمات کسب و کار:

در این گروه فعالیت روستایی ۱۸ هزار نفر مرد و زن به استناد آمار سال ۷۵ اشتغال داشته‌اند که حدود ۹۴ درصد مرد و ۶ درصد زن بوده‌اند. سهم ارزش افزوده در سال مبنا ۱۲/۷۰ درصد بوده است که در سال ۱۳۸۰ این سهم به ۱۱/۵۵ درصد کاهش یافته است و ۱/۱۵ درصد رشد منفی نشان می‌دهد.

۶-۹- اداره امور عمومی رفاه و تأمین اجتماعی:

براساس آمار سال ۱۳۷۵ تعداد ۳۹۵ هزار نفر مرد و ۹ هزار نفر زن در مجموع ۴۰۴ هزار نفر در این گروه در بخش روستایی مشغول به فعالیت بوده‌اند که حدود ۹۸ درصد مرد و ۲ درصد زن هستند. سهم ارزش افزوده فعالیت‌های این گروه در روستا در سال ۷۵ از رقم ۵/۹۵ درصد به ۶/۱۶ درصد در سال ۱۳۸۰ افزایش یافته است و ۲۱ درصد رشد نشان می‌دهد.

۶-۱۰- سایر فعالیت‌های خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی:

تعداد ۴۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ در بخش روستایی این گروه فعالیت داشته‌اند که ۸۷/۵ درصد مرد و ۱۲/۵ درصد زن هستند. سهم ارزش افزوده این نوع فعالیت در سال مذکور ۰/۸۹ درصد بوده است که به رقم ۱/۱۷ درصد در سال ۱۳۸۰ ارتقاء یافته است و از ۰/۲۸ درصد رشد برخوردار است.

۱۱-۶- دفاتر و ادارات مرکزی:

به استناد آمار سال ۱۳۷۵ فقط تعداد ۴ هزار نیروی انسانی مرد در دفاتر و ادارات مرکزی اشتغال داشته‌اند.

۱۲-۶- خانوارهای معمولی دارای مستخدم:

تعداد ۳۴ هزار نفر زن و مرد در سال ۱۳۷۵ را شامل می‌شود که حدود ۹۴ درصد مرد و ۶ درصد زن می‌باشند.

۱۳-۶- فعالیت‌های نامشخص و اظهارنشده:

در سال ۱۳۷۵ تعداد ۵۸ هزار نفر مرد و ۲۲ هزار نفر زن و در مجموع ۸۰ هزار نفر زن و مرد که شاغلین ۱۰ ساله و بیشتر را در بخش خدمات روستایی را شامل می‌شوند دارای فعالیت‌های نامشخص و بدون اظهار هستند که ۷۲/۵ درصد آنها مرد و ۱۲/۵ درصد آنها زن می‌باشند.

خود را بیازمایید:

خوانند عزیز،

حال که مطالب فصل چهارم را مطالعه کرده‌اید سعی کنید به سئوالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- منظور از خدمات چیست؟
- ۲- چگونه می‌توان خدمات را طبقه‌بندی کرد؟
- ۳- اثرات بخش خدمات در اقتصاد را به اختصار بنویسید؟
- ۴- سهم بخش خدمات روستایی را در اقتصاد ملی و اشتغال کشور به اختصار شرح دهید.
- ۵- گروه‌های عمده فعالیت خدمات روستایی کدامند؟
- ۶- تعداد شاغلین گروه‌های عمده فعالیت خدمات روستایی و سهم ارزش افزوده هر یک از گروه‌ها را در اقتصاد کشور با هم مقایسه کنید.

فصل پنجم: اشتغال روستایی

خواننده عزیز حال که مطالب فصل پنجم را مطالعه کرده اید از شما انتظار می رود بتوانید:

- ۱- شغل را تعریف کنید.
- ۲- وضعیت شاغلان روستایی و سهم اشتغال روستایی کشور را به اختصار ترسیم نمایید.
- ۳- انواع مشاغل روستایی را نام ببرید؟
- ۴- نقش (زمین، آب، سرمایه، و نیروی انسانی) را در اشتغال روستایی به اختصار توضیح دهید.
- ۵- نقش منابع طبیعی و فرصت‌های اشتغال‌زایی را توضیح دهید.
- ۶- از وضعیت شاغلان کشور در بخش کشاورزی و سهم اشتغال روستایی آگاه شوید.
- ۷- نقش صنایع روستایی را در اشتغال به اختصار بیان کنید.
- ۸- مزایای صنایع تبدیلی و تکمیلی و نقش آن را در اشتغال روستا به اختصار بیان نمایید.
- ۹- وضعیت شاغلان کشور در بخش صنعت و سهم اشتغال روستایی را ترسیم کنید.
- ۱۰- وضعیت شاغلان کشور در بخش خدمات و سهم اشتغال روستایی را ترسیم کنید.

۱- تعریف شغل:

شغل عبارت است از وظایف مشابه و مرتبطی که یک نفر عهده دار آن است (ابراهیم پور، ترک نژاد، ۱۳۸۱)

۲- وضعیت شاغلان روستایی و سهم اشتغال روستایی از کل کشور

در سال ۱۳۷۰ کل جمعیت کشور ۵۵/۸ میلیون نفر جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر ۳۸/۷ میلیون نفر جمعیت فعال ۱۴/۷ میلیون نفر و جمعیت شاغل ۱۳/۱ میلیون نفر برآورد شده است. این ارقام برای مناطق روستایی عبارت است از جمعیت کل ۲۴ میلیون نفر جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر ۱۶/۲ میلیون نفر، جمعیت فعال ۶/۲ میلیون نفر، شاغل ۵/۶ میلیون نفر بر اساس برآوردهای موجود در سال ۱۳۷۱ تعداد شاغلین کشور ۱۳/۴۵ میلیون نفر بوده است، در سال مذکور معادل ۲۲/۴ درصد در بخش کشاورزی، ۲۶ درصد در بخش صنعت و ۵۰/۶ درصد در بخش خدمات شاغل بوده‌اند.

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب گروه‌های عمده فعالیت تعداد شاغلان کل کشور در بخش‌های اقتصادی ۱۴۵۷۲۰۰۰ نفر بوده که ۵۷۱۱۰۰۰ نفر در مناطق روستایی اشتغال داشته‌اند. که سهم اشتغال روستایی از کل کشور در این سال ۳۹/۱۹ درصد بوده است. این سهم اشتغال برای مردان در روستا ۸۶/۵۸ درصد و زنان ۱۳/۴۲ درصد می‌باشد.

۳- انواع مشاغل روستایی:

اکثر روستاییان کشور ما به کشاورزی اشتغال دارند. معمولاً روستاییان علاوه بر کار زراعت و باغداری تعدادی دام نیز پرورش می‌دهند و از فراورده‌های آن استفاده می‌کنند.

کنند. برخی روستاییان چنانچه شرایط محیطی فراهم باشد به پرورش زنبور عسل نیز می پردازند صنایع دستی از دیگر فعالیت های اقتصادی روستاییان کشور ماست. فعالیت دامپروری زمینه صنعت قالی بافی را ایجاد می کند. روستاییان نواحی شمالی کشور با بهره گیری از چوب گیاهان و درختان به ساخت وسایل گوناگون حصیری و چوبی می پردازند. در روستاهای مناطق نیمه خشک که خاک فراوان است ساخت ظروف و اشیای سفالی رواج دارد.

روستاهای نواحی سواحل شمالی و جنوبی کشور به صید ماهی هم اشتغال دارند. این شغل در سواحل جنوبی کشور که کشاورزی و دامپروری کمتر امکان پذیر است رواج بیشتری دارد. (شایان و همکاران ۱۳۸۳)

طبقه بندی مشاغل را در میان گروههای اجتماعی روستا به ترتیب زیر می توان خلاصه نمود به عنوان مثال فعالیت های دهقانان خرده پا پس از تشکیل شرکت ها عبارتند از:

۱- مشاغلی که به کشت و زرع ارتباط دارند نظیر باغداری و کارگری زراعی
۲- مشاغل افزار مندی، صنعتگری و معامله گری، شامل تولید و ساخت کالاهای نظیر ظروف گلی و پارچه و از همه مهمتر صنایع قالی بافی و جاجیم بافی می باشد.

۳- مشاغل فنی شامل رانندگی تراکتور، کمباین، مکانیکی، ابزار و ادوات کشاورزی، تعمیر موتور سیکلت، بنایی، آهنگری و تعمیرات ماشین آلات چاههای عمیق و نیمه عمیق، این قبیل مشاغل با تامین شرکت ها در دهات راه پیدا کردند.

۴- مشاغل اداری، این قبیل مشاغل عمدتاً شامل کارهای اداری و حسابداری در شرکتها می باشد. بعلاوه کارهایی با تخصص کم نظیر خدمتگزاری مدارس، درمانگاه، و مهد کودک نیز از این جمله اند. مشاغل اداری و آموزش معلّمی نیز غالباً در انحصار برخی از خانواده دهقانان می باشد (ازکیا، ۱۳۶۵)

۳-۱- کشاورزی:

۳-۱-۱- نقش زمین، آب، سرمایه و نیروی انسانی در اشتغال:

وقتی درآمد روستاییان تنها در حد رفع نیازهای اولیه و تأمین حداقل معاش باشد آنها توانایی سرمایه گذاری و فعالیت اقتصادی را نخواهند داشت. از طرفی به علت رشد جمعیت و زاد و ولد زیاد، منابع روستا بویژه زمین و آب برای فعالیت اقتصادی همه ساکنان کافی نیست، البته در نتیجه ماشینی شدن کشاورزی نیز ماشین آلات و ابزار جای نیروی کارگر کشاورزی را می گیرد و نتیجه این بیکاری و بی شغلی و مهاجرت از روستاها به شهرهاست

یکی از عوامل مهم کمی درآمد دهقانان نداشتن زمین و نابرابری در مالکیت زمین است. اصلاحات ارضی یعنی توزیع مجدد زمین یا حق استفاده و بهره برداری از زمین به نفع دهقانان کوچک و کارگران زراعی نیز در کشور، موفقیت آمیز نبوده است و به سبب عدم حمایت دولت از کشاورزان و تقسیم نادرست زمین مسئله اشتغال در روستاها را تحت تأثیر قرار داده است.

از طرفی محدودیت منابع آب و توزیع فصلی نامناسب بارندگی مشکلات فراوانی را برای توسعه کشاورزی در روستاها بوجود آورده با وجود اینکه مردم ایران زمین از دیرباز

متوجه اهمیت منابع آب و نقش آن در کشاورزی بوده و شیوه های جالبی مثل قنات یا کاریز برای بهره برداری از آبهای زیرزمینی ابداع کرده اند و علاوه بر قناتها برای بهره گیری درست از آبهای سطحی به احداث سدها و بندهای متعدد نیز اقدام نموده اند ولی علیرغم این اقدامات مشکل کم آبی و تقسیم نامتعادل آب در سیستم های آبیاری روستا موجب ناپایداری اشتغال در روستاها بوده و مسئله مهاجرت را تشدید نموده است.

آیا می دانید میزان مصرف سالانه آب در کشور ما حدود ۹۰ میلیارد متر مکعب برآورد می شود و بیشترین مصرف آن با ۸۹ درصد مربوط به بخش کشاورزی است؟

۲-۱-۳- نقش منابع طبیعی و فرصت های اشتغال زایی:

در راستای ایجاد شغل در مناطق روستایی و کاستن از نرخ بیکاری با توجه به محدودیت منابع آبی و اراضی کشاورزی و عدم امکان توسعه سطح زیر کشت محصولات کشاورزی و افزایش جمعیت روستایی و بدنبال آن بهره برداری چندین بهره بردار کشاورزی از یک قطعه زمین و تفکیک اراضی کشاورزی به قطعات کوچک تر - به ویژه به واسطه قانون ارث - عملاً این اراضی از بازدهی اقتصادی چندانی برخوردار نشده و نمی تواند بطور کامل جوابگوی افراد بهره بردار آن باشد لذا بایستی بدنبال منابع و پتانسیل های دیگری در جهت ارتزاق و تأمین شغل روستاییان بویژه قشر جوان آن بود. در این راستا استفاده از اراضی ملی و منابع طبیعی با توجه به وسعت زیاد آن در سطح کشور از جمله فرصتها و منابعی است که می تواند در قالب تعاونی های تولیدی یا طرحهای گوناگون مورد استفاده و بهره برداری قرار گیرد. (نظری، ۱۳۸۳)

با توجه به بند ۴۷ ماده ۱۰ اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاریها مصوب هیأت وزیران یکی از وظایف دهیاریها شناسایی زمینه های اشتغال و مساعدت در جهت تأمین کار برای افراد جویای کار با همکاری دستگاههای ذیربط است. بهره برداری از اراضی منابع طبیعی در راستای ایجاد شغل یکی از زمینه های تحقق این بند از وظایف دهیاریها می تواند باشد.

بهره برداری از اراضی ملی و منابع طبیعی در راستای ایجاد شغل برای متقاضیان اشتغال در سطح روستا ابعاد و شیوه های گوناگون داشته و به طرق مختلف می توان از آنها بهره لازم را برد. (همان منبع ص ۴۶)

۳-۱-۳- وضعیت شاغلان کشور در بخش کشاورزی و سهم اشتغال روستایی:

بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ از ۳۳۱۹۰۰۰ نفر شاغل در بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری کل کشور تعداد ۲۸۲۰۰۰۰ نفر در نقاط روستایی فعالیت دارند که حدود ۸۵ درصد کل شاغلین بخش کشاورزی را شامل می شود و تعداد ۳۹ هزار نفر در ماهیگیری فعالیت دارند که تعداد ۲۱ هزار نفر مرد در مناطق روستایی که حدود ۵۴ درصد کل شاغلین کشور در ماهیگیری را شامل می شود در نقاط روستایی فعالیت دارند.

۳-۲- صنعت:

۳-۲-۱- نقش صنایع روستایی در اشتغال زایی:

تأثیر صنایع روستایی بر رشد و توسعه صنعتی کشورهای در حال توسعه و ایران از ابعاد مختلف قابل نقد و بررسی است. اما در این میان بیشترین تأکید صاحب نظران بر گسترش صنایع روستایی برای رفع معضل بیکاری و ایجاد فرصت های شغلی در نواحی

روستایی و در نتیجه وضعیت درآمدی در بین روستاییان و کاهش مهاجرت افسار گسیخته به شهرها می باشد. به اعتقاد صاحب نظران ظرفیت محدود بخش کشاورزی در ایجاد اشتغال به دلیل محدودیت منابع تولید (آب - زمین حاصل خیز، کود و سم و ...) و جایگزینی فزاینده ماشین های کشاورزی در فعالیت های کشاورزی لزوم توجه به سایر بخش های اقتصاد را در مناطق روستایی الزامی می نماید. بدین منظور توجه به دو بخش صنعت و خدمات به دلیل قابلیت های وسیع در ایجاد اشتغال بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. اما وابستگی بخش خدمات به بخش های تولیدی (کشاورزی و صنعت) اهمیت صنعت و صنایع روستایی را دو چندان کرده است.

صنایع روستایی بیش از دیگر صنایع به خصوص صنایع بزرگ اشتغال زا می باشند زیرا این گروه از صنایع سریع تر از صنایع بزرگ ایجاد اشتغال می کنند و زمان لازم برای فراهم کردن مقدمات استقرار این صنایع کوتاه تر است. این امر مربوط به هزینه سرانه پایین سرمایه گذاری برای راه اندازی - کاربر بودن نوع فن آوری مورد استفاده و بالاخره استفاده از نیروی کار بدون تخصص و نیروی کار نیمه ماهر می باشد

صنایع روستایی به دو صورت می توانند فرصت های شغلی جدیدی در روستا ایجاد نمایند نخست از طریق راه اندازی صناعی که بطور دائم مشغول فعالیت می باشند مانند صنایع فلزی - شیمیایی - سلولزی و دوّم از طریق احداث و گسترش صناعی که با توجه به مواد اولیه یا شرایط آب و هوایی در فصول خاصی بکار می پردازند مانند صنایع غذایی و صنایع کانی. در حالت اول فرصتهای شغلی حاصله پایدار می باشد و گروهی بطور تمام وقت جذب این گروه از صنایع می شوند اما در حالت دوّم فرصتهای

شغلی ایجاد شده موقت و فصلی خواهد بود و روستاییان در مواقع بیکاری مانند فصول پاییز و زمستان جذب این دسته از صنایع می شوند که در دو حالت در کاهش بیکاری پنهان و آشکار مؤثر خواهد بود.

تنظیف و نگهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب و لایروبی قنوت مربوط به روستا و تأمین آب و روشنایی در حد امکان، کمک در احداث تأسیسات تولید و توزیع آب از وظایف دهیاران می باشد.

۲-۳- صنایع تبدیلی و تکمیلی و نقش آن:

کشاورزی به عنوان یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی کشور تأمین کننده ۸۰ درصد نیازهای غذایی یک چهارم تولید ناخالص داخلی و یک سوم اشتغال است . صنایع وابسته به بخش کشاورزی نیز با توجه به آثار مستقیم و غیر مستقیمی که در این بخش دارند از اهمیت ویژه ای برخوردارند و امنیت غذایی تأمین نیازهای عمده معیشتی جامعه، کاهش ضایعات، افزایش درآمد کشاورزان، ایجاد اشتغال کاهش روند مهاجرت از روستا به شهر، افزایش صادرات و افزایش ارزش افزوده از جمله نتایج ایجاد این صنایع است.

در کشور ما قطب های تولیدی کشاورزی منطبق با مناطق روستایی است. و هر نوع فعالیت اقتصادی در مناطق روستایی بدون هماهنگی با مدیریتهای محلی نمی تواند تأثیر گذار باشد در این میان مدیریت نوین روستا با توجه به شناخت ظرفیت ها و پتانسیل های مناطق روستایی و با اشراف به شرایط اجتماعی و فرهنگی روستا می تواند نقش

کلیدی در فرآیند ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در مناطق روستایی داشته باشد.

صنایع تبدیلی و تکمیلی بهترین صنایعی هستند که می توانند در مناطق روستایی مستقر شوند و اشتغال پایداری را برای افراد روستایی فراهم کنند. هم چنین در صورتی که صنایع فوق در قطب های مناسبی مستقر شده و تکنولوژی مناسبی بکار برند می توانند در افزایش صادرات غیر نفتی نقش داشته باشند که مجموع این عوامل می تواند زمینه ساز توسعه پایدار روستایی شود.

صنایع تبدیلی متکی به انواع فرآورده ها و محصولات تولیدی در روستا می باشد و هر فرآورده یا محصول کشاورزی می تواند به عنوان ماده اولیه در جریان تولیدات تبدیلی استفاده شود و سرمایه کوچک محلی را جذب نماید.

۳-۲-۳- وضعیت شاغلان کشور در بخش صنعت و سهم اشتغال روستایی:

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ تعداد ۲۵۵۲۰۰۰ نفر در بخش صنعت در کل کشور اشتغال داشته اند که ۸۶۳۰۰۰ نفر در نقاط روستایی کشور بوده است سهم روستایی کشور در بخش صنعت حدود ۳۴ درصد بوده است.

نتایج سرشماری نفوس و مسکن مهرماه ۱۳۶۵ نشان می دهد که در کل مناطق روستایی ۴۰۰۵۶۵ خانوار، دارای صنعت خانگی بوده اند، صنعت قالی با ۷۹/۸ درصد رایج ترین صنعت خانگی در بین این خانوارها بوده است بر اساس آمارگیری سال ۱۳۶۷ از کارگاه های صنعتی روستایی تعداد این کارگاهها حدود ۷۸۹۴۶ کارگاه با ۱۹۵۶۰۶ نفر

شاغل می‌باشد که ارزش افزوده این کارگاهها در سال ۱۷۰/۶۶ میلیارد ریال بوده است. بر اساس این سرشماری صنایع غذایی با تصاحب نمودن ۳۵ درصد از کل کارگاهها در مقام اول و صنعت نساجی با ۲۷/۶ درصد در مقام دوم قرار دارد. از نظر ایجاد اشتغال نیز صنایع غذایی با ۳۵ درصد از کل کارکنان کارگاههای صنایع روستایی در مقام اول است. صنعت نساجی با ۲۷/۶ درصد از کل کارگاهها، ۳۲ درصد از کل کارکنان را جذب کرده است. بعد از صنایع غذایی، صنایع کانی غیر فلزی و نساجی از جهت ایجاد اشتغال و درآمد حائز اهمیت است.

ارقام مربوط به تعداد کارگاههای صنعتی روستایی برحسب تعداد کارکنان در سال ۱۳۶۷ نشان می‌دهد:

بیشترین تعداد شاغل در صنعت در مناطق روستایی مربوط به صنایع نساجی (۳۲ درصد) و کمترین آن مربوط به صنعت کاغذ (۳ درصد) می‌باشد.

۳-۳- خدمات:

۳-۳-۱- وضعیت شاغلان کشور در بخش خدمات و سهم اشتغال روستایی:

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵ تعداد ۵۷۱۱۰۰۰ نفر مرد و زن در بخش خدمات اشتغال دارند که اشتغال تعداد ۱۲۳۶۰۰۰ نفر مرد و ۱۰۷ هزار نفر زن به بخش خدمات روستایی مربوط می‌شود. به عبارت دیگر حدود ۲۵ درصد مردان و ۱۴ درصد زنان روستایی در بخش خدمات اشتغال دارند که حدود ۳۹ درصد سهم اشتغال روستایی از کل خدمات کشور را نشان می‌دهد.

سهم بخش خدمات از کل اشتغال مناطق روستایی از ۹/۶ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲۰/۶ درصد در سال ۱۳۶۵ رسیده است (رشدی بیش از دو برابر). رشد بخش خدمات در نقاط روستایی بیشتر ناشی از رشد خدمات عمومی اجتماعی و شخصی است زیرا سهم آن از ۵/۵ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۱۲/۶ درصد در سال ۱۳۶۵ رسیده است. از موارد قابل توجه در بخش خدمات رشد بسیار اندک زیرگروه بازرگانی (عمده‌فروشی و خرده‌فروشی رستوران و هتل‌داری) می‌باشد که طی ۳۰ سال اخیر از ۲/۳ به ۲/۶ (فقط ۰/۳ درصد) رسیده است.

خود را بیازمایید:

خواننده عزیز،

حال که مطالب فصل پنجم را مطالعه کرده‌اید سعی کنید به سئوالات زیر پاسخ دهید.

۱- شغل را تعریف کرده و انواع مشاغل روستایی را نام ببرید؟

۲- نقش منابع طبیعی و فرصت‌های اشتغال‌زایی را توضیح دهید.

۳- صنایع روستایی در اشتغال روستا چه نقشی دارد؟

۴- صنایع تبدیلی و تکمیلی و نقش آن را در افزایش اشتغال روستایی به اختصار توضیح

دهید.

فصل ششم: مدیریت اقتصادی روستا

خواننده عزیز،

پس از مطالعه این فصل از شما انتظار می‌رود بتوانید:

- ۱- وضعیت فرصت‌های شغلی جامعه روستایی را پس از پیروزی انقلاب اسلامی تحلیل کنید.
- ۲- جریان تشکیل سرمایه و محدودیت‌های آن را در جامعه روستایی بیان کنید.
- ۳- با سیاست‌های جدید حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی روستا آشنا شوید.
- ۴- نقش سرمایه‌گذاری در توسعه مناطق روستایی را به اختصار بیان کنید.
- ۵- نقش سرمایه‌گذاری و مدیریت در بهره‌برداری از منابع محلی را شرح دهید.
- ۶- مدیریت و نقش شوراهای اسلامی را در جذب و هدایت منابع اقتصادی روستا بیان کنید.
- ۷- نقش و اهمیت آشنایی دهیاری‌ها را در مدیریت اقتصاد روستایی بیان کنید.
- ۸- نقش مدیریت اقتصادی تعاونی‌های روستایی را شرح دهید.
- ۹- با الزامات برنامه‌ریزی و مدیریت برای صنعت روستا آشنا شوید.
- ۱۰- با ویژگی‌های تکنولوژی مناسب در بخش روستایی آشنا شوید.
- ۱۱- اهمیت مدیریت و برنامه‌ریزی بر صنایع دستی روستایی را بدانید.
- ۱۲- در زمینه جهت‌گیری و سیاست‌های مربوط به احداث صنایع در روستا نکات مهم را بشناسید.

مدیریت اقتصادی روستا

۱- افق‌ها و چشم‌اندازهای مبتنی بر سرمایه‌گذاری در ایجاد فرصت‌های شغلی روستا

در ایران بررسی بازار کار در جامعه روستایی نشان‌دهنده افزایش کم تقاضای نیروی کار در سه دهه اخیر است. در جریان سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۵ رویهم رفته تقاضای کار در بخش کشاورزی کاهش یافته و از ۳/۱ به ۲/۸ میلیون نفر شاغل رسیده است. در بخش صنعت تقاضای کار در همین دوره، نخست رشد چشمگیری داشته که سه برابر بوده است، اما در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی کاهش یافته است.

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، در روستاهای کشور نزدیک به ۱/۵ میلیون نفر شاغل صنعتی (صنایع کوچک روستایی) وجود داشته است اما در سال ۱۳۶۵ به حدود یک میلیون کاهش یافته است. در بخش خدمات تقاضای کار به تدریج افزایش یافته و در سه دهه اخیر نزدیک به سه برابر شده است.

قسمتی از فرصت‌های شغلی ایجاد شده در بخش خدمات دولتی است که از ۱۱۲ هزار نفر در سال ۱۳۳۵ به ۸۵۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۵ رسیده است. قسمت زیادی از این افزایش مربوط به سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی است.

با توجه به کاهش اشتغال در بخش کشاورزی روی هم رفته در سه دهه اخیر جمعاً حدود ۵۰۰ هزار شغل صنعتی و نزدیک به ۶۵۰ هزار شغل خدماتی ایجاد شده است که شامل سالانه ۱۶ هزار شغل در بخش صنعت و ۲۲ هزار شغل در بخش خدمات است. (مهدی دوست ۱۳۷۵) نتیجه این روند موجب ایجاد یک شغل غیرکشاورزی برای هر روستا در سال نشده است. دلیل‌های ایجاد این وضعیت متعدد است. کافی نبودن پس‌اندازها و مازاد اقتصادی محدود، انتقال سرمایه از روستا به شهر، دسترسی نداشتن به سرمایه و

اعتبارات (غیرروستایی) و گرایش نداشتن صنایع به جایگیری در روستا به دلیل ضعیف بودن زیربناها و سایر شرایط لازم و سرانجام نبودن سیاست‌های مؤثر و طراحی مناسب برای سوق دادن سرمایه‌گذاری‌های صنعتی به روستا از جمله عواملی است که در دهه اخیر از پیدایش شرایط مناسب برای ایجاد فرصت‌های شغلی غیرکشاورزی (به-ویژه صنعتی) در روستاها جلوگیری کرده است. از سوی دیگر نبودن یک سیاست جامع برای متنوع ساختن فعالیت‌های روستایی موجب شده است که مشاغل جدید بیشتر جنبه-های خدماتی داشته باشد و محدود به سوداگری و دادوستد و یا امور عمومی و دولتی باشند.

۱-۱- جریان تشکیل سرمایه و محدودیت‌ها:

ارزیابی جریان تشکیل سرمایه‌ها در روستا نشان می‌دهد که بخش وسیعی از جامعه روستایی توان کم و محدودی برای سرمایه‌گذاری دارند. جدا از دشواری‌های تشکیل سرمایه، روستاییان به سرمایه نیز دسترسی کمی دارند که با مشکلات گوناگونی همراه است. بانک‌ها در تأمین منابع مالی برای صنایع روستایی و فعالیت‌های غیرکشاورزی نقش زیادی ندارند.

بانک کشاورزی که فعال‌ترین بانک در امر روستاهاست، امکان پاسخگویی به نیازهای مالی همه فعالیت‌های اقتصادی جامعه روستایی را ندارد و بیشتر در زمینه کشاورزی فعال است.

بانک‌های تجاری نیز علاقه زیادی به دادن اعتبار مورد نیاز متقاضیان روستایی را ندارند. از طرف دیگر استفاده روستاییان از اعتبارات عادی نظام بانکی با مشکلات زیادی روبرو است. در سال‌های اخیر بانک کشاورزی گرایش به مشارکت در زمینه صنایع

وابسته به کشاورزی و روستایی داشته است و از سال ۱۳۶۵ به بعد دادن وام برای این کار را افزایش داده است. بطوری که میزان پرداخت‌های مستقیم این بانک از حدود ۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۶۵ به ۳۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۶۹ رسیده است. میزان اعتبارات پرداخت شده این بانک در سال ۱۳۶۹ حد ۴۱۶ میلیارد ریال بوده است که ۷ درصد آن به صنایع روستایی و فعالیتهای غیرکشاورزی اختصاص داشته است.

جهاد سازندگی نیز در سال‌های اخیر با ایجاد تسهیلاتی خاص، امکان استفاده صنعت-گران روستایی را از اعتبارات بانک‌های تجاری و صنعتی برخوردار کرده است.

یکی دیگر از نهادهایی که می‌تواند در تهیه منابع مالی برای توسعه صنایع روستایی و فعالیتهای کشاورزی مؤثر باشد، تعاونی‌های روستایی است. این تعاونی‌ها با ۳۱۰۰ شرکت و ۴/۳ میلیون عضو در ۵۸ هزار آبادی (که جمعیت زیر پوشش آنها ۲۱/۷ میلیون نفر) است فعال بوده و دارای سرمایه‌ای معادل ۷۸ میلیارد ریال است. این شبکه گرچه در زمینه صنایع تبدیلی و تکمیلی روستایی فعال است، اما عملکرد آن در زمینه تشکیل سرمایه صنعتی برای توسعه روستایی ضعیف است.

سرمایه بخش غیرمتشکل اقتصاد یکی دیگر از منابع جامعه روستایی برای سرمایه‌گذاری است. این بخش شامل سوداگران سلف‌خرها، رباخواران و ... است که در غیاب نظام بانکی و ضعف تعاونی‌ها، روستاییان به‌ناچار بخشی از نیازهای مالی خود را با بهره سنگین از این گروه‌ها می‌گیرند که کمتر صرف سرمایه‌گذاری در صنایع روستایی می‌شود.

۲-۱- اتخاذ سیاست‌های جدید:

چون کمبود سرمایه و دسترسی نداشتن روستاییان به سرمایه از مشکلات اصلی

گسترش صنعت در نقاط روستایی است در سال‌های پس از انقلاب، با تهیه سیاست‌های خاص، اقدام‌های گسترده‌ای انجام گرفت که تسهیلات اعتباری ویژه برای سرمایه‌گذاری در امر تولیدی از آن جمله است. در چارچوب این تسهیلات برای دادن وام و اعتبارات به وثیقه ملکی نیازی نیست، بازپرداخت اصل وام‌ها را دولت تضمین می‌کند، همچنین اولویت‌هایی نیز در تأمین نیازهای ارزی برای این‌گونه فعالیت وجود دارد، این ملاک‌ها دسترسی روستاییان را به منابع مالی و سرمایه سهل‌تر و ایجاد مشاغل کشاورزی و غیرکشاورزی در زمینه‌های مولد را میسر ساخته است.

در سال‌های اخیر حمایت از توسعه صنعتی روستا به تأمین سرمایه محدود نشده است و اقدام‌های سازنده دیگری نیز برای استقرار صنایع و گسترش صنایع روستایی در نواحی محروم مانند معافیت‌های مالیاتی و بخشودگی‌های تعرفه‌های آب و برق و تلفن انجام شده است.

با اجرای این سیاست‌ها زمینه‌های مبانی برای تحول فضاهای روستایی پدید آمده است، اما هنوز سرمایه‌گذاری‌ها از جنبه کمی و کیفی متناسب با ضرورت‌ها و پاسخگوی نیازهای گسترده جامعه روستایی نیست پیش‌بینی می‌شود که با اجرای سیاست‌ها و اقدام‌های دولت، بخشی از اشتغال از دست‌رفته صنعتی در روستا جبران شود و دسترسی بیشتر روستاییان به سرمایه میسر گردد با وجود اتخاذ سیاست‌های مؤثر و تلاش‌های گسترده، مشکل اساسی جامعه روستایی، نبود برنامه‌ای جامع و هماهنگ برای توسعه روستایی است که باید برخوردار از جهت‌گیری‌های مشخص در زمینه توسعه کشاورزی صنعتی و عمرانی روستا و همچنین متنوع‌سازی فعالیت‌ها از فضاهای روستایی باشد.

در شرایط حال، هنوز سیاست، روش و ملاک‌های معینی برای ایجاد اشتغال در فعالیت‌های غیر کشاورزی وجود ندارد صنایع روستایی به شیوه‌ای نهادی از سرمایه‌های روستایی بهره نمی‌گیرد و دسترسی به سرمایه‌های غیرروستایی نیز محدود و ناهماهنگ است.

۲- نقش سرمایه‌گذاری در توسعه مناطق روستایی:

سرمایه و سرمایه‌گذاری به‌عنوان عاملی که قادر است زمینه‌های رشد اقتصادی را در روستا فراهم کند قابل توجه می‌باشد. این جریان نه تنها به انباشته شدن سرمایه مادی کمک می‌کند، بلکه زمینه بکارگیری و فعال کردن عوامل تولیدی در روستا را نیز فراهم می‌کند تا تولید افزایش یابد و نیازها رفع شود.

سرمایه و سرمایه‌گذاری کمک می‌کند تا از عوامل تولیدی، بهره‌گیری مناسب صورت گیرد و این وضع موجب تعادل و توازن در فعالیت‌ها و بخش‌های گوناگون اقتصاد روستایی می‌شود و در نتیجه زندگی روستاییان را بهبود می‌بخشد.

در حال حاضر ظرفیت‌های فراوان تولیدی در بخش‌های کشاورزی، صنایع روستایی، خدمات و غیره وجود دارد، با این حال سرمایه‌گذاری‌هایی که در گذشته در مناطق روستایی صورت پذیرفته است در اوضاع موجود اقتصادی این مناطق تغییرات اندکی ایجاد شده است که نیازمند تجدیدنظر کلی نسبت بر چگونگی سرمایه‌گذاری می‌باشد از این راه می‌توان نسبت به توسعه مطلوب مناطق روستایی اقدام نمود.

سرمایه‌گذاری مناسب در مناطق روستایی شامل مرحله‌هایی است که نخستین مرحله آن اهمیت زیادی دارد، این مرحله شامل آن بخش از سرمایه‌گذاری‌هایی است که فعالیت‌های اقتصادی را برای صاحبان سرمایه‌های کوچک مقرون به صرفه می‌کند، در این مورد

ابتدا سرمایه‌گذاری از ناحیه سرمایه‌های ملی صورت می‌گیرد، به همراه این حرکت، وجود بازار مناسب در مناطق روستایی و سایر مناطق همراه با سیاست‌های تشویقی، زمینه رشد و توسعه روستایی به شکل مناسبی فراهم می‌شود.

سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی و اساسی برای فعال نمودن اقتصاد روستا نتیجه‌های زیر را به همراه خواهد داشت:

- ۱- خطرپذیری سرمایه‌های کوچک را کم می‌کند.
- ۲- بازدهی سرمایه‌های کوچک را افزایش می‌دهد.
- ۳- هزینه‌های تولید را کاهش می‌دهد.
- ۴- بهره‌وری نیروی کار را افزایش می‌دهد.
- ۵- از راه انباشت سرمایه و ایجاد فرصت‌های شغلی، موجب افزایش درآمد روستاییان می‌شود.
- ۶- موجب گسترش بازار می‌شود.
- ۷- امکان رقابت سالم بین بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد.

۳- نقش سرمایه‌گذاری و مدیریت در بهره‌برداری از منابع محلی

سرمایه‌گذاری در اقتصاد روستا به وسیله هر دو بخش خصوصی و عمومی (دولت) انجام می‌شود. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تابع عامل‌های گوناگونی مانند نرخ بهره، نرخ بازدهی نهایی سرمایه‌گذاری، ثبات اقتصادی، امنیت سیاسی و اقتصادی کشور و ... است. معمولاً سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بیشتر در فعالیت‌های مولد صورت می‌گیرد. سرمایه‌گذاری بخش عمومی (دولت) که هم در امور زیربنایی و هم در فعالیت‌های تولیدی مستقیم صورت می‌گیرد تابع سیاست‌ها و تصمیم‌های دولت است. اهمیت نقش

هر دو بخش سرمایه در توسعه روستایی و گسترش دادن کمیت و کیفیت استفاده مناسب از عوامل تولید (و نیز عواملی که شرایط جذب آن در روستا فراهم می‌شود) می‌باشد. این جریان سبب ایجاد تعادل در فعالیت‌ها و بخش‌های اقتصاد روستایی و بهبود زندگی روستاییان می‌شود.

از آنجا که بیشتر روستاهای کشور ما دارای امکانات تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی به ویژه بخش کشاورزی بوده است و نسبت محصول- سرمایه در این فعالیت‌ها متناسب با امکانات و صرفه‌های اقتصادی و نیازهایی است، از این رو موضوع سرمایه اهمیت زیادی دارد، به عبارت دیگر وضعیت فعلی سرمایه‌های به کار گرفته شده، بازدهی مناسب را نداشته است، این درحالی است که ظرفیت‌های تولیدی فراوانی وجود دارد که از راه سرمایه‌گذاری، فعالیت‌های اقتصادی در روستا را رونق می‌بخشد. بنابراین اگر در رابطه با محصول سرمایه، سهم سرمایه‌های انسانی و نیروهای کارآمد و ماهر را مهم بدانیم سرمایه‌های مادی نیز در جای خود دارای اهمیت خواهد بود، یعنی بخش عمده‌ای از رشد اقتصادی ناشی از بازدهی سرمایه انسانی و بخشی از آن متوجه سرمایه‌های مادی می‌باشد. (فضلی، همکاران ۱۳۷۹)

بررسی اقدام‌های انجام شده در سطح روستاهای کشور نشان می‌دهد که در گذشته سرمایه‌گذاری‌ها از لحاظ انسانی و مادی از جایگاه مناسب برخوردار نبوده است. این موضوع با وجود سکونت نیمی از جمعیت کشور در مناطق روستایی و وجود ظرفیت‌های فراوان تولیدی در بخش‌های کشاورزی، صنایع روستایی، خدمات و غیره در این مناطق می‌باشد و تغییر وضعیت موجود اقتصادی روستاهای کشور نیاز به تجدید نظر نسبت به چگونگی سرمایه‌گذاری در روستا دارد که برای مدیران و برنامه‌ریزان توسعه

اقتصادی روستا جای تأمل دارد.

۴- مدیریت و نقش شوراهای اسلامی در جذب و هدایت منابع اقتصادی:

شوراهای اسلامی بخش از نهادهایی هستند که می‌توانند نقش مهمی در هماهنگ ساختن توسعه روستاها داشته باشند این شوراهای با فعالیتهای خود می‌توانند تشخیص دهند که وضعیت هر یک از روستاها و منابع اقتصادی موجود در آنها نسبت به یکدیگر چگونه است. از این رو با شناخت این وضعیت، می‌توانند نسبت به ارائه طرح و پیشنهاد به مسئولان، توسعه بخشی را به‌طور دقیق‌تری امکان‌پذیر سازند و رشد هماهنگ روستاهایی که در گسترده بخش مورد نظر قرار دارند تحقق بخشند. شوراهای اسلامی به‌عنوان مدیران محلی و افرادی آگاه می‌توانند زمینه تشخیص نیازها، کمبودها، مشکلات، امکانات و راه‌های مختلف تخصیص منابع، در تطابق برنامه‌ها با ارزش‌های بومی مناطق روستایی مؤثر باشند، این امر برای استفاده بهتر از نیروی انسانی و امکانات مالی و رسیدن به هدفها بسیار اهمیت دارد.

شوراهای می‌توانند به‌عنوان بازوی دولت در روستاها وظیفه خود را برای انجام برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی دولت به‌طور فعال و آگاهانه انجام دهند.

حدود اختیارات شوراهای نشان می‌دهد که شوراهای می‌توانند نهادهای مردمی مشارکتی را به نوعی در داخل روستا ایجاد و سازماندهی کند. در واقع شوراهای هسته مرکزی نظام مشارکت مردمی در سطح روستاها محسوب می‌شوند که می‌توانند سایر تشکلهای را که مجموعه آنها نظام مدیریتی خودگردان روستا را شکل می‌دهد به وجود آورند.

راه‌اندازی گروه‌های تولید و نهادها و تشکلهای مردمی، ضمن اینکه مدیریت مطلوب را شکل می‌دهد، به شوراهای نیز فرصت خواهد داد تا با رهایی خود از مسایل اجرایی به

مدیریت و هدایت امور بنیادی حوزه فعالیت خود مشغول شوند.

۵- دهیاری و اهمیت آشنایی با مدیریت اقتصاد روستا:

یکی دیگر از نقش‌ها و نهادهایی که بعدها از سوی دولت برای جامعه روستایی در نظر گرفته شد که در واقع جدیدترین تصمیمات حکومتی است عبارت است از تشکیل دهیاری-ها و به کارگماردن افرادی که تحت عنوان دهیار در مجموعه روستا خدمت می‌کند. بررسی تشکیلات و سازماندهای دهیاری‌ها و مقایسه آن با نهادهای مدیریت روستایی قبل در کشور نشان می‌دهد که فلسفه وجودی راه‌اندازی و تأمین دهیاری‌ها آنهم تحت نظارت شوراهای اسلامی روستایی در سطح روستا و با سازماندهی وزارت کشور در سطح کلان کشور در حقیقت تلاش در جهت تحقق یکپارچه‌سازی سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های توسعه روستایی است.

دهیاری‌ها در راستای انجام وظایف خود نیازمند منابع درآمدی هستند. هرچه این درآمدها از منابع محلی و محیط روستا تهیه شود دهیاری‌ها در انجام وظایف خود موفق‌تر خواهند بود. یکی از وظایفی که در کنار شورا برعهده دهیاری گذاشته شده رسیدگی به وضعیت اقتصادی روستاست. براساس بندهای ۲، ۸، ۳۷ و ۴۷ ماده ۱۰ اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌های خودکفا دهیار موظف است به شورای روستا در جهت شناخت مشکلات اقتصادی و تهیه طرح‌های عملی کمک کند. همچنین دهیار موظف است به ترویج و توسعه صنایع دستی اهتمام ورزد و در بازاریابی محصولات زراعی و دامی و صنعتی به تولیدکنندگان روستایی یاری رساند. شناسایی زمینه‌های اشتغال در جهت تأمین کار برای افراد جویای کار با همکاری دستگاه‌های ذیربط از دیگر وظایف دهیاران در زمینه مسائل اقتصادی می‌باشد. (معصوم، ۱۳۸۲)

از سوی دیگر براساس دستورالعمل توزیع عوارض متمرکز دهیاری‌ها برای دریافت سهم خود از این عوارض می‌بایست طرح‌هایی را در قالب برنامه به مراجع مسئول ارائه دهند از جمله این برنامه‌ها برنامه اقتصادی است. براساس این دستورالعمل طرح‌هایی که در حوزه اقتصادی و برای رشد و توسعه تولید اقتصادی از سوی دهیاری تهیه می‌شوند در اولویت جذب عوارض قرار خواهند گرفت. همچنین دهیاری‌ها برای تدوین برنامه پنج‌ساله خود درگام اول می‌بایست به شناسایی مسائل و مشکلات اجتماعی اقتصادی و کالبدی روستای خود بپردازند. نکته دیگر آن است که براساس اساسنامه دهیاری‌های خودکفا دهیار موظف است همه‌ساله بودجه دهیاری را برآورد. تنظیم و جهت تصویب به شورای روستا ارائه کند، برای تنظیم بودجه، دهیاری نیازمند محاسبه منابع درآمدی است. همه این موارد حاکی از اهمیت شناخت وضع اقتصادی از سوی دهیاری است. درمیان مسائل اقتصادی روستا سه مسئله شامل آشنایی با منابع تولید، میزان تولید، و درآمد سالانه از اهمیت بیشتری برای دهیاری برخوردار است. (همان منبع ص ۱۸).

۶- نقش مدیریت اقتصادی تعاونی‌های روستایی در تأمین منابع مالی و توسعه اقتصاد روستا:

یکی دیگر از نهادهایی که می‌تواند در تهیه منابع مالی برای توسعه صنایع روستایی و فعالیت‌های کشاورزی مؤثر باشد تعاونی‌های روستایی و مدیریت این تعاونی‌هاست. به نظر می‌رسد دو نوع تعاونی تولید و توزیع می‌توانند در این رابطه مؤثر افتند که هر یک اقسامی می‌توانند داشته باشند یکی از این تعاونی‌ها: تعاونی توزیع است که هدفش تهیه مواد اولیه ابزار کار، اعطای وام و اعتبار و فروش مصنوعات اینها می‌باشد. هر عضو به‌طور مستقل به کار تولید می‌پردازد. به این ترتیب در امر تولید اشتراکی وجود ندارد بلکه

عملیات قبل و بعد از تولید، با استفاده از تعاونی‌ها به صورت مشترک انجام می‌شود. این نوع تعاونی استقلال خانواده روستایی را از بین نمی‌برد و لذا جز رقابت و بعضاً مخالفت واسطه‌ها ایراد مهم دیگری، در راه این تعاونی‌ها به نظر نمی‌رسد این نوع تعاونی‌ها می‌تواند دارای اقسام زیر باشند:

۱- تعاونی توزیع برای صنایع دستی که در جمع‌آوری و تهیه مواد اولیه مورد نیاز آنها و فروش محصولاتشان اقدام می‌کند.

۲- تعاونی توزیع صنایع کوچک که باز آن هم به تهیه مواد اولیه و مایحتاج این کارگاهها و خرید مصنوعاتشان و ارائه آن به بازار تعاونی‌های تولید بپردازد. هدف این تعاونی‌ها تولید دسته‌جمعی کالا می‌باشد. به این ترتیب که با سرمایه مختصر اعضا و اخذ وام و اعتبار از منابع بانکی به صورت یک واحد تعاونی به فعالیت‌ها بپردازد (طالب ۱۳۶۵)

برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی باید به منظور تأمین نیازهای موجود باشد و علاوه بر جنبه اجتماعی جنبه اقتصادی مورد توجه قرار گیرد و هرگز غفلت نشود.

در برنامه‌ریزی فعالیت تعاونی باید (اصل تعاون) را سنگ زیربنای قدرت اقتصادی قرار داد تا از سرمایه محدود، مدیریت صحیح، مهارت‌های افراد همکاری و کمک‌های متقابل اعضا در مدتی کوتاه به سوی تکاملی جهشی حرکت کرد و سطح زندگی اعضای تعاونی را بهبود بخشید.

در برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی باید امکانات و مسایل مربوط به هریک از آنها را از لحاظ اقتصادی باید دقیقاً بررسی کرد.

در برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی باید جنبه اقتصادی که نقش اصلی را در برنامه‌ریزی

فعالیت‌های تعاونی دارد مورد توجه قرار گیرد بطوری که اخیراً در کشورهای اروپایی و برخی از کشورهای لاتین سیاست ادغام شرکت‌های تعاونی کوچک جهت تشکیل شرکت-های تعاونی بزرگ‌تر را به منظور ایفای نقش مؤثرتری در اقتصاد ملی درپیش گرفته‌اند. شایان ذکر است که توسعه آتی شرکت تعاونی باید در برنامه‌ریزی آن مورد توجه قرار گیرد (شکیبا مقدم ۱۳۸۵). به هر حال باید این حقیقت را پذیرفت که تفسیر کلی از شرکت تعاونی در نقاط مختلف جهان متفاوت است از این‌رو در برنامه‌ریزی فعالیت‌های تعاونی باید تناسب هر تجربه و تغییر را با نگرش به موقعیت‌های محلی در نظر گرفت و به جای توجه به تغییرهای خشک و سنتی به مفهوم واقعی تعاونی که نتایج آن موجب رفاه و آسایش بیشتر نسل‌های آینده می‌شود دقت کرد.

در ارزیابی امکانات برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی این نکته مهم است که تعاونی‌ها اعم از قدیمی و جدید، استعداد هماهنگی با شرایط و نیازهای زمان را داشته باشند. در روستاهای کشور ما که اساس سازمان‌های اجتماعی مبتنی بر سنت‌های روستایی و عشایری است، اصل همکاری و کارهای دسته‌جمعی وجود داشته و رواج دارد، این پدیده زمینه بسیار مساعدی را برای پیشبرد و موفقیت‌های فعالیت‌های تعاونی فراهم می‌کند.

۷- الزامات برنامه‌ریزی و مدیریت برای صنعت روستا:

صنعتی که در روستا مستقر می‌شود باید از مهارت‌های داخلی، مواد خام داخل کشور، منابع مالی و همچنین بازارهای داخلی مدد بگیرد. این امر می‌تواند در روستا، در صنعت و اقتصاد کشور حرکتی ایجاد کند، همچنین در تولید ناخالص ملی می‌تواند جایگاه مهم و حساسی نیز داشته باشد.

شاید اقدام عملی برای توسعه صنعت در روستا ایجاد سازمان‌های مناسبی که در رشد و

تسریع بخشیدن به حرکت استقرار صنعت در روستا مهم است باشد، یعنی ما سازمان- های گوناگونی را برای ایجاد سرعت در استقرار صنعت روستا به مدد بگیریم، اما این سازمان‌ها باید چه کارهایی را انجام دهند؟ شاید کارهایی را که بتوانند انجام دهند خود تعیین‌کننده نوع آن باشد.

یکی از موضوعات مهم آموزش است برای آموزش و تربیت نیروی انسانی مورد نیاز بخش صنعت و روستا، سازمان‌های مناسبی از قبل داشته‌ایم که متأسفانه در این موارد از آنها استفاده مناسب نشده و کمتر سرمایه‌گذاری شده است. همچنین استفاده از نظام آموزش و پرورش کشور است، برای تربیت نیروی انسانی مورد نیاز از روستاییان، برای تخصص‌هایی که در بخش صنعت روستا بدان نیاز داریم، خوشبختانه در این زمینه در سال‌های اخیر حرکت‌هایی در آموزش و پرورش می‌بینیم که امیدوار هستیم این حرکت‌ها گسترده‌تر و هدف‌دار شود. موضوع دوم تهیه و تدارک تسهیلات تخصصی است. که صنعت روستا احتیاج دارد. در تهیه طرح و طراحی کارگاه‌ها و کارخانجات مناسب برای روستاها و مشاوره‌های تخصصی که در کشور در زمینه آنها کار شود که هنوز در این زمینه فقیر هستیم.

موضوع سوم حمایت مالی است که نه‌تنها در بخش صنعت بلکه در بقیه بخش‌های روستایی نیز با مشکلات زیادی روبرو هستیم و هنوز منابع اعتباری بانک کشور یک حمایت مالی مستمر و مستقل برای روستاها انجام نداده، بلکه حمایت‌های اعتباری بانکی همیشه در اولویت بسیار پایینی مسئله تأمین اعتبارهای روستایی را قرار داده و آن هم تضمین‌هایی که دولت در بازپرداخت آن کرده، آنها را شائق به انجام چنین کارهایی کرده است. به هر حال سوق‌دادن سرمایه‌ها و منابع اعتباری بانک‌ها به سمت سرمایه-

گذاری در روستاها و جذب سرمایه روستاییان در استقرار این صنعت می‌تواند به‌عنوان یک سازمان مناسب باشد. البته به این نکته هم باید توجه کنیم که بعد از انقلاب به دلیل حجم سرمایه‌گذاری و توسعه‌ای که در بخش اقتصاد روستا به‌خصوص در زمینه کشاورزی انجام شده تحولات خوبی در آنجا مشاهده می‌شود و امیدواریم که آینده آن بهتر از وضع کنونی شود.

موضوع دیگر بازاریابی است. بازاریابی صنعت روستا و تأمین بازاری که بتواند به خوبی صنعت روستا را نشان دهد «البته این بخش شاید در مراحل اولیه باشد» همچنان که تولید کشاورزی روستاییان با این مشکل روبروست صنعت روستا نیز با مشکلاتی روبروست. کشور باید نوعی سیاست‌گذاری کند که محصولات صنعتی روستاییان در مقابل محصولات صنایع شهری و واردات مغضوب واقع نشود.

موضوع ششمی که سازمان‌های مناسب در رابطه با ارتقا صنعت روستا لازم است روی آن کار کند کنترل کیفیت و یا زمینه‌سازی برای بالابردن سطح کمی و کیفی صنعت روستایی است. در این زمینه یکی از دلایلی که به صنعت روستا بها داده نمی‌شود شاید سطح نازل کمی و کیفی صنعت در روستاها باشد. موضوع هفتم بحث تکنولوژی مناسب و ارتقا آن است و آن از بحث‌هایی است که برای صنعت در کشور نیز آن را داریم (لاهیجانیان ۱۳۶۵)

صنعتی که در کشور می‌خواهد پیاده شود چه تکنولوژی و چه برنامه‌هایی باید داشته باشد؟ به هر حال شناخت فن صنعت روستا و تکنولوژی مبانی و روش‌های ارتقا آن در سطح صنایع دستی و صنایع روستایی موجود کاری است که وظیفه سازمان‌های پشتیبانی‌کننده از صنایع روستا است.

۸- تکنولوژی مناسب کدام است؟

منظور از تکنولوژی مناسب این است که تکنولوژی که برای شرایط اجتماعی خاص، براساس نظام ارزش‌های آن جامعه طرح و یا انتخاب می‌گردد، خصوصیات این تکنولوژی مناسب در بخش روستایی کشورهای پیرامون که خودشان را از قید و بند وابستگی رها نموده‌اند علاوه بر جنبه‌های مطلوب اقتصادی، مطلوبیت اجتماعی را نیز به همراه دارد. این تکنولوژی در مقابل تکنولوژی نامناسب دارای خصایص زیر است:

- ۱- هزینه تأسیسات آن پایین است و به آسانی قابل وصول می‌باشد یعنی یک سری از تکنولوژی‌هایی که به‌عنوان تکنولوژی نامناسب به‌دست آورد نشان برای روستاییان مشکل است تکنولوژی مناسب به لحاظ هزینه پایین باید قابل وصول باشد.
- ۲- از لحاظ سرمایه‌گذاری توزیعی است یعنی اینکه تمرکز در دست یک نفر ایجاد نمی‌کند بلکه می‌تواند به وسیله اشتراک کلیه افراد روستایی یا دست‌اندرکاران تولید ویژه تأمین شود.
- ۳- دامنه کم، قابل کنترل، بادوام، قابل اطمینان، ساده و پیشرفته است.
- ۴- از لحاظ تصمیم‌گیری نامتمرکز و از جهت تولید تحت کنترل به‌کارگیرنده تکنولوژی باشد این مسئله خیلی مهم است یعنی کسی که می‌خواهد تکنولوژی را به‌کار گیرد کنترل آنها هم باید در اختیارش باشد.
- ۵- شامل نوآوری محلی می‌شود یعنی به‌کارگیرنده‌های تکنولوژی باید بتوانند در آن تکنولوژی خاص دخل و تصرف و ایجاد نوآوری کنند نه اینکه تکنولوژی از همان ابتدایی که داده می‌شود در قراردادش نوشته شود که هیچ‌گونه حق تغییر و تحول در اجزا آن به وسیله افراد یا مؤسسه یا کشوری که از آن استفاده می‌کند جایز نیست. توسعه و

انتشار باید از پایین به بالا و در رابطه با احتیاجات اساسی مردم آن منطقه باشد.

۶- کاربر بوده و ایجاد شغل می‌کند. بدون شکل هر تکنولوژی که کاربر باشد ایجاد شغل بیشتر می‌کند.

۷- فاقد پیچیدگی است و از تقسیم کار پایینی برخوردار است. بدون شک هرچه تقسیم کار بیشتر باشد، میزان استثمار افرادی که در آن قسمت هستند بیشتر خواهد بود.

۸- تولید براساس نیاز محلی است.

۹- دارای مصرف ذخیره داخلی است یعنی ضمن اینکه منابع را مصرف می‌کند که آن را در یک منطقه بطور یک‌طرفه از بین نمی‌برد مثلاً یک کارخانه چوب باید طوری تولید کند که در کوتاه‌مدت و درازمدت جنگل‌های آن منطقه را از بین نبرد. (لهسایی زاده ۱۳۶۵).

۹- چرا برنامه‌ریزی و مدیریت بر صنایع دستی و روستایی از اهمیت و حساسیت بیشتر برخوردار است؟

صنایع دستی که ریشه در اعماق و تاریخ و سنن فرهنگی جامعه ما دارد به دلیل بار اقتصادی، فرهنگی و تاریخی و هنری خود از نقش و مقام والایی در فعالیتهای اقتصادی مملکت برخوردار است. چون صنایع دستی در اقتصاد کشور (بعد از نفت) مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کند می‌بایست در برنامه‌ریزی‌ها دقیقاً مورد توجه قرار گیرد.

صنایع دستی از ابعاد زیر دارای اهمیت و حساسیت است.

۱- اشتغال‌زایی: تعداد قابل توجه شاغلین رشته‌های گوناگون صنایع دستی و سنتی چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی از مهم‌ترین عوامل مؤثر توسعه اقتصادی به حساب می‌آید. اشتغال‌زایی صنایع دستی در جهت پیشگیری از

مهاجرت روستاییان به شهرها نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند.

۲- ارزش افزوده صنایع دستی: تولیدات صنایع دستی در ابعاد مختلف و بخصوص صادرات کشور از ویژگی خاص در زمینه‌های اقتصادی، ارزآفرینی و تولید درآمد ملی برخوردار است، ارزش افزوده این‌گونه تولیدات موجب توصیه اکید در زمینه توسعه و گسترش آن می‌شود.

۳- عدم وابستگی صنایع دستی: عموماً صنایع دستی به مواد اولیه خارجی احتیاجی ندارد و متکی به تولیدات داخلی است و تنها در مواردی نادر به میزان ناچیزی به مواد اولیه خارجی وابسته می‌شود. علیهذا در مجموع توسعه و گسترش صنایع دستی را می‌توان گام مفیدی در خودکفایی نسبی کشور به حساب آورد.

۴- مظاهر فرهنگی صنایع دستی: اصالت‌های فرهنگی و هنری صنایع دستی مبین ارزش‌ها و هویت سنتی جامعه است، اشاعه این‌گونه صنایع دستی در گسترش و تعمیم فرهنگی جامعه بسیار بااهمیت می‌باشد.

۱۰- **رهیافت‌ها و اتخاذ سیاست‌های لازم برای توسعه اقتصادی روستاها با تکیه بر**

صنایع روستایی

بررسی و تحلیل وضعیت اقتصادی اجتماعی روستاییان نشان می‌دهد که اتخاذ روش‌های گذشته نه‌تنها روستاییان را به سمت شهرها کشانده است بلکه با تغییر الگوی مصرف در حد استاندارد کشورهای صنعتی و عدم تطابق آن با میزان تولیدات کشور در کنار سایر مسائل موجب افزایش وابستگی به ویژه در مواد غذایی حاصل از محصولات کشاورزی که می‌بایست در روستاها به‌عمل آید شده است.

نکات فوق‌الذکر نمایانگر ضرورت تغییر در سیاست‌های قبلی و اتخاذ سیاست‌های جدیدی

در روستای هدف‌ها و جهت‌گیری کلی توسعه اقتصادی اجتماعی می‌باشد. سیاست‌های فوق‌الذکر و مسائلی که کشور ما با آن مواجه شد کم و بیش در اکثر کشورهای در حال توسعه به‌وقوع پیوست و از آنجا که تئوری رشد صنعتی شتابان و هدف قراردادن رشد اقتصادی موجب توسعه واقعی اقتصادی این کشورها نشد، تئورسین‌های مسائل توسعه در دهه ۱۹۷۰ افزایش میزان اشتغال و توزیع عادلانه درآمدها را محور برنامه‌های خود قرار دادند که این محور الزاماً با توجه به میزان جمعیت روستاها در کشورهای جهان سوم نیاز به اولویت دادن به بخش کشاورزی در مقابل تئوری صنعتی شدن شتابان داشت.

از جمله اهداف توسعه اقتصادی- اجتماعی جمهوری اسلامی استقلال اقتصادی است که در این رابطه کالاهای اساسی مصرفی مورد نیاز مردم بایستی عمدتاً در داخل کشور تولید شود زیرا در غیر این صورت با قطع ورود این کالاها و ایجاد کمبود حاد در موارد اساسی مورد نیاز مردم کشور متزلزل می‌گردد.

در این مسیر کشاورزی به‌عنوان محور توسعه در نظر گرفته شده و طبیعتاً سایر بخش‌های اقتصادی نیز بایستی در جهت تقویت این بخش تلاش نمایند. در این ارتباط افزایش درآمد کشاورزان نسبت به درآمدهای مربوط به اشتغال در شهرها و اشتغال کامل آنان از اهمیت خاصی برخوردار است.

راه صحیح افزایش درآمدهای کشاورزی اتخاذ سیاست‌های مناسب مربوط به نظام قیمت‌ها در بخش کشاورزی، بردن عناصر مثبت زندگی شهری به روستاها، ایجاد امکانات زیربنایی تسهیلات مربوط به نهادهای کشاورزی، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی تغییر شرایط داد و ستد بین جمعیت‌های روستایی و شهری به نفع روستاییان

و کلیه سیاست‌هایی که باعث می‌گردد بطور مستقیم درآمدهای کشاورزان را بالا ببرد می‌باشد.

از جمله راه‌های دیگر جهت افزایش درآمد کشاورزان، اشتغال کامل آنان و اشتغال روستاییان مازاد بخش کشاورزی در روستاها از طریق بکارگیری فعالیت‌های مربوط به بخش صنعتی می‌باشد. بخش صنعتی با سمت‌گیری حمایت، تقویت و پشتیبانی واقعی از تولیدات کشاورزی و دامی می‌تواند عامل مهمی در جهت ایجاد اشتغال برای جمعیت روبه رشد روستاها به صورت فعلی یا دائمی، ایجاد زمینه رشد خلاقیت‌ها و تأمین و تولید بخشی از کالاها و تولیدات مورد نیاز کشور تلقی شود. (نصیرزاده، ۱۳۶۵) در زمینه جهت‌گیری و سیاست‌های مربوط به احداث صنایع در روستاها نکات زیر بایستی در نظر گرفته شود:

- ۱- حفظ محوربودن فعالیت‌های کشاورزی بطوری که با شروع فعالیت‌های صنعتی در مناطق روستایی با توجه به درآمدهای حاصله از بخش صنعت اولویت فعالیت‌های کشاورزی چه از سمت سرمایه‌گذاران و چه از سمت روستاییان حفظ شود.
- ۲- ایجاد انگیزه فعالیت صنعتی براساس برنامه‌های آموزشی و ارائه تسهیلات به جای تزریق صنایع به مناطق روستایی.
- ۳- استفاده از صنایع مناسب روستا با توجه برتری‌های نسبی در مناطق روستایی از بعد نزدیکی به محل، عرضه مواد اولیه و یا نزدیکی به بازار مصرف بطوری که انجام فعالیت‌های صنعتی لطمه‌ای به بافت منطقه بخصوص از نظر کشاورزی نزند.
- ۴- بالا بردن ظرفیت‌های مدیریتی بطوری که ماشین اداری بتواند به صورت کار، یا زمینه فرهنگی قوی از طریق ارائه آموزش‌های لازم فعالیت نمایند.

- ۵- آموزش هنر مدیریت به روستاییان، بطوری که آنها بتوانند به راحتی یا مسائل اقتصادی فعالیت‌های خود برخورد نمایند.
- ۶- دادن آموزش‌های فنی به روستاییان با در نظر گرفتن این محدوده که ابزارهایی که در مورد آنها به روستاییان آموزش داده می‌شود بتواند به آسانی توسط روستاییان پس از دوره آموزش تهیه و به کار گرفته شود.
- ۷- ایجاد تشکیلات مناسب دولتی جهت هدایت فعالیت‌های صنعتی در روستاها و کم کردن تعدد مراکز تصمیم‌گیری و دوری از کاغذبازی
- ۸- بالابردن روحیه فعالیت‌های مشترک تعاونی در میان روستاییان با توجه به کمبود انباشت سرمایه در روستاها و ارائه تسهیلات مالی لازم از طریق سیستم بانکی
- ۹- ایجاد صنایعی که الگوی مصرف روستا را متناسب با ارزش‌های فرهنگی حاکم هماهنگ نموده و بار ارزی جدیدی بر مجموعه فعالیت‌های اقتصادی کشور تحمیل ننماید.
- ۱۰- تأکید بر تولید به وسیله توده‌ها به جای تولید انبوه و ارائه مکانیزم‌هایی که برنامه‌های تولید به وسیله توده را اقتصادی گرداند.
- ۱۱- تنظیم سیاست‌های حمایتی لازم جهت صنایع نوزاد روستایی، بطوری که تولیدات این صنایع بتواند با محصولات سایر واحدها رقابت نمایند.
- ۱۲- ایجاد امکانات زیربنایی لازم به منظور گسترش فعالیت‌های صنعتی در روستاها
- ۱۳- تأکید بر گسترش فعالیت‌های مربوط به صنایع کوچک (منبع قبلی ص ۹۳ و ۹۴).
- ۱۴- در زمینه تکنولوژی مورد استفاده در صنایع روستایی بایستی ملاحظات زیر به عمل آید:

الف- تکنولوژی صنایع احداثی در روستاها باید با سنت و فرهنگ مناطق روستایی

سازگار باشد.

ب - تکنولوژی مورد استفاده در سطحی باشد که در روستاها قابل بهره‌برداری بوده و به بالا بردن دانش فنی روستاییان کمک کند.

ج - ماشین‌آلات و قطعات مورد نیاز صنایع روستایی حتی‌الامکان در داخل کشور تولید شود.

د - حتی‌المقدور سرویس و نگهداری و تغییر آنها در محل امکان‌پذیر باشد.

۱۵- هماهنگی برنامه‌های مربوط به صنایع روستایی با برنامه‌های کلی صنعتی کشور

۱۶- در نظر گرفتن تفاوت‌های جغرافیایی و اقلیمی بین روستاهای مختلف و عدم ارائه راه‌حل‌های یکسان برای نقاط گوناگون.

خود را بیازمایید:

خواننده عزیز،

حال که مطالب فصل ششم را مطالعه کرده‌اید سعی کنید به سئوالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- مشکلات و موانع سرمایه‌گذاری در جامعه روستایی را بنویسید؟
- ۲- سیاست جدید حمایت از سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی روستا را پس از انقلاب اسلامی ذکر کنید؟
- ۳- سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی و اساسی برای فعال نمودن اقتصاد روستا چه نتایجی به همراه خواهد داشت؟
- ۴- نقش شوراهای اسلامی را در جذب و هدایت منابع اقتصادی روستا به اختصاص توضیح دهید.
- ۵- نقش و اهمیت دهیاری‌ها را در تأمین منابع مالی و توسعه اقتصادی روستا توضیح دهید؟
- ۶- در برنامه‌ریزی شرکت‌های تعاونی روستایی چه نکاتی باید مورد توجه قرار گیرد؟
- ۷- برای برنامه‌ریزی و مدیریت صنعت روستا چه موضوعات مهمی باید مورد توجه قرار گیرد؟ توضیح دهید؟
- ۸- خصایص تکنولوژی مناسب در مقایسه به تکنولوژی نامناسب کدام‌اند؟
- ۹- چرا مدیریت و برنامه‌ریزی بر صنایع دستی و روستایی اهمیت دارد؟
- ۱۰- در زمینه جهت‌گیری و سیاست‌های مربوط به احداث صنایع در روستا چه نکاتی باید مورد توجه قرار گیرد؟

منابع و مواخذ:

- ۱- دربان آستانه، علیرضا، مفاهیم و مبانی ساماندهی صنایع در نواحی روستایی، سازمان شهرداری ها و دهیاریها، تهران ۱۳۸۳
- ۲- زراعی متین، حسن، مبانی سازمان و مدیریت (رویکرد اقتضایی) دانشگاه تهران ۱۳۸۰
- ۳- فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی تهران، ۱۳۸۰
- ۴- رفیع پور، فرامرز، جامعه روستایی و نیازهای آن
- ۵- کوپاهی، مجید، اصول اقتصاد کشاورزی
- ۶- ازکیا، مصطفی، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستاهای ایران، تهران ۱۳۶۹
- ۷- خادم آدم، سیاست اقتصاد کشاورزی در نظام های مختلف اداری
- ۸- شایان، سیاوش و همکاران، جغرافیا (۱) رشته های ادبیات و علوم انسانی دوره متوسطه، ۱۳۸۳
- ۹- میرزا امینی، محمدرضا، راهکارهای توسعه کارآفرینی و اشتغال زایی روستایی
- ۱۰- مهدی زاده، ایمان، گردشگری روستایی، نیازمند زیر ساخت روزنامه شرق ۲۴ مهره‌ها ۱۳۸۴
- ۱۱- نظری، علیرضا، اراضی منابع طبیعی و فرصت اشتغال زایی ماهنامه دهیاریها شماره دوم اسفند ماه ۱۳۸۲.

۱۲- شاهنده، بهزاد، استفاده از مزارع کشاورزی برای جذب گردشگر، ماهنامه دهیاریها
شماره یازدهم بهمن ماه ۱۳۸۳

۱۳- رکن الدین، عبدالرضا، دهیاریها و مدیریت توسعه پایدار روستا، ماهنامه دهیاریها
شماره دوم تیرماه ۱۳۸۲

۱۴- سعیدی، عباس، برخی الزامات دهگردانی در پرتو مشارکت روستایی، ماهنامه
دهیاریها شماره ۹ شهریور ۱۳۸۳

۱۵- معصوم، جلال، اصول و مفاهیم گردشگری روستایی، ماهنامه دهیاریها شماره ۴
شهریور ۱۳۸۲

۱۶- منشی زاده، رحمت اله و همکاران، گردشگری روستایی ماهنامه دهیاریها شماره ۴
شهریور ماه ۱۳۸۲

۱۷- اکبری، توسعه صنعت گردشگری فرصتی برای اشتغال زایی روستایی ماهنامه
دهیاریها شماره ۹ شهریور ماه ۱۳۸۳

۱۸- عزتی، مرتضی، صندوق قرض الحسنه توسعه اشتغال روستایی و تأمین مالی فعالیت
های تولیدی و اشتغال زایی روستاها ماهنامه دهیاریها شماره ۱۳ خرداد ماه ۱۳۸۴

۱۹- شیرزاد، حسین، تأمین اجتماعی در روستا ضرورت توجه به تأمین اجتماعی
روستاییان در فرآیند خدمات رسانی روستایی ماهنامه دهیاریها شماره ۷ اردیبهشت ماه
۱۳۸۳

۲۰- بسطام، بهروز، آشنایی با مفاهیم اقتصاد روستایی، چشم انداز خودکفایی واحدهای
مدیریت روستایی، ماهنامه دهیاریها شماره هفتم اردیبهشت ماه ۱۳۸۳

- ۲۱- کربلایی، فرناز، بررسی رابطه سواد و درآمد سرپرست خانوار روستایی، ماهنامه
دهیاری ها، شماره ۱۲ اسفند ماه ۱۳۸۲
- ۲۲- مقصودی، و همکاران، ماهنامه ترویج و صنایع تبدیلی شماره ۲۶۴ مرداد و شهریور
۱۳۸۳
- ۲۳- مقصودی، و همکاران، توسعه پایدار، ترویج و صنایع، ماهنامه شماره ۲۶۴ مرداد
شهریور ماه ۱۳۸۳
- ۲۴- رحمانی، توسعه روستایی ماهنامه ترویج، صنایع، ماهنامه شماره ۲۶۲ فروردین و
اردیبهشت ماه ۱۳۸۳
- ۲۵- سلاخی، حبیب اله، اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۳۷۶
- ۲۶- ترک نژاد، احمد، ماهنامه ترویج و کشاورزی شماره ۲۳۹-۲۳۸ فروردین و
اردیبهشت ۱۳۸۰
- ۲۷- ابراهیم پور، ترک نژاد، شغل، ماهنامه ترویج و صنایع تبدیلی شماره ۲۵۱-۲۵۰
مرداد و تیرماه ۱۳۸۱
- ۲۸- فرهادیان، خدمات فنی و صنعتی روستاها ماهنامه ترویج شماره ۲۵۸ مرداد و
شهریور ماه ۱۳۸۲
- ۲۹- حاجی میر رحیمی، شفیع مهر، سرمایه گذاری در بخش کشاورزی ماهنامه ترویج
شماره ۲۶۱ بهمن و اسفند ماه ۱۳۸۲
- ۳۰- رنجبر، علیزاده، عدم سرمایه گذاری مناسب در تولید فرصت های اشتغال مولد
ماهنامه ترویج شماره ۲۶۰ آذر و دی ماه ۱۳۸۲

- ۳۱- پوررضا وهمکاران، ماهنامه ترویج شماره ۸-۲۵، ۱۳۷۹
- ۳۲- اسدی، شمس، عدم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی، ماهنامه ترویج شماره ۲۵۹
مهر و آبان ماه ۱۳۸۲
- ۳۳- اصغری، شریفی، نقش صندوق بیمه، ماهنامه ترویج شماره ۲۶۴ مرداد و شهریور
ماه ۱۳۸۳
- ۳۴- زمانی، اهمیت و ضرورت برنامه ریزی بازاریابی، ماهنامه ترویج شماره ۲۶۰ آذر و
دی ماه ۱۳۸۲
- ۳۵- اشتری، مهر جوی، انواع توریسم، ماهنامه ترویج، شماره ۲۶۲ فروردین و
اردیبهشت ۱۳۸۳
- ۳۶- بریم نژاد، ولی، روش اندازه گیری بهره وری، ماهنامه ترویج شماره ۲۳۹-۲۳۸
فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۰
- ۳۷- امیرانی، تکنولوژی در فرآیند تولید کشاورزی، ماهنامه ترویج، شماره ۲۳۹ - ۲۳۸
فروردین و اردیبهشت ماه ۱۳۸۰
- ۳۸- گل افرا، فریدون، بهینه سازی روابط بیکاری با تورم در بخش کشاورزی می تواند
قدرت خرید مردم را رقم بزند، ماهنامه، کشاورزی، علمی، اقتصادی و انتقادی، شماره
۳۰۸ مرداد ماه ۱۳۸۴
- ۳۹- ابراهیمی، تحولات لازم در صنایع غذایی برای ورود به بازارهای جهانی، ماهنامه
اقتصادی اجتماعی و معلومات عمومی گل چین شماره ۲۳۰ و ۲۳۱ بهمن و اسفند ماه
۱۳۸۳

- ۴۰- دیدگاه، ارزیابی سیاست های حمایتی در بخش پیشنهاد سیاست ها و راهکارهای مؤثرتر، فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی شماره ۵ پائیز ۱۳۸۳
- ۴۱- دانا، متن سخنرانی، مجموعه سخنرانی ها و مقالات ارائه شده در همایش صنایع روستایی، جهاد سازندگی اردیبهشت ماه ۱۳۷۸
- ۴۲- جمال، احمد، نماینده فائو در جمهوری اسلامی ایران، مقاله مسائل صنایع روستایی در ایران، جهاد سازندگی اردیبهشت ماه ۱۳۷۸
- ۴۳- عمادی، محمدحسین، مقاله چالش ها و راهبردهای ارتقای بهره وری در صنایع روستایی، جهاد سازندگی اردیبهشت ماه ۱۳۷۸
- ۴۴- شاهدهی، محمد، مقاله، سمینار استقرار صنعت در روستا، کمیته فنی دفتر مرکزی جهاد سازندگی، ۱۳۶۵
- ۴۵- دغدغه های هنرمندان و دست اندرکاران صنایع دستی (اینترنت)
- ۴۶- مدیریت صنایع دستی استان گلستان (اینترنت)
- ۴۷- اهمیت شرکت های تعاونی صاحبان صرف صنایع دستی و توزیع (اینترنت)
- ۴۸- مهدی دوست، حسین، فضلی، هوشنگ (۱۳۷۹)، آشنایی با سرمایه گذاری و اشتغال در نواحی روستایی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهاد.
- ۴۹- معصوم، جلال، دهیاری و اهمیت آشنایی با اقتصاد روستا، ماهانه دهیاریها، شماره سوّم مرداد ماه ۱۳۸۲.
- ۵۰- طالب، مهدی (۱۳۶۵) نقش تعاونی ها در صنعت روستا، سمینار استقرار صنعت در روستا کمیته فنی دفتر مرکزی جهاد

- ۵۱- لاهیجانیان (۱۳۶۵)، سخنرانی، عضو شورای مرکزی جهاد، استقرار صنعت در روستا، کمیته فنی دفتر مرکزی
- ۵۲- لهسایی زاده، (۱۳۶۵)، تکنولوژی مناسب برای جوامع روستایی کشورهای پیرامون، سمینار استقرار صنعت در روستا، جهاد سازندگی
- ۵۳- جایگاه صنعت در روستا و ارتباط آن با استقلال اقتصادی کشور، مقاله‌آی از اداره کل کار و امور اجتماعی استان اصفهان، ۱۳۶۵
- ۵۴- نصیرزاده، (۱۳۶۵)، نحوه استقرار صنعت در روستا در چهارچوب برنامه‌ریزی و توسعه، سمینار استقرار صنعت در روستا، کمیته فنی دفتر مرکزی جهاد.
- ۵۵- اسدی، شمس، (۱۳۸۲)، عدم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ماهانه به ترویج شماره ۲۵۹ مهر و آبان
- ۵۶- شکیبا، مقدم، (۱۳۸۵)، مدیریت تعاونی‌ها، انتشارات یاسر
- ۵۷- حاج فتحعلی، عباس، (۱۳۷۲) توسعه تکنولوژی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران
- ۵۸- جیمز ای. فیتز سیمونز و موناچی، ترجمه دکتر سید محمد اعرابی و داود ایرانی (۱۳۸۲) دفتر پژوهش‌های فرهنگی تهران